శ్రీ

కోకిల.

[అయిదంకముల నాటకము.]

ఇది

నర్మదా పురుకుత్సీయము; సారంగధర చరిత్రము
మొదలగు నాటకములు రచించిన;

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియింపఁబడి,

తణుకు
శ్రీ సౌదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడినది.

1909

 మొదటి కూర్పు ప్రతులు 1000

వెల రు0-12-0

పీఠిక.

నే నిదివఱకు నర్మదాపురుకుత్సీయము, సారంగధరచరిత్రము, ప్రచండచాణక్యము, రాధాకృష్ణనాటకము, పట్టభంగరాఘవమను నైదునాటకముల వ్రాసియుంటిని. కోకిలయను పేరుగల యీనాటకమాఱవది. ప్రస్తుత పీఠికాపురసంస్థానాధీశ్వరులగు శ్రీరాజారావు వేంకటకుమారమహీపతిసూర్యారావు బహద్దరువారి వివాహమహోత్సవ సందర్భమున 1906 సంవత్సరము మేయినెలలో నీనాటకమును వ్రాసితిని. ఈనాటకమును దీనికిఁ బూర్వమందుఁ బ్రచురింపఁబడిన రాధాకృష్ణనాటకమునుగూడ శ్రీ శ్రీరాజా సూర్యరాయప్రభువువారే తమ ధనసహాయముచే దయాపూర్వకముగ నచ్చు వేయించిరి. ఇట్టి మహోపకారకృత్యము లనేకములొనర్చుచున్న యీప్రభువువారికితోధిక సర్వశ్రేయములు సర్వేశ్వరుఁ డొసంగుఁగాక. దీనికి నాందీప్రస్తావనలను బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారు వ్రాసి దయచేసిరి.

పిఠాపురము,
25—9—1909.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు.

ఈనాటకమునవచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

వసంతుఁడు—కథానాయకుఁడు, శ్రీపురరాజకుమారుఁడు.

మోహనుఁడు—బుద్ధిమతికి ప్రియుఁడు, కోకిలను దొంగిలించినవాఁడు.

విజయసారథి—శ్రీపుర సేనానాయకుఁడు, భ్రమరికను వలచినవాఁడు.

జగన్నాథుఁడు—విజయసారథి చెలికాఁడు.

రుద్రదేవవర్మ—విజయపురప్రభువు, కోకిలతండ్రి.

కృష్ణశంకరులు—శ్రీపురబ్రాహ్మణులు.

రామచంద్రగోపాలురు—శ్రీపురపౌరులు.

☞ కోకిల పురుషవేషముతో శ్రీపురప్రభువుగా వచ్చును.

స్త్రీలు

కోకిల—కథానాయిక, వసంతునిభార్య, విజయపురరాజకుమార్తె

భ్రమరిక—కోకిలదాసి, విజయసారథివలచినది.

బుద్ధిమతి—మోహనుని వలచినది.

చంద్రిక—వసంతునితల్లి, శ్రీపురపురాణి.

మోహిని—వసంతునిస్త్రీరూపము.

☞ ఇంకను సేవకులు సువాసినులు మొదలగువారు వత్తురు.

శ్రీ

కోకిల.

ప్రథమాంకము

నాంది.

శ్రీరామాయణి సీత యున్మానఁ దమ్మురెఁ ♦ జేర్చుచో భక్తివి
స్ఫారుండౌ పవనాత్మజుం డడుగు లో ♦ త్రుంజొచ్చుచో వారలన్
గారుణ్యార్ద్రకటాక్షచంద్రికలఁ దోఁ ♦ గం జేసె మున్నెవ్వఁడా
శ్రీరామప్రభుదృక్ప్రభప్రభలు వ ♦ ర్షించుఁగా సదా మీపయిన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు.)

ఓపరిషన్మహాజనులారా! మీయెదుట నీరాత్రి శ్రీపీఠపుర సంస్థానాధీశ్వరుండును, ఆర్యస్తూయమానసకలజనమనోహరసుగుణాభిరాముండును, హూణాంధ్రభాషావిశారదుండును, ప్రశస్తకవితారసజ్ఞతాభినవభోజుండును, ప్రాప్తయౌవనలక్ష్మీవిరాజమానస్మేరాననుండు నగుశ్రీరాజారావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారి వైవాహికోత్సవములందు నీనాటకం బభినయింప నాజ్ఞాపింపఁబడితిని. దీనిపేరు 'కోకిల'. కవి ప్రసిద్ధప్రతిభావంతుఁ డైన 'పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు' ఇది యాతనిషష్ఠనాటకము.

గీ. గ్రంథకథ యంత కవిమనః ♦ కల్పితంబు
చిత్రముగఁ జిత్తబంధంబుఁ ♦ జేయుఁజుండి
యూర్ణనాభతంతునిలయ ♦ మొప్పు నెయ్యెఁ
మించి మృదుజంతువులను బం ♦ ధించినట్లు.

గీ. సంతసింపుడి సభ్యులీ ♦ సరసనాటి
కస్తనులఁ జూచి విని మోదు ♦ కర్ణములను
గాయికానందములకు వె ♦ క్కసము గాని
మానసికసౌఖ్యములకు స ♦ మ్మాన్యగాదు.

(తనలో) సరియే కాని. పురుషపాత్రంబులనే సిద్ధముచేసి స్త్రీ పాత్రంబుల సముచితంబుగ నలంకరించి సరిచేసి వేవేగ రమ్మని నటికిం జెప్పి వచ్చితిని. అయలసగమన యింతయాలస్య మేల చేసెనో?

నటి—(ప్రవేశించి) మే మలసగమనల మని కాదా యంటిరి. అందుచే తనే యాలస్యము మాసహజదోషము క్షమింపుఁడు.

సూ—క్షమించుటకు నిం దేమున్నది?

గీ. న్రమవాక్యంబు లాడుని ♦ నాల్క;కాని:
సుదతి! బొమముడి కినుకను ♦ జూపుఁజుమ్మి;
గమనమునె మందములు గాని ♦ కలికి కలుక
గదురు నెట్టులో వాయువే ♦ గమున వచ్చి.

నటి—పోవునప్పుడుమాత్ర మట్లు కాదా? ప్రదర్శనమునం దేట్టి లోపము లున్నను నాటికా ప్రాశస్త్యమునకుఁ గొంత వచ్చునను భీతి తోఁ బాత్రలను వారివారి పఠనీయ భాగంబులు బోధంబు సేయుచుంటిని. ఇదియే నాయాలస్యమునకు హేతువు.

సూ—మఱి యాయాసమనోచితం బగు కుటిల భ్రూకుటి నెట్లు సమ ర్థింతువు?

నటి—(నవ్వుచు) సమర్థించుటకు మీరు పూర్వపక్షకారులును నేను సిద్ధాంతవాదినినా? పాత్రలకుఁ గోపచేష్టాద్యభినయవిశేషం

బుల నిప్పటివఱకును గఱపి వచ్చితిని గావున దచ్ఛేమంబు లేమైన నిచ్చట గనబడెనేమో పరీక్షింతు. ఈపాలయుల్కా లీసభాసదు లయెదుట నేలదులకు?

సూ—గీ. ఎంతయమ్మాయులమారివే ♦ యింతి నీవు
కినుక వ్రేడమ్మినమోమును ♦ గనుచునుండ
నీరదము లేనివున్నమ ♦ నిసిని నింగి
భంగిఁ జేసితి చిరునవ్వుఁ ♦ బఱపి పైని.

ఇకఁ బ్రస్తుతాంశముఁ గూర్చి మాటలాడుదము. స్త్రీపురుష పాత్రంబు లన్నియుఁ బ్రదర్శనోన్ముఖంబులుగ నున్నవా?

నటి—ఆ! స్త్రీపాత్రంబులుఁ బురుషపాత్రంబులుఁ బురుషస్త్రీపాత్రంబులు స్త్రీపురుషపాత్రంబు లన్నియు సిద్ధముగ నున్నవి. మీయాజ్ఞ కెన్నఁడును విరోధముగా నడచుకొనుదానను గానని మీకే తెలియునుగదా. కాని, యీరాత్రి గడువిచిత్రమైనరాత్రి! ఆడుదానిని మగదానిని జూచెడురాత్రి!

సూ—ఔనమ్మా!

ఉ. పాటిగఁ జూడ సృష్టి మగ ♦ వాఁడును స్త్రీయనునట్టి భేదముల్
బూటక మంతరాత్మ కెటు ♦ పుంసమ్ము స్త్రీత్వముగల్గునంచుఁ జే
చాటుగ బుద్ధిమంతులకుఁ ♦ జాటి తమంబు నడంచుఁగాన నీ
నాటక మాడురాత్రి నుజ ♦ నప్రకరంబునకుక్ విచిత్రమే.

నటి—(ముక్కున వ్రేలిడుకొని) అన్నిటికంటె మీపల్కులు విచిత్రములుగ నున్నవి. ఆమూలాగ్రంబు శుద్ధశృంగార రసవ్యాప్తంబై ముసలులకుఁగూడ మోహాంకురలయంబు లుదయింపఁజేయు ప్రౌఢ ప్రశ్నోత్తరంబులతో నిండియుండు నీగ్రంథమా వేదాంతబోధకము! పూలదండ లమ్ముపుష్పలావికకడనా జపమాలలు దొరకుట?

సూ—అట్లుకాదు. కవిముఖ్యోద్దేశము ద్రష్టలకును జనసృష్టాదిక గనుకా నంద మొసంగుటయే యైనను సూక్ష్మబుద్ధిగలవారలు నందుం గావలసినన్ని సత్యములు గ్రహింపవచ్చును.

ఆ. వె. సృష్టియును గవికృతి ♦ సృష్టియు నొకరితి
నిందు నందుఁ గూడ ♦ నుండుఁ దుత్త
ములు ననుత్తములును; ♦ బుద్ధిమంతుల కష్టి
లందఱును వివేక ♦ మందఁ జేయు.

జగన్నాటకాంతర్నాటక ములనఁదగు నిట్టినాటకములందు యోగ్యపాత్ర లాచరణీయధర్మంబులును, గర్హ్యపాత్రలు త్యాజ్యార్థంబుల నుపదేశించును.

నటి—అట్లయిన నీనాటక పరస్పరవిరుద్ధపాత్రంబు లుండినఁ జెప్పెదరా?

సూ—నటీ! అంతయుఁ బరిశీలించి యిట్లనిగద చెప్పెద వినుము! బుద్ధిమతీ మోహనులను

తే. గీ. బుద్ధిమతి మోహనునిపైని ♦ మోహ ముంచి
తనదు పెనిమిటిగాఁ జేసి ♦ కొనఁగ నుంట
తలిరుటాకులమవ్వంపు ♦ టలరుఁదీఁగ
వలచి బొమ్మజెముడు దిక్కు ♦ ప్రాఁకునట్లు.

ఆహా! బుద్ధిమతివాక్యంబులు గీతావాక్యంబులు గావా? దుష్టా మోగ్నిత ప్తమతిమవ మనస్కుండును, సమస్తదోషనిలయుండును, నగుమోహనునకు దావుత్తదిబొమ్మను నెంతతారతమ్యము.

నటి—ఔను. ఈకవికి శుభ మగుఁగాక! జ్ఞానవృక్షంబునకు వేఁబుర్వా లనియుఁ, బతులకు బంగారునంకెల లనియు, మేఁకవన్నెపులు లనియు మఱియు నిట్టినిందావాక్యములనే త్సేయఁబడి వర్ణింపఁ

జను సూత్రధారిలోఁ గూడ దేవాస్యాయాం ప్రసిద్ధి కనఁబడు చున్నాఁడు. కాని యార్యపుత్రా! మీ రన్నట్లు శ్రీభగవద్విరచిత విస్తృత ప్రపంచ నాటకమందుఁగా నల్పజ్ఞులగు మనుష్యులచే రచింపఁబడిన నాటకంబు లెట్లు శ్లాఘనీయంబు లగును?

సూ.—అట్లగు టాశ్చర్యముగాదు

తే. గీ. ఒప్పు మెఱుఁగును లేక పెం ♦ పొప్పుపడుగ
వజ్రము నిర్మించినట్టి ♦ మణిని జూడ
సంతసము లేదు; గాని మా ♦ చాయఁ జేయఁ
బడిన శిల్పంబునకు మెచ్చు ♦ పసదనములు

కాన మనుష్యునిబుద్ధి కల్పితమైనను గణుదు. ప్రియురాలా! ఈసమయ సంభాషణములతో రాత్రి యెంతయుఁ గడచుచున్నట్లున్నది. ఇది వసంత ఋతువు గాదా? తగాగమంబుఁగూర్చి నిమధురస్వరంబుతో నింపుగ పాడు మట విని నాటకప్రదర్శన మారంభింతము.

నటి.—వసంతాగమనము సూచింపఁబడఁ జెల్లఁ గోకిలకు కాక యెవ్వరు శక్తులు?

సూ.—సుధామధురస్వనంబులు నిప్పుడు గోకిలయు నొక్కటే. కానిమ్ము!

నటి.—చిత్తము (పాడును)

ద్విపద.

ముత్తుకదుప్పటములు ♦ పూవులపాగ;
వెలకసాగిరి జను ♦ ల్వాసనలతోను;
విరుచెమ్మటలు మేను ♦ చేరి బాధించెఁ;
గరువల్లిపై నిచ్చ ♦ గలిగె నందఱకు;
గంధంబు, బూలుసు ♦ గదునిచ్చిపుచ్చెఁ;

నందంబుగాఁ జిగుర ◆ శాఖలు దాల్చెఁ;
బరభృత్తారవముల ◆ వనములు మ్రోసెఁ
మొగ్గసెఁ దావులతోడఁ ◆ బుష్పించె లతలు;
చెంత నెప్పుడు నుండు ◆ చెలువకుఁ బతికి
సంతసం బిడునీవ ◆ సంతాగమంబు;
కాని, యయ్యో! దవ్వు ◆ గా నుండునట్టి
వానిని గాంతను ◆ వలవంతఁ బెట్టు.

సూ.—ఆహా!

గీ. ఇంతి! త్వత్కంఠబద్ధవ ◆ సంతరాగ
మసదృశవిపంచివంటెనీ ◆ రసననుండి
వెలువడి సుధానిభస్వన ◆ ములను బఱపి
యెట్టియానంద మొసఁగెనో! ◆ యిప్పుడు చూడు.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీ

కోకిల

ప్రదేశము. విజయపురము.

ప్రవేశము. కారాగృహస్థుఁ డగువసంతుఁడు.

వసం — గీ. మొదట ధరియింపరాని దూ ♦ పదలనైనఁ
క్రమముగాఁ గొంత సహ్యత ♦ కానిపించుఁ
బ్రబలదర్పగాఢాంధకా ♦ రమునన్నిఁన
నడుగు వెట్టనకాలేదఁ దీ ♦ న్యాసనిల్లు

అదిగాక.

గీ. రాజపుత్రిక, కోకిలా ♦ రాజవదన
కంటఁ బడునంతకాల మీ ♦ కారబాధ
పంచబంగాళమగు; నాఁడు ♦ వారిఘోర
చరాపులను బోనియుడుమె లె ♦ చ్చోటఁగలవు?

(కోకిల ప్రవేశించును.)

కో — (నవ్వుచు) వసంతా! ఏమనుచుంటివి? అడ్డువారి ఘోరచరాపుల
ను బోనియ్యుడుమ లెచ్చోట గలవు? అనియా? కాంతావలోక
నము లసమానకష్టప్రదములా? ఆసంగతి తెలియక తఱచుగ
నిక్కడకు వచ్చి నీకు శ్రమ మిచ్చినందులకు క్షమింపుము.

వసం — (నవ్వుచు) ఆహా! కోకిలా! వచ్చితివా? ఈరాత్రి యింత యాల
సించితి వేల?

గీ. వత్తువో, రావొ, యని కళ ♦ వళము నొంది
యటులిటులు చూచి చిటుకన్న ♦ నదరిపడుచుఁ
బడుచు, లేచుచు, నూఁగాదు ♦ పడలు వృదవి
గడియ లేండ్లుగ వేకయి ♦ కాచియుంటి

కో——వసంతా! నీవు కాచియుండినప్పుడు నేను రావలసినదాని. సమీపమున నున్న పుష్పవనమున విహరించుట కిష్టాసుఖార ముగ వచ్చుచుంటినుగాని నిన్నుఁ జూచుటకుఁ గాదని నీవెఱుఁగవా?

వస——(తనలో) ఆహా! హృదయమా! ఇన్ని నెలలనుండి యెంత కష్టపడుచుంటివి!

సీ. లతలు తల లూఁచి పూలు జ ♦ లజల రాల్పఁ
గ్రిందితృణచయ మాకంద ♦ మందదగునే?
సురభిళానిల మే తేరి ♦ నూకరించు
తన్నుఁ గాఁగిలించుట కంచు ♦ నన్నదగునె?

గీ. పక్కవను బింబదళమున్న ♦ గొక్కెర తను
నద్ది ప్రేమించె నని యెన్న ♦ వగునె? మింటఁ
జుక్క మిసుకని మెఱయుఁగా ♦ జక్కవ తన
నద్ది కన్గొని వెల్లి ♦ నందఁ దగునె?

అలాగే,

గీ. సహజశీలావిలోలయౌ ♦ చంచలాక్షి
యుగవలచుచున్న హావభా ♦ వాదికములఁ
గాంచి యుడికిన న్ను మోహించె ♦ నంచు నెంచి
యూర్పుచు నిలిచిచేఁగని యుడి ♦ లొంపవలసె.

గీ. చూడనట్టి చూపులు, మాట ♦ లాడనట్టి
పలుకులును, చేష్ట లేని న ♦ ర్తనలును, పలుకఁ

గనదిబూమముళ్ళు, చేసిచే ♦ యనిపనులును,
బుట్టువన్నెలు చిన్నెలు ♦ పొలఁతుకలకు.

(ప్రకాశముగా)

హా! కోకిలా! ఏమంటివి? 'నాపుష్పవనమున విహరించుటకే వచ్చుచుంటినిగాని నిన్నుఁ జూచుటకుఁ గాదని నీవెఱుఁగవా?' అని వచించితివా? హా! అట్టిసంగతి నే నెఱుఁగనా? సార్వభౌమ పుత్రిక వైననీవెక్కడ? మాతాపితరులనుండి, రాజ్యమునుండి వేఱుచేయఁబడి నీతండ్రిచేనిట్లు కారాగృహబద్ధుఁడనై యధమాధమస్థితిలో నుండు నేనెక్కడ? అట్టి నీవిట్టి నన్నుఁ జూచుటకు వచ్చుచుంటి వని యోజించుటకంటె బుద్ధిమాంద్యమును సిగ్గుమాలినతనము నుండునా?

గీ. కలుగులోనుండు నీచక ♦ ర్కటక మేడఁ?
గంధిజామూల్యతమసుధా ♦ కలిక యేడఁ?
బంకనిర్మగ్నతనువైన ♦ బాత దేడ?
స్వర్ధునీస్వర్ణసరసీజ ♦ వల్లి యేడ?

నన్నుఁ జూచుటకే నీవు రాక పోయినను వచ్చి నన్నుఁ జూచుచుంటివికదా? అందువలన నే నింతింతనరానియామోదము నొందుట విరుద్ధమా?

గీ. భవ్యకేళీవనిని జూడ ♦ వచ్చునీదు
వదన మీక్షింప సంభ్రమ ♦ పడుట తగదె?
చంద్రికల భువి కీవచ్చు ♦ చందమామఁ
గనుటకై సంబరపడదె ♦ కలువపూవు?

కో—(తనలో) ఆహా! ఇదివఱకు నే నన్న యీమాత్రపుమాటకే యీతఁ డెంతవగచినాఁడు! కొంచెము వేఁడిగాలిచే శోషిల్లి యొక్క-నీటి

తుంపరచే వికాసము నొందుపుష్పమువలెం బో నీతనిహృదయము పొం త్తని దని తోఁచుచున్నది.

(ప్రకాశముగాఁ)

ఇంతమాత్రమునకే యొంత వడచితివి! ఎన్ని పూర్వగాథలఁ జదివితివి! ఇపుడు మాతాపితృవిద్వేష సంభాషణ మేల? రాజ్యాది త్యాగవార్త లేల? అధమాధమస్థితి యని పిలపింపనేల? మాతండ్రి నీ కిక్కడ నేమిలోప మొనర్చుచున్నాఁడు? నిన్ను సమస్త వైభవములతోఁ బెంచుచు నీకు సర్వవిద్యలను నేర్పించి జాగరూకతగ నీక్షేమ మరయుచునే యున్నాఁడుగదా? ఒక్క స్వచ్ఛంద విహారమున కున్నలోపముదక్క నితరలోప మేమున్నది? ఆలోపముగూడ దీక్షయెడల నీకు మేమే కాపలయు ననినమాట యేమి?

వసం—హాహా! ఏమి మాటాడితివి! (నవ్వుచు) ఏదీ! కోకిలా! ఒక్కసారి నావంకఁ దేఱిపాఱఁ జూచి నీ విప్పు డనినచిత్రవాక్యము ను దిరిగి పచియింపుము.

కో—(తలవంచుకొని నవ్వును.)

వసం—(తనలో) ఆహా! ఎంతసవికాసముగ మందహాసము చేయుచున్నది.

గీ. పైపెదవి గదలఁగ, సద్ద ♦ భాసముత్తై
మదర, బుగ్గ లిట్టె యుబుక, ♦ నత్తులింత
సన్నపడఁ జుబుకముపైని ♦ జిన్నగుంట
పడ, రదములు వెన్నెలఁ గాయఁ ♦ బఱచి నవ్వె.

ఆహా! ఈమహావైభవదర్శనమునకై సంతసింపనా? యింతకు ముందు,

గీ. కన్నెలుకులతోఁ జెక్కులు ♦ కందఁగఁ గుచ
శిఖరహారాళితోఁ నోష్ఠ ♦ సీమ యదర

భ్రూయుగము కోఁడ మూలియు ♦ ముడిచినడంగ
దృష్టితోఁ బల్కు తండ్రింపఁ ♦ జెలువ యలిగె.

ఇంతలకు విచారింపనా!

గీ. రసపరిప్రదనన్నన్నో ♦ రంగ ముబల
పరిపరివిధంపు జిత్రరూ ♦ పంబు లెల్ల
సంగ్రహించెను సమ్యక్ప్ర ♦ శస్తసరణి
నాకృతిని లేఖకంబును ♦ యంత్రమట్లు.

(ప్రకాశముగ)

హా! కోకిలా! ఏమంటివి? 'నీకు మేము కావలయు నన్న మాట యేమి' అనియా?, ఇది న్యాయమేనా? నాకునీకంటె మఱెవ్వ రున్నారు? నేను నాతల్లి నెఱుఁగను. తండ్రి నెఱుఁగను. రాజ్యము నెఱుఁగను. నేను మూఁడేండ్లపిల్లవాఁడ నై యుండఁగ నీకారలోనికిఁ దీసుకొనిరాఁబడితినఁట! నాదోష మేదియో నేనెఱుఁగను.

కో.—ఎఱుఁగ కేమి? సామంతరాజగు నీతండ్రి సార్వభౌముఁడగు నాతండ్రిని ధిక్కరించినందుల కాతనివిధేయతాసాంతత్యమున కతనిపుత్త్రుఁడ వైన నిన్నుఁ బూఁటకాఁపుగ మాతండ్రి తెచ్చినాఁడు.

వసం.—అయినను మాతండ్రికి నాకు నెంత భేదమున్నదో చూడుము!

కో.—ఏది?

వసం.—నాతండ్రి నీతండ్రిని ధిక్కరించినందుల కతనిపుత్త్రుఁడనైన నన్ను నీతండ్రి కారాబద్ధుని జేసినాఁడు. పరిశుద్ధాంతఃకరణముగల నన్ను నిష్కారణముగ నీతండ్రి యీరీతిగ నిన్ని సంవత్సరములనుండి బంధించి యుంచినను, నే నట్టినాని పుత్త్రిక వైన నిన్ను మనసులోఁ దలచి యువ్విళు లూరుచు ప్రాణాధికంగ నెంచుచు సమస్తము నకుఁ గతిగా నెంచుచున్నాఁడనుగదా! (నవ్వుచు) నీతండ్రి నాకుఁ జేసిన యుపకారమునకు నే నిట్లు చేయఁదగునా?

కో—(నవ్వుచు)నాకుఁగూడ నీవలెనే కారాగృహబంధము లేదని విచారించుచుంటివా?

వసం—నావలెమాత్రమే కాదు. నాతోపాటి కీకారయందే నీకుఁగూడ బంధము లేదని విచారించుచుంటిని.

కో—నీకిట్టియసూయ తగదుసుమా! స్వేచ్ఛావిహారము గలవారికి బంధ మగునెడల నీబంధబాధ యెట్లు శమింపఁగలదు? నీకు బంధ విముక్తి కావలయు నని కోరుకొనవలయును గాని—

వసం—బంధమునుండి విముక్తి యైనను నాకు నీబాహుపంజరమున గాఢతరబంధమే కదా? అట్టిమహానందదాయక మగునీబాహుబంధముయొక్క యనుభవము నా కీకారాగృహమం దైన నేమి? వెలుపల నైననేమి? బంధమున బంధము మఱింతగాఢతరముగ నుండు నని యటులంటిని.

కో—ఇట్టిమాటలు నీనోటినుండి రావచ్చునా?

(నేపథ్యమున) రావచ్చునా? అమ్మా! అటులు రావచ్చునా?

వసం—(తనలో) ఆరవము నాప్రియురాలిచేటికయగు భ్రమరికదివలెఁ గానిపించుచున్నది. 'రావచ్చునా' అని యది పలికినది. తాను స్వేచ్ఛగా నిచ్చటకు వచ్చుట కేదియో యుపరోధ మున్నట్లు భావించియేకద యట్లు పలికినది. నేనును గోకిలయు నన్యోన్యప్రియవాక్యపరామర్శనలీలాలోలత నుండ నెంతయిష్టురాలయ్యు నట్టిసమయమునఁ దాను వచ్చిన మాకానందభంగ మగునని యిటులనిన ట్లెంచవలసి యున్నది. నాయందుఁ గోకిల కనురాగమనిన సంగతి నీమెవలననే యాభ్రమరిక తెలిపికొని యుండును. ఒకపుడుదాసీనతయు, నొకపుడు నిరాదరణము, నొకపుడు కోపము నీమె నాయెడఁగనఁబఱచిన నంతరంగమున ననురాగమునకులోపము లేదనుట కీభ్రమరికావాక్యము కొంతనిదర్శన మైయున్నది.

(నేపథ్యమున) కోకిలా! 'నేనురావచ్చునా' యని యొనరించిన ప్రశ్నమునకు నీవు నిరుత్తరవై యుండుటచేతను రాఁగూడ దని తోఁచుచున్నది. నావెఱ్ఱిగాని నీప్రియునితో నీవుసంభాషించున ప్పుడు నేనుగావలయునా?

వసం—(తనలో) సుధాప్రవాహమాధురీధురీణగభీరాలాపములు చేటి కాముఖమునుండి వచ్చినవి.

గీ. సతికి నాయెడఁ గలమన ♦ స్సితులు దురవ
గాహము లయినఁ జేటివా ♦ క్యములఁదెలిసెఁ
గవిత దుర్భేద్యభావమై ♦ కష్టపఱుప
నమలినవ్యాఖ్యచే స్పష్ట ♦ మైన యట్లు.

కో—అసందర్భ ప్రలాపినీ! ఇంక రావేమి.

(భ్రమరిక ప్రవేశించును.)

భ్ర—అమ్మా! నాపైఁ గోపమేల?

కో—ఛీ! మూర్ఖురాలా! వదరుఁబోతా! ఈతఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడని నీతోఁ జెప్పియుంటినా?

వసం—(తనలో) భ్రమరికా! ఏమని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవో? నాబ్ర తుకంతయు నీజిహ్వాగ్రమున నున్నది.

గీ. ప్రియులు ప్రియలటంచును వద ♦ రెదరుగాని
వారియసువులు దత్సఖీ ♦ వశ్యము లగు
రాజకృపయంచు శ్రితులు సం ♦ భ్రమపడెదరు.
గాని వారు తత్సేవకా ♦ ధీను లహహా!

భ్ర—కోకిలా! ఈతఁడు నీప్రియుఁడని నీనోటితోడనే చెప్పవలయునా? నీకన్నులతోఁ జెప్పలేదా? కనుబొమలతోఁ జెప్పలేదా? భావ ముతోఁ జెప్పలేదా? పులకాంకితమగు నీయొడలితో నిప్పుడు చెప్పుచుండుటలేదా? నోటితోఁ జెప్పనిలోపమేమున్నది? అది

గాక, 'ఈతఁడు నాప్రియుఁ డని నీతోనేఁ జెప్పియుంటినా' యని నీవింతకు ముందనినవాక్యములో 'నీతఁడు నాప్రియుఁడని' నీనోటితోనే పల్కితివి కాదా? అదిగాక పల్కినపల్కులకంటెఁ జేష్టలే ప్రబలతరములై యుండఁ బల్కవలె ననిసమాట యేమి?

వసం—(తనలో) సెబాస్! భ్రమరికా!

కో—ఓసీ! అవిధేయురాలా! నాచేష్టలలో నీవెంచినత ప్పేమిటే?

వసం—ప్రియురాలా!

కో—ఆఁ! అటు లనకుము.

వసం—నీవునీసఖిపైఁ గోపింపవలదు. నీచేష్టలలో నది యెంచిన తప్పేమియు లేదు. నీచేష్టలు నాయం దనురాగమును సూచించుచున్నవనెను.

కో—వసంతా! నీవుకూడ నట్టివెఱ్ఱి పడుచుంటి వేమి?

వసం—ఓమోహనాకారా! నీయనురాగమునకు వెఱ్ఱిపడఁదగినవాఁడను నేనే. నేనొక్కఁడనే.

(మోహనుఁడు ప్రవేశించును.)

మో—(తనలో) నీవొక్కఁడవే కావు. నేనుగూడ నున్నాఁడను.

గీ. లలితలలనాంగలావణ్య ♦ లహరి నాశ
యించుకొని యుంటి మీవును ♦ నేనుఁగూడ
నమృతసన్నిభవాఃపూర్ణ ♦ మైననదిని
నెపుడు కూలద్వయం బాశ్ర ♦ యించుపోల్కి.

హా! కోకిలా!

గీ. రాగవశమున మనసులో ♦ రమణి! నిన్ను
ముద్దుఁగొని కౌఁగిలించి, స ♦ మోదమంది,
మైమఱచియుంటి; స్వప్నస ♦ మ్యక్సమాగ
తాంగనాశ్లిష్టనిద్రావ ♦ శాత్ముఁడట్లు.

నీవిప్పుడిచ్చట నుందువని యోచించి యిచ్చటి కెన్నియభ్యంతరములనైన దాటివచ్చితిని. ఆహా! రాగమున కెన్నియద్భుతశక్తులున్నవి!

గీ. కవికిపలెఁ గల్పనమును, తెక్కలును బక్షి
కటులు, యోగికిపలెఁ గామ ♦ యానశక్తి,
యఖిలవిస్మృతి పవనుని ♦ కటులు, సిద్ధ
సకటు దూరశ్రవణదర్శ ♦ నంబు లుండు.

గీ. ఏతదనురాగశక్తిచే ♦ భీతి లేక
కందకం బీది బురు జెక్కి ♦ గాఢలఘుత
నుపవనపుగోడ దాఁటిపో ♦ నుఱికి యిటకు
వచ్చినాఁడను నేత్రోత్స ♦ వంబుకొఱకు.

ఇక్కడ వీ రందఱు మాటలాడుకొనుచు న్నున్నారు. ఈసందివర్ధనపునికుంజముచాటున దాఁగి విందును.

కో—భ్రమరికా! నోరు మూసికొని యూరకుంటి వేమి? నాచేష్టలేవియో చెప్పవైతి వేమి?

భ్ర—అమ్మా! మతితగ్గినదానిచేష్టలవలె మదన వికృతి హెచ్చుగుదానిచేష్ట లసంఖ్యములు గాదా? ఎన్నియని చెప్పఁగలను?

కో—నీవు మతితగ్గినదాన వగుటచే నాచేష్టలు నీకంటికి విపరీతములుగనున్నవి.

భ్ర—నాకు మతితగ్గుటకు నే నీమహానుభావుని గాఢముగ వలచితినా?

కో—ఆఁ! నోరు గట్టిపెట్టుకొనుము.

భ్ర—ఈమాత్రపుమాటకే యసూయపడుచుంటివా?

పు—(తనలో) కోకిలా! నీయసూయయే నీరాగాధిక్యమును సూచించుచున్నది.

గీ. జనునహంభావ మెంతొ యు ♦ జ్ఞాన మంత
జనునతుష్టి యెంతొ యిహావాం ♦ ఛయును నంత
కవి కసహన మెంతయొ యశ ♦ స్తతయు నంత
సతి కసూయ యెంతయొ రాగ ♦ గతియు నంత.

కోకిలా!

గీ. బన్ధునెడ నీవు వినియోగ ♦ పలుచు ప్రేమ
మంతయును నిష్ఫలం బగు ♦ సబ్జబద్ధ
భృంగమునఁ దేనె చిలికిన ♦ రీతి; విషయ
విహ్వలున కిచ్చు వేదాంత ♦ విద్యపోల్కి.

ప్రభ—అమ్మా! నేనుఁగూడ వచ్చువఱకు నుండు మని నీతోఁ జెప్పినను నీవు నాకంటె ముం దిచ్చట కేల వచ్చితివి.

కో—ఏల వచ్చితినో నీ కేల చెప్పవలయును?

ప్రభ—చెప్పనక్కఱ లేదు. రహస్య మంటివా అదియే చాలును.

కో—అదిగో! అసందర్భము లాడుచున్నావు. రహస్యమేమున్నది? నేను వచ్చుటకు నాయిష్టమే కారణము.

ఛ్రి—ఈతనిపై—అంతయేనా?

వసం—సతీమణీ! ఔననరాదా? పోనీ. అంతమాట నాడనక్కఱ లేదు.

గీ. తల నిటుల వంచి మొగ్గదం ♦ తము లగపడ
నింత నగరాదె? చెవ్రులపూ ♦ లిట్టె కదల
మొగము నింత యూఁపఁగ రాదె? ♦ ముద్దులొలుక
నోరఁ గనరాదె? వల దూర ♦ కుండరాదె?

కో—మీ రిద్ద ఱేకమై నన్నుఁ బరిహాసించుచుంటిరా?

వసం—మే మిద్దఱ మేకమగుట యసత్యము. ఎన్నటికైన నీవును నేనును.

ఛా—(తనలో)నీవు నదియుఁ గాదు నేను నదియును.

గీ. చిరపరిచయముచేఁగూడఁ ♦ జెలులకథము
పయి మనసు దగులుఁ; దగిన ♦ వారిగన మ
నసు చిరుగు; లఘుసూత్రస ♦ నాథనూచి
చుంబకముఁజేరి విడుచు దా ♦ రంబుగాదె?

వసంతా!

గీ. తగినవారలలోన ను ♦ త్తముఁడ నేను;
నీచుడవు నీవు; కోకిల ♦ నీకుఁ దగదు.
నిన్నుఁ ద్రోసిరా జని కాంత ♦ నేను గోరఁగ
వచ్చినాఁడ నా కంతటి ♦ భాగ్య మున్న.

కో—(కోపముతో) వసంతా! నీ విప్పు డేమంటివో మఱియొక్కసారి యనుము.

వసం—(నవ్వుచు) ఏ మంటినో చెప్పనా? కర్ణరసాయనముగ విందువా? ఒక్కసారి యన నేల? నాజన్మము కృతార్థ మగునట్లు వేయిసారులైన నందును. నీవును నేనును—నేనును నీవును—నద్వయానందానుభవమున—

కో—చాలు! చాలు! నీప్రజ్ఞాలాపముల నుడుగుము.

మో—(తనలో) సెబాస్! కోకిలా! అతనిమాటలకంటెఁ బైమాటలును సత్యవాక్యములును నే నాడితిని. నీవు వినఁదలఁచుకొనవా? నీవు నదియుఁ గాదు నేను నదియు నని నే నంటిని.

కో—వసంతా! నీ కట్టియౌద్ధత్యము కూడదుసుమా?

మో—(తనలో) ఔద్ధత్యము కాదు. అద్వైతము.

కో—నే నింటికిఁ బోవలయును. నీవు నాతోఁగూడ వచ్చెదవా? లేక నే నొక్కతెను బోవుదునా?

భ్ర—నేను నీతోడనే వచ్చెద నని చెప్పినప్పటికిని నన్నుఁ ద్యజించి పోవుటకు వసంతుఁ డింటియొద్ద నున్నాఁడా?

కో—ఇఁక నీవు వసంతునిపై రిత్తకుము.

వసం—కోకిలా! నా పేరు నీ వెత్తఁగూడదు కాని భ్రమరిక కేమి?

భ్ర—చూచితివా సఖీ? వసంతుఁడేమనుచున్నాఁడో! నీ వాతని భార్యవు కావున భర్తపే రెత్తఁగూడ దని యభిప్రాయపడుచున్నాఁడు.

వసం—రాజపుత్త్రికా! నాకట్టి మహాభాగ్యము నీవు లభింపఁ జేయ రాదా?

మో—(తనలో) పోవ్వోయి! అట్టిభాగ్యము నాకుఁ గాని నీకుఁ గాదు.

కో—ఎన్నిమాటలు చెప్ప మంటివి? నీపై నా కనురాగము లేదు. నీవిట్టియడియాసల మానుకొనుము. తెలిసినదా? నీవు నాకక్కఱలేదు. తఱచుగ వచ్చి చూచుటవలనఁ గలిగినచనువు నాధారమును జేసికొని యెన్నిమాటలు పల్కుచుంటివి? (భ్రమరికవంకఁ దిరిగి) ఏమివచ్చెదవా?

వసం—హా! భ్రమరికా! నాప్రియురాలు వెళ్లుచున్నది. నేను వ్యర్థుఁడను. బద్ధుఁడను. నీవు నామాఱుగ దాని నాఁపరాదా? చూచెద వేమి? అయ్యో! పోవనున్నది కదా?

గీ. ఇట్టె కర మడ్డుపెట్టి మో ♦ మట్టె త్రిప్పి
కొనినకాంతను బలిమాలు ♦ కొనెడుమిషను
గడ్డము గ్రహించి దానిమొ ♦ గంబు నాదు
వైపునకుఁ ద్రిప్పి పుణ్యాన ♦ వఱలరాదె?

గీ. నేను నీవాఁడ నినుఁ బాసి ♦ నిలువఁగలనె
యనుచు నామాటలుగఁ బల్కి ♦ యబలపైఁట
నొడిసిపట్టి యాఁపఁగరాదె? ♦ యడుగులందు
వ్రాలి నామాఱుగా నడ్డు ♦ పడఁగరాదె?

భ్ర—(పైఁటచెఱఁగుఁ బట్టి యాఁపును.)

మో—(తనలో) ఆఁపుడాని ప్రకృతిరహస్యములు దెలియనివసంతుఁ డాందోళనము పడి కోకిలను బట్టుకొను మని సంభ్రమపడినఁ బడునుగాక! భ్రమరికా! నీకైనఁ దెలివి లేదా? నీ వాఁడుదానవు కావా? నీసఖి హృదయమును నీ వెఱుఁగవా? నీ వేల యంత తొందరపడి యామెచేల వెఱుఁగు గ్రహింపవలయును? వదలివేయుము. ఒక్కయడుగు ముందునకుఁ బెట్టిన నే నీశిరముఁ దెగనఱికికొందును.

గీ. స్వచ్ఛతమరాగపూర్ణ మీ ♦ సకియమనసు
తరళతమమైన దత్యచ్ఛ ♦ తగతికలది;
యాఁపిన మఱింతగతిగల ♦ దగును; వ్రేల
నడఁపఁబడుశుద్ధనబిందు ♦ వటులె యెప్పుడు.

గీ. మాట బడబడకాని యా ♦ మగువమనసు
మసృణతమగభీరరసం ♦ భరిత మంచు
నెఱుఁగవే? వసంతా! భయం ♦ కరవిక్షేప
గాఢగర్జాఢ్యఘనఘనా ♦ ఘనముమాడ్కి.

భ్రమరికా! నీవు తెలివితక్కువపనిఁ జేసినను నాకామోద మొసఁగితివి!

ఆ. వె. వదలుపైఁటలోని ♦ వనితచన్గవ బిగి
నింతదనుకఁగాన ♦ నిపుడు నీవు
పైఁట లాగ నద్ది ♦ ప్రబలి యున్నతిఁ జూచు
మనసు కనుల నొక్క ♦ మాఱు పొడిచె.

వసం—భ్రమరికా! నీచెలి నాఁపి నీవు పుణ్యముఁ గట్టికొని నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేసితివిక దా?

కో—(వసంతునివంకఁ జూచుచు) అది యాఁపునది. నే నాఁగెడుదాననా? సఖీ! నీవు నన్ను వదలుదువా లేదా? లేనియెడల శిక్షాపాత్రమ వగుదువు. జాగ్రత్త.

(ముందునకుఁ బోవయత్నించు భ్రమరిక యాఁపును.)

భ్ర—నీవలనిశిక్షకు నేను భయపడుట లేదు. నీ వింటికిఁ బోయినయెడల నీకు మదనునివలన శిక్షయని నేను జడియుచుంటిని.

వసం—(తనలో) కోప మున్నట్లగపడుటయే కాని కోపచిహ్నములు మోమందుఁ గానఁబడుట లేదు.

గీ. నాతివీక్షణములు ప్రస ♦ న్నంబు లగుచుఁ
జల్లఁగా నుండెఁ బలుకులు ♦ చండములయి
బాధనిచ్చు; హాయిగ జల్లు ♦ వాన నిచ్చు
చు వడగండ్ల రాల్చువసంత ♦ శోభఁ బోలె.

గీ. ఉవిదమున సాకతీరు; ప ♦ ల్కొక్కతీరు;
చేష్ట మఱియొకతీ రిట్లు ♦ చెలఁగు దీని
ప్రకృతిచిత్రంబు శ్రుతికి సం ♦ బంధమొంద
నట్టిపాటకు నపలయ ♦ దొట్టినట్లు.

మో—(తనలో) ఓ వెట్టివసంతా!

ఆ. వె. జడలు బయలుసేయు ♦ నువిద గర్వమెటులొ
మనసు బయలుసేయు ♦ మగువ యటులె.
జిహ్వ యీయఁబడెను ♦ జిత్తగతులఁ గప్ప
నొడలిగతులఁ గప్ప ♦ బిడియమటులె.

కో—న న్నింక నేల పట్టుకొందువు?

భ్ర—నీ వాగుఁడు ననిన విడువ కుందునా? సఖీ! నామనవి నంగీకరించి కొంతసే పింక నిచ్చట నుండుము.

వసం—నీమనవియే కాదు. నాప్రార్థనకూడ నదియే.

కో—వీలు లేదు. నే నింటికిఁ బోవలయును.

భ్ర—ఇంటియొద్ద నేమున్నది?

కో—ఇచ్చట మాత్రమేమి?

భ్ర—ఇచ్చట జగన్మోహనుఁ డగువసంతుఁ డున్నాఁడు.

మో—(తనలో) భ్రమరికా! తప్పు. జగన్మోహనుఁడు వసంతుఁడు ను న్నా రనుము.

కో—అతఁడు జగన్మోహనుఁ డని పెద్దపేరు నీవు పెట్టిన నేనేల కాద నవలయును? కాని నాయిష్టము మదధీనము. నీవుమాటలు చె ప్పక యూరకుండుము.

భ్ర—నేను మాటలు చెప్పక పోయిన వసంతుఁ డూరకుండునా?

వసం—కాంతామణీ! త్వదధీనమైనది నీయిష్టమే కాదు. నాయిష్టము, నామనసు, నాయాత్మగూడను. బంధనాలయాధీన నైనయాగా త్రముఁగూడఁ ద్వదధీనమును జేసికొని నన్ను సర్వవిధములఁ గృతార్థునిఁ జేయ వేఁడుచున్నాను.

కో—నీ కెంతయుస్వతంత్రతయో నాకుఁగూడ నంతయే యని యెఱుఁ గవా? నీకిక్కడ బంధము; నా కంతఃపురమున బంధము. నీపైఁ గాపుగాయువారలకంటె నన్నుఁ గాపుగాయువా రధికసంఖ్యఁ గలవా రైయున్నారు. అట్టిచో నేను నీ కెట్లుబంధవిముక్తిఁ జేయఁగలను? వ్యర్థము లగునాశలఁ బెట్టికొనక ప్రస్తుతావస్థతో సంతుష్టి నొంది యుండుము.

వసం—సరే! ప్రస్తుతస్థితితోడనే సంతుష్టి నొందెదను. నే నడియాసల నొందను. నా కేమియు నక్కఱ లేదు. ఒక్క సంగతి మాత్రము చెప్పవలయును. 'నేను నిన్ను వలచితిని, అను సుధామధురాక్ష రములు నీనోటితో నాచెవిని వేయవలయును. ఇదియే నాకో రిక. ఇంతతో సంతుష్టిఁ జెందెదను. ఊఁ! కర్ణరసాయనమును వెది యింపుము.

భ్ర—అమ్మా! సందేహింపకుము. ఏదీ? నేను—నిన్ను—పలుక వేమి?

కో—ఆఁ. నా కిది యేమి. బలాత్కారమా? సఖీ! నా కిప్పుడు నీవు నేను మాటలను జెప్పుచుంటివా? ఎంతయవిధేయతగ నుంటివి? జాగ్రత్త! నే నట్టిమాట లాడుదానను గాను.. ఆపుట నా కిష్టముగాదు.

మో—(తనలో) ఆహా! సముద్రపుటీతలలో నెన్ని జాతు లున్న స్త్రీలలో నన్ని ప్రకృతు లున్న వికదా! సక్కలు పీతలను గ్రహించిన ట్లీ చిత్తులమారిస్వభావముఁ గలవారే స్త్రీల స్వాధీనలఁగ, జేసికొందురు. తన్నుఁ గోకిల వలచిన ట్లింకవసంతునికిఁ దెలియనే లేదు కాఁబోలు! హా! ఎంతటిబుద్ధిశాలి! 'నేను నిన్ను వలచితి,' నని కోకిల తనతోఁ జెప్పునా? ఎంతకాల మాశ్రయించిన సరే, ఎన్ని సేవలజేసిన సరే యీజాతిమాత్ర మెంత నేపటికి నుహూఁహూఁ నుట యేకాని ఊఁ యనునదిమాత్రము కాదు.

ఆ. వె. మాటకలుకుదనము ♦ మనసుమెత్తఁదనంబుఁ
గలుగుదీని బలిమిఁ ♦ గవయ నిద్ది
యిట్టి లోకు వగును ♦ గుట్టుబాధను ద్రోచి
చేరఁ దేనెపట్టు ♦ చిక్కినట్టు.

వసం—ఎంత దయలేకుంటివి? ఈ రెండుమాటలు నన లేవా? అనుట కిష్టతయే లేదా? నేను నీరాజ్యమును గోరితినా? నీధనమును గోరితినా? నీవు నన్నుఁ బరిణయ మాడవలయు నంటినా? ఏమియుఁ గోర లేదు. రెండుమాటలే కదా? ఆమాత్రమే పలుక లేవా?

మో—(తనలో) ఈపరమవిరాగునకు నీమహావేదాంతశిఖామణికా రెండు మాటలుమాత్ర మెందులకో? అవి తత్త్వమసివాక్యములా యేమి?

కో—ఇన్ని మాటలు పలుకుచున్న దాన నామాటలుమాత్రము పలుక లేకుందునా? వట్టిమాటలు పలుకుట నాకిష్టము లేదు.

వసం—అంతే దయఁగలదాన వైనయెడల వట్టిమాట లేల? క్రియాసద
ర్శకము లగుమాటలే పలుకవచ్చును.

కో—అయిన సికిట్టిమాటలతో నేమి ప్రయోజనము?

వసం—ప్రయోజన మున్నది కాదా?

కో—అది యెట్టిదో?

వసం—నేను జీవించియుండుట యే.

గీ. కుసుమ మొక్కటి వేఱొక్క ♦ కుసుమమునకుఁ
బరిమళం బిచ్చి తత్సౌర ♦ భము గ్రహించు
దీప మొక్కటి వేఱొక్క ♦ దీపమునకు
స్వప్రభ నొసంగి తత్కాంతి ♦ సంగ్రహించు.

గీ. ఆత్మ యుండుట వేఱొక్క ♦ యాత్మకొఱకుఁ
గాని, తనకొఱకును మాత్ర ♦ గాదు కాన
సీకొఱకు మేనఁ బ్రాణము ♦ ల్నిలిపినాఁడ
ననుఁ గృతార్థుని జేయవే ♦ నలిననేత్ర!

గీ. దేహమే బద్ధమైనది; ♦ దీని కిహాను
భానుభవ మేదియును గల్గ ♦ దైనఁ, జింత
లేదు; మదికి శృంఖల లేవి ♦ లేవు, కాన
నీవయిని వ్రాలె నద్ది ని ♦ ర్నిద్రఘణిలి.

గీ. దానిమోదంబునకు నిరో ♦ ధంబు లేదు
నిన్ను వలచితి ననుచును ♦ జిన్నిముద్దు
పలుకులను జల్లఁగా నీను ♦ లలరఁ బలుకఁ
జాలు నదియె; ముమ్మాటికిఁ ♦ జాలునదియె.

గీ. ఏమి లేకున్న నన్నుఁ బ్రే ♦ మించునద్ది
యొకటె కల దని సంతుష్టి ♦ నొంది తద్వి
నిశ్చలతమదృష్టినె యుందు ♦ నిశ్చలోత్త
రముఖదిక్ప్రసూచీకంట ♦ కమునుబోలె.

కో—(తనలో) అనురాగపూర్ణ మగుమాటల నాడుచున్నాఁడు.

భ్ర—అమ్మా! వసంతునియనురాగమహిమ మెట్టిదో చూచితివా?

మో—(తనలో)

గీ. వనితయఁట; దూరగతయైన ♦ బాధ గలుగ
దఁట! వలచితి ననఁగఁ జాలు ♦ నఁట! ముదమఁట!
దర్వ్వనుండి యన్నము నివే ♦ దనముఁ జేయ
నాఁకలి శమించు ప్రబలవే ♦ దాంతియితఁడు.

గీ. మహితవస్త్వాళి విషయసం ♦ పర్క మొంద
వలయు ననుభవమున శాంతిఁ ♦ బడయవలయు
నింద్రియోద్ధతి యురక శాం ♦ తించునే? యిలు
గాల నాఁకునే? స్వప్నవా ♦ క్యములచేత.

వసం—కోకిలా! ఊరకుంటివి. ఆమాటలు నీవు నాతో ననుటకు నీకు లజ్జయైన నీచెలితోఁ జెప్పుము.

భ్ర—పైకిఁ బలుకుటకుఁగూడ నీ కంగీకారము లేనియెడల నా చెవిలోఁ జెప్పుము. ఏదీ? ఏదీ? (తనమోమును గోకిలమోమునొద్ద నుంచును.)

మో—(తనలో) పల్లెరమున నుండుసాలగ్రామతీర్థమును మొదట గిండిలోఁ బోసి తరువాత భక్తునినోటఁ బోసినట్లు కోకిలా! నీమాటలను మొదట భ్రమరిక కిచ్చి దానిగుండ నీ పతని కర్పింపుము.

భ్ర—ఏదీ? నాచెవి నీవదనమువద్ద నుంచితిని. ఊఁ!

వసం—ప్రియురాలా! సందేహింపకుము.

గీ. నవ్వ ప్రేగంట నలరఁ గం ♦ ధర యిటింత,
చాఁపి, యెడమచే సకియభు ♦ జమున నునిచి
యోష్ఠచలనంబు బుగ్గల ♦ నొందకుండ,
నాయొడలు జల్లుమనఁ బల్కె ♦ నాతిచెవిని.

భ్ర—ఏదీ? ఊఁ!

మో—(తనలో) ఆహా! ఏమివిలాసయుతముగ నున్నది!

ఆ. వె. చేటిచెవినిఁగల్గు ♦ చెంగల్వ కోకిలా
స్యమున వ్రాలెఁ; నాకె ♦ యట్టిజనన
మున్న నిట్టులిట్లు ♦ లెన్నొముద్దులు గొని
యొసఁగియుందు నడవి ♦ యేద్పు మాని.

భ్ర—సఖీ! నీవు నాపైఁ జేవైవక పోయినను నీనాథుని యభిప్రాయ
మదికావున నీకరమును నాభుజముపై వేసికొందును.

(అట్లు చేయుచున్నది.)

వసం—అటులేని సఖీ హృద్గతాభిప్రాయమునుగూడ నీచెవిని వైచుకొ
నవలయును.

కో—భ్రమరికా! నీకుఁ బిచ్చియా యేమి?

మో—(తనలో) ఇట్టియస్వాతంత్ర్యుఁ డైనవానిని వలచినందులకుఁ బిచ్చి
నీకు? తనస్థితిగతుల నెఱుఁగక యాకాశనదీగతాంభోజపరిమళ
మునకు ముక్కుపుటము లుప్పరమున కుంచివేచియుండుటకుఁ
బిచ్చి వసంతునకుఁగాక నడుమ భ్రమరికకుఁ బిచ్చి యేమి?

కో—వసంతా! నీవనుమాటలు నేను నీతో బిగ్గరగఁ బలుక నా కిష్టము
లేదు. వానిని నాసఖీకర్ణమున నిమ్మళముగ వచింప నీకు వినఁ
బడవు కదా? అంటినని యే భావింపలేవా?

వసం—మహాప్రసాదము. అంటివి కదా?

కో—అనుకొంటిని—అటుమీఁద?

మో—అటుమీఁద నిం కేమున్నది? కారాగృహమం దుండియు, శయ
నగృహమున నీతో హంసతూలికాతల్పమం దున్నట్లు భావించు
కొనును. ఒకయినుపజాలకట్టును గౌఁగిలించుకొని నిన్ను గాఢ
ముగఁ బరిరంభమును జేసికొనినట్లు భావించును. అజ్ఞబాలురు

కట్టిముక్కను గాళ్ల నడుమ నిడుకొని కాళ్లు విఱుగఁ బరుగెత్తుచు మహావేగ పరిధావదశ్వారోహణామితానందానుభవమున నుప్పొంగుట లేదా? ఉన్మత్తుఁడు చిల్లపెంకులను జినుఁగులగుడ్డను మూటఁగట్టుకొని తన్నాశ్రయించుటకు వచ్చిన మహాపండితు లందఱకును బంగారునాణెములు వెదఁజల్లుచుండ వారందఱు తనత్యాగపరాయణత కుత్కంఠులై స్తోత్రములు సేయఁ దాను మోదాతిశయమున శిరఃకంపము సేయుచుండుట లేదా? ఇది గాక తనప్రక్క నున్న చిలుముగొట్టమును దనసహధర్మచారిణి యని దాని ముద్దుఁగొని మతిగలసంసారికి లేనిసరససంసారసౌఖ్యానుభూతిని సంతసించుట లేదా? ఇట్టిదే నీబ్రతుకు గూడను. భావనాసంభాషణములకు, భావనాపరిరంభమునకు, భావనాభోగములకు నీప్రార్థన లేల? ఈదైన్యము లేల? ఈబాధ లేల?

వసం—తరువాత నేమో చెప్పనా?

కో—కానిమ్ము.

వసం—కొంచెమింటురమ్ము.

మో—(తనలో) ఎందులకో! వచ్చిన దనుకొనుము.

కో—ఎందులకు?

వసం—ఒక్కచిన్నసంగతిని జెప్పుటకు—

మో—(తనలో) హా! హా! ఓభావనామయా! చెప్పితిననుకొనరాదా?

గీ. సత్య మగునీజగం బంత ♦ సర్వమిథ్య
యనుచు నద్వైతమతము బో ♦ ధనము సేయు
భావన విపరీతాద్వైత ♦ భావ మగు న
సత్య మంత సత్యంబుగా ♦ సంగ్రహించు.

ప్రభ—సఖీ! ఆతనిని గొంచెము సమీపింపుము.

కో—వసంతా! నే నిక్కడనే యుందును. నీవు చెప్పఁదలఁచుకొనిన దేది

యో చెప్పుము. నే నక్కడ కేల రావలయును? అక్కడ క్రొత్త
వా రెవ్వ రున్నారు?

మో—(తనలో) నేను లేనా? నేననేకపర్యాయములు నిన్నుఁ జూచి
యుండుటచేత నీవు నాకుఁ గ్రొత్త కాదు. కాని నేనుమాత్రము
నీ కిప్పటికిఁ గ్రొత్త. ఇఁక ముందు ప్రాఁత గావలసి యున్నది.

వసం—ఎందులకుఁ బిలిచితివో యొకసారి యనుగ్రహించి యిటురమ్ము.

భ్ర—వెళ్ళు. నీమన సాతనికిఁ దెలిపితివి. ఆతనిమనసు నీ విదివఱకే గ్ర
హించితివి. ఇఁక నాతో నీకుఁగాని యాతనికిఁగాని పని యేము
న్నది? చత్వారపుఁ గంటికి జోటిని దగిల్చినపిమ్మటఁ దగిల్చినచేతి
తోఁ గంటికిఁగానిజోటికిఁగాని పనియేమున్నది.

మో—(తనలో) ఊడఁదీయునప్పుడు పని యున్నదికాదా? అప్పుడీజోటి
ని నాముక్కునకుఁ దగిలింపవలదా?

కో—ఏమి భ్రమరికా! నీ కిట్లనుట తగునా?

భ్ర—ఇది తగునో తగదో నే నెఱుఁగనుగాని యాతఁడు రమ్మని పిలుచు
చుండ నీ విచ్చటనే యుంటమాత్రము తగదు.

వసం—భ్రమరికా! ఏమిమాట లాడుచుంటివి? నేను నాప్రియురాలిని
రమ్మని పిలువఁగ నీవుదానిని దీసికొనిరమ్మని నాయభిప్రాయ
మని నీ వెఱుఁగవా? నేను నిన్ను వదలుకొనుట కింతలో నాకుఁ
గలిగిన మహావైభవ మేమి?

మో—(తనలో) ఇంతలోనే కాదు. ఎప్పటికి నింతే.

వసం—గీ. అభిమతవిహారయోగ్యలౌ ♦ నట్టివారె
ప్రియులకొఱకుఁ దెచ్చేటికా ♦ బృందమునకె.
ప్రాణములనైన నర్పింప ♦ వలసి యుండ
బద్ధుఁడను నిన్ను నే నెట్లు ♦ వదలగలను?

కావున, భ్రమరికా! అలుకమాని నాకాంతను నాయెడ ననుగ్ర హావతిగఁ జేసి నన్ను ధన్యుని జేయుము.

మో—(తనలో) ఈవిచిత్రచరిత్రములో భ్రమరికాకోపోపసంహరణ మనునిది యొక్క యుపాఖ్యానము.

కో—భ్రమరికా! నీకుఁగోపముతీఱినదా?

భ్ర—నాకుఁ గోపము తీఱినది. నీకు సిగ్గును గొంత తీఱినది. రమ్ము. ఆతని యొద్దకుఁ బోవుదము. (చేయిపట్టుకొని లాగును.)

మో—(తనలో) ఆఁ! భ్రమరికా! ఎంతసాహసము. ఇంతవఱకు గోకిలావసంతుల కన్యోన్యసంభాషణాశ్రవణానందము మాత్రమేయనుకొంటిని. ఇప్పుడు నీవు వారి కంతకంటె నానంద మీయఁదలచితివా?

గీ. వలపులేనిచోటనయిన ♦ లలనలకును
వలపుఁ గలిగించు జాణ లీ ♦ బానిస లహా!
వలపుగలయెడ సంధాన ♦ పాటవప్ర
శస్త రచనకు వీరికా ♦ శ్చర్య మేమి?

భ్ర—రా వేమి? (లాగుచున్నది.)

కో—(తనలో) ఈమహానుభావునియొద్దకు న న్నాకర్షించు చున్నది భ్రమరిక యే కాదు. నాప్రేమముగూడను. నే నిప్పుడేమిచేయుదును? (ప్రకాశముగ) సఖీ! నన్ను లాగుటచేత నాకరము నొచ్చుచున్నది. వదలుము.

భ్ర—నేను లాగుటచేత నొచ్చుట లేదు. నేను ముందునకు లాగ నీవు వెనుకకు లాగుకొనుటచేత నొచ్చుచున్నది. నిస్సందేహముగ, నిరంకుశముగ, ముందడుగు వైచియాతని సమీపించినయెడల నీకరమూ నొవ్వదు. నాకరమూ నొవ్వదు. ఆతని మనసూ నొవ్వదు రమ్ము. (లాగును.)

మో—(తనలో) నాప్రాణములు నొచ్చునుగదా!

కో—అబ్బ! నొప్పి యెత్తుచున్న దనఁగ వదలఁగూడదా?

భ్ర—పోనీ! ఈయెడమచేతిని వదలి కుడిచేతిని గ్రహింతును.

వసం—వలదు. భ్రమరికా! నీ వామెకుడిచేయి నంటవలదు. అదినాకు స్వాధీనమైనది.

గీ. బ్రహ్మహీరాంగుళీయక ♦ ప్రాంచితంబు
నవరసాలకిసాలారు ♦ ణంబుమంజు
కంకణోపేత మల్పఘు ♦ ర్మాంకమైన
దానికుడిచేయి నాపాలి ♦ ధనముగాదె.

మో—(తనలో) స్వప్నధనము.

కో—(తనలో) ఒడ లుప్పొంగుచున్నది. (ప్రకాశముగ) అబ్బ: వెనుక కాలిపై నేమో ప్రాఁకుచున్నది.

(తొందరగ నొక్కయడుగు ముందున కిడును.)

భ్ర—వెనుకవైపునఁ గాలిని బ్రాఁకుట గాదమ్మా! ముందువైపున మనసును బీఁకుచున్నది.

మో—(తనలో) ఆహా! ఈకాంత యెంతవిలాసవతి!

గీ. వెడఁదకనులు బెదరియట్లై ♦ వెనుకఁజూచు
సందడిని బైఁటజాఱఁ గాల్ ♦ తొందరగను
దులుప నందెలు మ్రోయఁ గు ♦ బ్బలు వడంక
నటివలె శ్రవణాక్షియుగళా ♦ నంద మొసఁగు.

భ్రమరికా! నీవు దీనిని గాంతునియొద్దకుఁ బ్రోత్సాహపఱుచుచుంటివని యింతకుముందు నిన్ను దూషించితిని. నేను బొరపడితిని. క్షమింపుము. నీవు దాని నిప్పుడు లాగుటయే నాకు క్షేమకర మయ్యెను.

గీ. ఇష్టు యీతని జేరుట ♦ కెగయనున్న
దీని లాగుటచేత నే ♦ దీనినడక
తొందర యడంగె నినుమంత; ♦ దొంగగొన్న
దాటులు గుదియచే గొంత ♦ తగ్గినట్లు.

అయినను నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడను!

గీ. కనఁబడకయుండ వీరిదు ♦ ష్కార్యచయము
నిచట నిల్చి యాఁపఁగ శక్తి ♦ నేనయక్రమ
మున గణింపవలసెఁ బ్రాణు ♦ లొనరఁ జేయు
కుటిలకృతుల వ్రాసెడుచిత్ర ♦ గుప్తులట్లు.

వసం—కోకిలా! నేత్రపర్వముగ నొక్కయడుగు ముందునకు నైచితివి! అడుగున కొక్కప్రాణము నాకు లేచి వచ్చుచున్న ట్లున్నది.

మో—(తనలో) నా కొక్కప్రాణము గతించుచున్న ట్లున్నది.

ప్ర—సఖి! నీవును, నేనును సమవయస్కుల మగుటచే నీవు చిన్నతనములో విద్దెములఁ జేయుచుండఁ జూచు వేడుక నాకు లభించక పోయెను. కాని, యాలోపము నాకు లేకుండ నీ విప్పుడు న న్నానందపెట్టుచున్నావు. ఏదీ! ఏదీ! ఇంకొక్కతప్పటడుగు ఏదీ?

కో—చాలు! చాలు! నీ వెంతగడుసుదానవు! నేను వెనుకకుఁ బోఁద లఁచినఁ బోనీయకుండ నాఁపితివి. ఆఁగియున్న నాఁగుటేల? యని ముందునకు లాగితివి. ముందునకుఁ బోవుచున్న విద్దెములఁ జేయుచుంటి, వని, యధిక్షేపించితివి. న న్నింక నేమిచేయు మంటివి? (కారాగృహమునొద్దకుఁ బోవును.)

ప్ర—ఇందుకొఱకే నేను నిన్ను బలవంతపెట్టుటయు, నీనాథుఁడు ప్రార్థించుటయును. అయ్యో! నీపైకము నీ కిచ్చి ఋణము తీర్చుకొంటిని.

వసం—భ్రమరికా! నీవు నాకింక నెంతమహోపకృతిఁ జేయవలసి యున్నదో తెలుపఁగుదువా?

మో—(తనలో) వస్త్రక్రింద భ్రమరిక నపేక్షించుచున్నాఁడా యేమి? హా! కోకిలా! సంగ నాచినై యింతవఱకుఁ దెగసాఁగి బిట్టుబిగిసి యిప్పు డిట్టి బుడుగుబుడుగున నీతనిపాదములఁ బడుటకు వచ్చితివా?

ఆ. వె. మనుజుఁ డధముఁడైన ♦ ధనహీనుఁడైనఁ గు
రూపుఁడైన దుష్ట ♦ రోగుఁడైనఁ
బిఱికిపందయైన ♦ వెలఁదికి నచ్చిన
నతఁడె గురుఁడు మరుఁడు ♦ నతఁడె వరుఁడు.

గీ. పాత్రదానంబు సేయని ♦ ప్రభుని జనులు
తిట్టుదురు; దైవమా! యీతఁ ♦ డెట్టిపాత్ర
మనుచుఁ గోకిల నిచ్చితి! ♦ కనులబడవు
కాని ని న్నేమిచేసినఁ ♦ గలదె తప్పు?.

హా! వసంతా! మహాదృష్టశాలివి గదా! నీసౌఖ్యమును నాపాపపునేత్రములతోఁ జూడవలసి వచ్చెను.

వసం—గీ. ఘనతరానంద మాకస్మి ♦ కముగ మృదుల
హృదయమును జేర నతిశోక ♦ మొనసినట్లె
చిత్తము తపించు, జడతను ♦ జెందుఁ, జంద్ర
కలితమగుకన్ను మండి నీ ♦ ర్గ్రమ్ముఁగాదె?.

కావునఁ గోకిలా! ఇంత సేపటినుండియు మాటలాడ లేకుంటిని. క్షమింపుము.

మో—(తనలో) ఇంత సేపటినుండి దేవులాడుచుండియు నాకస్మికమోద మేమిటో! మృదులహృదయ మని యాత్మస్తుతిఁ గూడఁ జేసికొ

నుచున్నాఁడు. ఇతనిహృదయమున కాజన్మజడిమ గాని యౌవనందజడిమ గాదు.

వసం—కోకిలా! నీ కింత కాలమునకుఁగదా నాయందు దయ గలిగినది! నీ విప్పటికిఁగదా నా కత్యంతసన్నిహిత బంధువైతివి.

మో—(తనలో) ఇప్పటికి మాత్రమత్యంతసన్నిహితత్వమెచ్చటిది! ఓ కారాగృహాయసస్తంభములారా! అస్మదీయప్రాణరక్షకదేవతలారా!

గీ. నాదుప్రార్థన మీరు క ♦ ర్ణముల నిడుఁడు
మిడుతు మిడుతని వట్టిచూ ♦ పులకుమాత్ర
మంతరం బీయవలె వీరి ♦ కంతెకాని
చేయి, చేయియుఁ గలియఁగాఁ ♦ జేయకుండి.

ఓవసంతా!

గీ. ఉవిద దరిఁజేరె నని పొంగు ♦ చుంటివేమొ
ఇప్పు డేమిచేసెదవొ వీ ♦ క్షింతుఁగాక
బిట్టుకౌఁగిలి కందని ♦ యట్టిదూర
మంగుళంబైన యోజనా ♦ యతముగాదె?.

ప్రభ—మహానుభావా! మా చెలిని మీరుదయతోఁ బరిగ్రహింపవలయును

వసం—విపరీతముగఁ బలుకుచుంటి వేమి? నన్ను మీ చెలి దయతోఁ బరిగ్రహింపవలయు నని నాప్రార్థనము.

ప్రభ—బాగుగనే పలికితివి! అయినను, ఎన్ని బింకములైన, నెన్ని పట్టుదలమాటలైన, నెన్ని గర్వోక్తులైన, నెన్ని ధిక్కృతులైన, నెన్ని యధిక్షేపణములైన, నెన్ని నిర్లక్ష్యతలైన, గాంతలు పురుషులకు మనసీయకున్నంతవఱకె; ఇచ్చినయుత్తరక్షణమునఁ దూలముకంటె లఘుతరలై, యతిదీనలై, పరివర్జితసర్వస్వాతంత్ర్యలై, సర్వథా కింకరగణములై—

మో——(తనలో) యమకింకరగణామె——

భ్ర——పాదపరాగ లేశాభలై యుండుటఁ దఱచుగ నాచార మైయున్న దికదా?

వసం——ఎట్టికఠినోక్తులు పలికితివి! ఈమె మహారాజపుత్రిక. నేను దత్సామంతరాజపుత్త్రుఁడను. నే నెప్పు డీమెకు విధేయుఁడ నై యుండవలసినవాఁడ నేకదా? ఆమాటయటుంచుము. ఇదేమి? పురుషుని కర్తవ్యమైనయాధిక్యమును స్త్రీకసంబద్ధ మైనదైన్యము నారోపించితివి! సృష్టిలో స్త్రీకిఁ బురుషునకు భేదమేమున్నది? స్త్రీకంటెఁ బురుషుఁ డధికుఁ డెట్లగును?

మో——(తనలో) మాయకంటె బ్రహ్మ మధిక మైనట్లు.

వసం——గీ. సహజముగ మగవాఁడు పా ♦ షాణహృదయుఁ
డబ్జలోచనాసాహచ ♦ ర్యమునఁ గాని
వానిహృదయము మృదులత ♦ వడయ దమృత
కరకరస్పర్శరహితాబ్జ ♦ కాంతమట్లు.

గీ. మగలమనసుల మృదురీతిఁ ♦ దగనిపనుల
నుండి మఱలించి సుగుణంబు ♦ లాదవఁ జేసి
వారి శుభదేవతలుగాఁగ ♦ వరలుచుండు
కొమ్మలను నెత్తిపైఁ బెట్టు ♦ కొనుటతగదె?.

గీ. ప్రబలసత్యావనాది శుం ♦ భద్గుణాళి
కమితయశమొందు పూర్వర ♦ సాధినాథు
లందఱును స్త్రీలమహిమచే ♦ నట్టు లైరి
చంద్రమతి గలుగనిహరి ♦ శ్చంద్రుడెంత?.

గీ. మగలకీర్తియు, విత్తము, ♦ మనసు, దేహ,
మసువు, లాత్మయు, స్త్రీలనై ♦ యలరుచుండ

వారి వీ రేలవలయునో? ♦ వీరి నేల
వలయువారో? యెవ్వరు చెప్ప ♦ వలయు నింక.

మో—(తనలో) ఆహా! విచిత్రోపన్యాసము. ఆఁడుది పురుషునకు వి ధేయమై యున్నఁ బురుషునికి ఘనతయుఁ, దద్వ్యతిరేకమైయు న్న నీచతయు నెంతమైన నున్నవి!

గీ. పడఁతి వెలలేని దీశున ♦ వ్యస్థమైన
దశగుణాధికుఁగాఁ జేయుఁ ♦ దద్విధాన్య
మైన శతగుణాధమునిగా ♦ నాచరించు
నొకటి ముందు, వెనుక, నున్న ♦ యున్నయట్లు.

వసం—ఇది గాక—

గీ. సరసనహధర్మచారిణీ ♦ సాహచర్య
సంపదయె లేక పురుషుఁడు ♦ సత్క్రియాచ
రణ మెటులు కాంచు జ్ఞానసా ♦ మ్రాజ్యపదవి
యెట్లు లభియించు భవముఁ ద ♦ రించు టెట్లు?.

గీ. తత్త్వవిమలోపకారని ♦ స్తంద్రభావ
లట్టివారల నేరీతి ♦ నాదరింప
వలయునో చెప్పవలయునె ♦ వస్తుతత్వ
మునను బురుషునికంటెను ♦ ముదితయధిక.

కోకిలా! నేనదృష్టవంతుఁడనై నారాష్ట్రమును బొందుట తట స్థపడినను,

గీ. ఉర్విజనులకుముదమిచ్చి ♦ యున్నతగతి
నుండ నేను, నాపైని నీ ♦ వుండి నాకు
సౌఖ్యమిడు; భువి నలరించు ♦ చందమామ
కళకుఁ గళనిచ్చు దినమణి ♦ కాంతిఁబోలె.

మో—(తనలో)

గీ. బ్రతుకు బద్ధత; గొందిలో ♦ పలు; పతంబు
పలుకులవిచూడ రాజ్యంబు ♦ లిలయుఁ జంద్ర
తరణి మండలములు గూడ ♦ దాఁటు; వ్యర్థ
నాశలకుఁ జోటుగలదె బ్ర ♦ హ్మాండమందు?.

కో—వసంతా! రాష్ట్రమును బొందఁ గలనను ధైర్యము నీ కున్నదా?

వసం—మన బుద్ధులెంత! మన ప్రయత్నములెంత! మన ధైర్యములెంత! బద్ధుఁడనైన నేను నీ కొఱకేమి ప్రయత్న మొనర్చితిని? నే నేమంత యున్నత ధైర్యుఁడనై యుంటినని యీ యందరాని కొమ్మ నాచేతి కిట్టియుండినది!

(కోకిల కుడిచేయిని యినుప స్తంభములగుండ గ్రహించును)

మో—(తనలో) ఆహా! ప్రమాదము సంభవించినది. ఈతఁడు కోకిలా హస్తము నయోమయ శలాకల మధ్యమునుండి లాగి గ్రహించినాడు. ఆహా! ఇది యెంత టక్కులాఁడితనముఁ గనఁబఱచుచున్నది!

గీ. మొగ మెడమకిట్టు ద్రిప్ప జా ♦ ర్మిడి కుడి బుజ
మునను వ్రేల శ్రవణ పుష్ప ♦ ములు నటింప
నడమచేతను గుడిచేతి ♦ నుడిసి లాగు
కొను మిషమున ముందునకె తాఁ ♦ జొనుపుచుండె.

హా! నే నెట్టి మందభాగ్యుఁడను! నాకర్హమైన యానందమును వేఱొక్కఁ డనుభవింప గ్రుడ్లు మిఁడుకరించుకొనుచుఁ జూడవలసి వచ్చెను. హా! ప్రారబ్ధము. కోకిలా!

గీ. నీకరం బాతఁ డదుముఁగ ♦ నీవు నతఁడు
మోద భూమోదయమున ను ♦ ప్పొంగు చుండ్రు
మీఁదు చేతులే కవగూడి ♦ నాదు గొంతు
బ్రెక్కినట్లుండ నుక్కిరి ♦ బిక్కిరగుదు.

వసం—కోకిలా! నావంటి మందభాగ్యుని గోరుటచే నీహస్తమున కింత వఱకుఁ గారాప్రవేశ యోగము తటస్థించెను.

కో.—(తనలో) ఇప్పటి వఱకు నా దేహమున ధన్యమైన భాగ మదియే.

వసం—క్రూరములైన యీ యాయసస్తంభముల నిరోధమున నీ చెక్కుల ముద్దుఁ గొనఁజాలను. ఈచేతినే చుంబింతును. క్షమింపుము. (అట్లు చేయును.)

మో—(తనలో) హా! అదృష్ట దేవతా! ఎంత విపరీత చర్యఁ గలదానవు!

వసం—మంగళ రేఖాకలితమైన నీ పాణిపుండరీకమును గ్రహించుటకు నే నెంత తగని వాఁడనయ్యు నఘటనాఘటన చణుఁడైన పరమాత్మునియాజ్ఞ యిటులున్నది. ఇదియే పాణిగ్రహణ మంగళ మహోత్సవము. (చేతిని హృదయమున నుంచుకొని)

గీ. హృదయమ! శమించు మీవు వ ♦ రించుదాని
పాణిచే హాయిగాస్పృశిం ♦ పంగఁబడితి!
వదిలభియింపరాదని ♦ యెంచినావొ
యదియె నీ పాలిదైవమై ♦ యాదు కొనియె.

కో—(తనలో) ఆనందముచే వివశతనొందు చుంటిని.

భ్ర—కోకిలా! మీయిద్దఱి సమాగమము నాకు సంతోష మిచ్చుటకు మాఱుగ దుఃఖ మొసఁగు చున్నది.

మో—(తనలో) భ్రమరికా! వీరి యనుబంధమింతమట్టున కైన నేలవచ్చినదని నేనేడ్చుచున్నాను. ఇంతకంటెను హెచ్చుట కవకాశము లేకపోయె నని నీ వేడ్చుచున్నావా?

వసం—వెఱ్ఱిదానా! దైవాభినంధి యిప్పటికింతియే. ఎక్కడ కక్కడకే సంతోషింపవలయును. ఈమాత్రమైన లభించునని నే ననుకొంటినా?

మో—(తనలో) కాకేమి? దొంగకు దొరకి నంతతోడనే తృప్తి.

భ్ర—మీ రిద్దఱు వేఱువేఱుగ—

వసం—మీరు—ఇద్దఱు—వేఱు—అని చెప్పకుము.

గీ. ఏ మొకటియె యీ యద్దుచే ♦ నిద్దఱముగఁ
దోఁచుచున్నార మజ్ఞుపోఁ ♦ ద్రోయవస్తు
వొక్కటియె; ద్వంద్వవిభ్రాంతి ♦ నొసఁగుమాయ
మాయమైన నున్నదొక బ్ర ♦ హ్మంబు గాదె?.

మో—(తనలో) హాహా! ఎన్ని రసములు! శృంగారములో వేదాంతము!
అమితాశలో సంతుష్టి! స్త్రీవాంఛలో నింద్రియనిగ్రహము!

కో—వసంతా!

భ్ర—అమ్మా! ఇఁక నాథాయుని పిలువవచ్చును.

కో—ఈకారాబంధవిముక్తి నీకెట్లు గలుగునని యున్నది.

వసం—దైవసాహాయ్యముచేత—

కో—నాకొక యాలోచనము తోఁచినది. చెప్పనా?

వసం—అభ్యంతరమేమి?

మో—(తనలో) అదేదియో సావధానముగ వినవలయును.

కో—రాజార్భకుఁడవు నుదారగుణుఁడవు నగు నీకీ బంధము తగదని
నీబంధవిమోచనమునకై నే నిదివఱకే యాలోచించితిని. ఒక
త్రాటినిచ్చెనఁ జేయించి యుంచితిని. అది యొకకొనను దక్షిణ
పుదిశనున్న గవాక్షమునకుఁ గట్టి రెండవది యీ నీపవృక్షశాఖ
కుఁ గట్టవలయును. దాని మీఁదుగ నీ వవలీలఁగ వెలుపలికి
రావచ్చును. దానిని తేవు నీకుఁ బంపెదను. దానిరెండవ కొ
నను చెట్టునకు నేను గట్టింతును.

వసం—కోకిలా! నే నొక్కఁడనే పోవలసినదా?

కో—బంధవిముక్తి నీకుఁగాక నాకేమి?

వసం—ఆ బంధవిముక్తితో నా కీబంధవిముక్తి కూడనా? అట్లైన నాకుఁ గారామోచనము వలదు. నీవు కూడ నాతో నారా ష్ట్రమునకు వచ్చునెడలఁ గలిసి పోవుదము. నీకొప్పు డవకాశ ముండునో నాకుఁ దెలియఁజేసిన నే నప్పుడా ప్రాటినిచ్చెన ను పయోగించెదను. కోకిలా! దయయుంచిరమ్ము. వచ్చెదవా? మాట లాడ వేమి? భ్రమరికా! నీవు దాని "నూ" యని పిం పవా?

భ్ర—ఒక రనిపింపనక్కఱలేదు. తా ననక్కఱలేదు. అనినట్లే. నే నం దులకుఁ బూఁటగా నుందును.

మో—(తనలో) హా! వినఁదగినమాటలు వినఁబడినవి. కోకిలా! నిన్ను ట్లుస్వాధీనగఁ జేసికొందునని యింతవఱకుఁ దపించుచుంటిని. ఇఁ క నీజుట్టు నాచేతఁ జిక్కినది. వసంతుఁడేమో మాటలాడఁ బో వునట్లున్నాఁడు.

వసం—ఏమి? కోకిలా! అంగీకరించినట్లేనా?

కో—భ్రమరికా! నీవుఁగూడ వచ్చెదవా?

వసం—సెబాస్

గీ. కాంత! నీతండ్రిచేనాకుఁ ♦ గల్గినట్టి
బంధ సంక్షోభ మింక నీ ♦ వలన శాంతిఁ
బడయుఁ గర్మముచేఁ గల్గు ♦ బంధ బాధ
జ్ఞానకళను బటాపంచ ♦ లైన యట్లు.

మో—(తనలో) ఎవని కర్మము వలనఁ గలిగిన జ్ఞానము వాని బంధ మోక్షణమునకుఁ గారణమై యుండఁగ నిట్లు లనుచున్నాఁడే మి? తనకు నొకనికి భేదములేని యద్వైతము గదా?

భ్ర—అమ్మా! నీ కనురూపయౌవన సంపన్నుఁడగు పతి లభించెను; గ

నుకే నీ వలని రాష్ట్రమునకుఁ బోవుచున్నావు. నాకేమున్నది నిరావలసినది?

మో—(తనలో) పరరాష్ట్రమందైన భానిసకుఁ బలియును వాయసము న కన్నమును దొరకక పోవునా? నీవు కూడ నడువుము.

కో—భ్రమరికా! నీవు రాక తప్పదు. నిన్ను వదలి యుండఁగలనా?

భ్ర—నే ననఁదగిన మాటలు మీరను చున్నారేమి?

కో—సంతోషమే! నాథా! ఎల్లుండి రాత్రి యీసప్తర్షి మండల మాచెట్టుమీఁదికి వచ్చినపుడు నే నీ కడిమిచెట్టుక్రింద నీకొఱకుఁ గని పెట్టి యుందును. భ్రమరికా! నీవు నాయొద్ద నుండవలదు. గ్రామదేవతయాలయమునకుఁ దూర్పున నుండు తాళవనమున నీ వుండవలయును. నిన్ను మేము గలిసికొందుము. ఏమార్గమునఁ బోవలయునో మనము తరువాత మాటలాడుకొందము. వసంతా! నాకిప్పటికి సెలవా?

వసం—కాని, దొంగతనమునఁ బారిపోవుట నాకు గౌరవహానికాదా?

మో—(తనలో) ఇది యొక రసభేదము. బింకములు పలుకుచున్నాఁడు.

కో—నీ వెఱుఁగకుండ నిన్ను నాతండ్రి యిక్కడి కెట్లుతీసికొని వచ్చెనో నాతండ్రి యెఱుఁగకుండ నన్ను నీ వట్లే తీసుకొని పోవుటలోఁ దప్పులేదు.

వసం—నీయిష్టానుసార మాచరింపుము.

కో—సరే నేను పోవలయును.

వసం—వెళ్లెదవా? తిరిగి నీ దర్శన మెప్పుడు?

కో—ఎల్లుండి రాత్రి.

మో—(తనలో) కాదు. పునర్జన్మమున నేమో!

వసం—నీ చేతి నొకసారి ముద్దుగొందును. దుఃఖమునఁ జిరకాలము

నుండి తపించిన నా కన్నుల కమృతాంజన మగునట్లునీచేతిని గనుల కద్దుకొంచును. (అట్లుచేయును.)

కో—నేను బోయెదను. ఎల్లుండిరాత్రి—

వసం—మఱలు నేమో యని తిరిగి చెప్పుచుంటివా? ఇదివఱకు జరిగిన సంవత్సరము లెంతదీర్ఘములో యంతకంటె నీపరిమితి దీర్ఘతరము గనుండునుగదా? ఈరాత్రి—రేపు—రేపురాత్రి—ఎల్లుండి—ఎల్లుండిరాత్రి—అబ్బ!

మో—(తనలో) ఇదివఱ కమితశాంతము నోర్పును గనఁబఱచిన యాతఁ డిప్పుడు సంభ్రమపడుచున్నాఁడేమి?

కో—ఇదిగో! వెళ్లుచున్నాఁను. ఇదివఱకే యాలస్యమైనది. నీవుకూడ రా! (భ్రమరిక, కోకిలనిష్క్రమింతురు.)

వసం—హా! ఇఁక నాకన్నులకుఁ జీకటియే; పోయి శయనింతును.

(నిష్క్రమించును.)

మో—ఆకడిమిచెట్టు తోఁటలో డాఁగి యెల్లుండిరాత్రి కోకిల వచ్చు వెంటనే యామెను గ్రహించుకొని పోదును. కాని నేను వల చినది—కాదు. నన్నువలచినది బుద్ధిమతి యను నొక కన్యగలదు. దానిని వదలిపెట్టిపోయెదను. వదలిపెట్టనేల? నేను గోకిలను గ్రహించి వెడలిన తరువాత నా త్రాటి నిచ్చెనను గదుపుమని దానితోఁ జెప్పెదను. దానినిఁ జూచి చీఁకటిచాటునఁ గోకిలయనుకొని వసంతుఁడు దానితోఁ బోవును. ఇంకను మఱికొన్ని యావశ్యకములైన సంగతులను బుద్ధిమతితోఁ జెప్పవలయును.

గీ. తనదు విద్య నొకని కిచ్చి ♦ త్వాగ్రహింప
వలె నొకని విద్య యందు ర ♦ టులుగ నాదు

వనిత నతని కిచ్చి యతని ♦ వనిత నేను
వరసనమోహ్లాదసరణిని ♦ సంగ్రహింతు.

ఈరీతిగా నాకుఁ బ్రియార్జనమే కాక పీడావిసర్జనము కూడఁ గాఁగలదు. కోకిల కనర్హుఁడైన వసంతునిపైఁ బ్రేమము. నాకుఁ గోకిలపై ననురాగము. నన్నుఁ గోకిల యెఱుఁగదు. బుద్ధిమతికి నాపై ననురాగము. నాకు దానిపై నుదాసీనత. ఆహా! దైవదుర్విపాకదార్ఢ్యము! కాని యేమగునో చూచెదము. అల స్యమైనది. పోవలయును. ఇదివఱకుఁ గోకిలా వసంతసంబంధమైనది. ఇఁకముందుఁ గోకిలామోహనసంబంధము గావలసియున్నది.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

కోకిల

ద్వితీయాంకము.

[ప్రదేశము—అరణ్యము.]

[ప్రవేశము—కోకిలామోహనులు.]

కో—ఇది నీకుఁ దగదు.

మో—నీవు తగినపనిఁ జేసినపుడుగదా నీవు నన్నధిక్షేపించవలసినది!

కో—నేను దగనిపని నేమి యొనర్చితిని?

మో—అంతఃపురములలో నుండఁదగినమహారాజపుత్రికవైననీ వీమహారణ్యమున కేల వచ్చితివి?

కో—నీవు తీసికొని వచ్చుటచేత.

మో—అసత్యమాడుచున్నావు. నేను నిన్ను రమ్మంటినా?

కో—రమ్మంటివని నేనుమాత్ర మంటినా? నీవు నన్నుఁ దీసికొనిరాలేదా?

మో—నేను నిన్నుఁ దీసికొని వచ్చితినా? ఈచేయిపట్టుకొని, ఈచేలచెఱఁగు గ్రహించి రా, యని తీసికొని వచ్చితినా? తెల్లవాఱులోపల మనప్రయాణములో నొక్కమాటయైన నాడితినా? న న్నేల నిందింతువు?

కో—నీవు మోసకాఁడవై మాట లాడకుండ నాముం దేల నడచుచు దారిఁ జూపవలయును?

మో—నీవు వెనుక వచ్చుచుంటివికాన నేను ముందు నడచుచుంటిని. నీకు దారి తెలియదని నేను జూపితిని. ఇది నాదోషమా? కాని, నీవు నావెనుక నేల వచ్చితివి?

కో—నీవు మంచివాఁడ వనుకొని—

మో—అనఁగ?

కో—నా కిష్టమైనవాఁడ వనుకొని—

మో—ఇష్టుఁడైనవాని ననుసరించుట నీ కెట్లు లుచితమో, నా కిష్టుఁడైన నిన్నాశ్రయించుట నాకట్లు లుచితముకాదా?

కో—నీకు వానిపై నిష్ఠయుండునేమో; కాని నీపై నాకు మనసు లేదని నీ వెఱుఁగవా?

మో—నీస్వభావము నే నెఱుఁగనా? ఉన్న నున్నదని చెప్పుదువా?

గీ. ఆఁడువారికాదనుట కౌ ♦ ననుచు వలద
నుటకు వలయు ననుచుఁ బొమ్ము ♦ నుటకు రమ్మ
టంచు నాహ్వానుట కూఁయ ♦ టంచు నర్థ
మని యెఱుఁగనె? స్త్రీమర్మజ్ఞుఁ ♦ డైన నేను.

కో—ఎందుల కట్టులు బహుమానించుకొందువు? నేను ద్రికరణశుద్ధిగఁ జెప్పుచున్నాను. ఈసూర్యనారాయణమూర్తి తోఁడు; నాయనురాగము నీపై లేదు.

మో—ఇది న్యాయమా?

కో—కాకేమి?

మో—ఒకఁ డొకనికి ధన మిచ్చినాఁడు. వినుచున్నావా? ధనగ్రాహి యగువాఁడు ధనదాతకుఁ దిరిగి ధన మీయ నక్కఱలేదా? మాటలాడ వేమి?

కో—అయిన నేమి?

మో—నాయనురాగము నీ కిచ్చితిని గాదా?

కో—నే నిమ్మంటినా?

మో—లేదులే. ఇచ్చితిని గాదా? తిరిగి నీయనురాగము నా కీయ నక్కఱలేదా?

కో—నేఁ గోరకుండ నీవిచ్చినయనురాగ మిదిగో! గిరగిరఁ ద్రిప్పి నీమొగమున వైచుచున్నాను. పో! మోసకాఁడా! నీదారిని నీవు పో! హా! దైవమా! నాగతి యిట్లు చేసితివా?

మో—అదే మంచిది. ఆతలంపే సర్వోత్కృష్ట మైనది. నీవు వసంతునితో బోవుటకుఁ యత్నింప నది భగవంతుని కంగీకారము గాక నిన్ను నాతో నిటకుఁ బంపినాఁడు. నాయిచ్ఛయు దైవేచ్ఛయు నేకీభవింప నీవు నేను నేల యేకీభవింపరాదు?

కో—మూర్ఖుఁడా! వసంతుని సహధర్మచారిణి నైన నన్నిట్టిమాట లాడఁ దగునా?

మో—హా! హా! పరదార వని సందేహింపు మంటివా? ఏమి! ఆతని సహధర్మచారిణివా? అబ్బ! నిన్నరాత్రి రెండుయామములలో నకు, కారాబద్ధుఁ డైనవానికి ధర్మదార వెట్లయితివి?

కో—ఎట్లా? పాణిగ్రహణముచేత.

మో—నీకు నతనికిఁ బాణిగ్రహణమా? నీచేతిని భ్రమరిక యెన్నిమాఱులు గ్రహింపలేదు. దానికి నీవు భార్య వైతివా? పద్మభ్రాంతిని నీచేతిపై భ్రమరము వ్రాలిన నదినీకు భర్త యగునా? అటులే—

కో—అటులే యెటులు?

మో—నీచుఁ డైన వసంతుఁడు—

కో—రాజబాలకుఁడు నీచుఁ డెట్లగును?

మో—కారాబద్ధుఁడు కాఁడా?

కో—అయిన నేమి? ఆతనిదోషమున నతఁడు బద్ధుఁ డయ్యెనా?

మో—అతఁడు నిర్దోషుఁ డైయుండవచ్చును.

కో—ఉండవచ్చు నన్నసందేహ మేమి? అతఁడు నిశ్చయముగ నిర్దోషుఁడు. సర్వవిద్యాపారంగతుఁ డగురాజార్భకుఁడు. నేను బరి

శుద్ధనైనకన్యను; రాజపుత్రికను. నీకు నతనికిఁ బాణిగ్రహ
ణమా,? యని యధిక్షేపించితివే? ఇందున దప్పేమియున్నది?

మో.—గీ. అతఁడు నీవు నిర్దోషులై • యలరవచ్చుఁ
గాని మీకలయిక దోష • కలితమె యగు
సపరిమళసౌరజనకసు • రానిలములు
గలసి దుర్గంధివస్తువు • గాఁగఁ గావె?.

కాని కోకిలా! మీసమాగమము దోష మని నీవుఁ దోఁచకుం
డినయెడల నర్ధరాత్రమున నేమి? పుష్పవనముల విహారము లే
మి? తస్కరసంభాషణము లేమి? జాలకజాలమధ్యమునుండి
పాణిగ్రహణము లేమి? రజ్జునిశ్రేణికాబంధము లేమి? పగలు
లేదా? కార్తాంతికు లగుబ్రాహ్మణులు లేరా? స్వామికార్యధు
రంధరు లగువరులు లేరా? నివాసమున కంతఃపురము లేదా?
ని న్నొకని కిచ్చుటకు నీతండ్రి లేఁడా? మంగళవాద్యములు లే
వా? దీపావళీశోభ లేదా? మహాదాశీర్వచనములు లేవా? జీ
బు రని భయంకర మగుచీఁకటిలో గ్రుడ్లగూబలు తొఱ్ఱలలోఁ
గూయఁ, జీకురువాళ్ళు చెవులుపగుల రొదఁ బెట్ట, మీరు కిచ
కిచ లాడుచు నినుపకణికెలగుండఁ జుంబనములా? ఇది తప్ప ని
నీ వెఱుఁగ వేమి? ఎంతముద్దరాలవు!! మహాసన్నిపాతరోగికి న
డుమ నడుమ తెలివి వచ్చిన ట్లప్పుడప్పుడు వెలుతురు నిచ్చుమిడుఁ
గుఱుఁబురుగులగముల సాహాయ్యమున మీవిచిత్రచరిత్ర మంత
యు నేను నాలుగుదినములక్రిందటఁ గనిపెట్టలేదా?

కో.—హా! వక్రహృదయా! దొంగతనమున నాయుపవనముఁ జేరి, మే
మాడుకొనినమాటలను దొంగతనమున విని, మానసంకేతస్థలము
న దొంగతనమునఁ బొంచి యుండి నేను నాప్రాణనాథునికొఱ
కుఁ రాఁగా దొంగవేసమున నన్ను మోసపుచ్చి దొంగలలో న

గ్రగణ్యుఁడై నదొంగవై యుండియు నేను దొంగ నని దూషించుచుంటివా? నీవింతతప్పుఁ జేసియు నేఁ దప్పుఁ జేసితి నని నన్ను నిందించుచుంటివా?

మో—పోనిమ్ము. నీదియుఁ దప్పే. నాదియుఁ దప్పే. నీదియుఁ దొంగతనమే నాదియు దొంగతనమే. నేను నిన్ను నిందింపవలదు. నీవు నన్ను దూషింపవలదు.

ఆ. వె. నీదుదొంగతనము ♦ నీ తప్పు, దోషంబు
నేను జేయువాని ♦ నెనసి యుడగ;
నట్టితప్పుఁజేసి ♦ నట్టివారము వలన
మేల కూడి శాంతి ♦ నెనయరాదు?

కో—హా. ద్రోహీ! నాకొంప నిట్లు తీసితివా?

మో—కొంపఁ దియలేదే! అసత్య మాడుచున్నావు. నిన్నొక్కయింటిదానిఁ జేసి నీకొంప నిలువఁబెట్టి నీభృత్యుఁడనై నీసన్నిధిని నేనుండి—

కో—ఇఁకఁ జాలింపుము. హా! ఎంతపాపమునకొడిఁగట్టితివి? భార్యాభర్తలనెడఁబాపితివి కదా!

మో—నే నిక్కడ, నీ వక్కడ నుండఁగ నెడఁబా టేమున్నది? ఈమాత్రపుదూరమే నీ కెడఁబాటుగఁ దోఁచునంతటియనుగ్రహము నీకు నాపై నుండ నిదిగో! సహియించుచుంటిని.

కో—ఏమి యసందర్భప్రలాపములు! నీకు భార్య యెవతె!

మో—ఏమీ! నిన్ను నీవే యెఱుఁగవా!

కో—ఓ యున్మత్తుఁడా! నీకు నేను భార్య నగుదునా?

మో—నాప్రార్థన మందులకే కద! నేను వల దందునా?

కో—నాటికి వచ్చిన ట్లీల వగ రెదవు ? నేను నీకు భార్య నగుదునను వాఞ్ఛయూస నీ కెప్పటికైన నున్నదా?

మో—ఎప్పటికో యన నేల? దైవానుగ్రహ మున్న యెడల నిప్పుడు కాఁ గూడదా! నీదయ యున్న యెడల నిప్పుడు కాఁగూడదా! నాయదృష్ట మున్నఁ గాఁగూడదా! అది గాక నీవు నా కిదివఱకే భార్య వైతివి.

కో—చీ! చీ! అదెట్లు?

మో—కృష్ణునకు రుక్మిణి భార్య యైనట్లు.

కో—రాక్షసవివాహము చేతనా?

మో—కాకేమి?

కో—ఇది రాక్షసకృత్యమే కాని యిందు రాక్షసవివాహ మేమున్నది? రుక్మిణీకృష్ణుల కన్యోన్యానురాగము కలదు. తన్ను రాక్షసవివాహమున గ్రహింపు మని రుక్మిణి శ్రీకృష్ణునికి సందేశముఁ గూడఁ బంపెను. అందుచేతఁ గృష్ణుఁడట్లు చేసెను. ఇక్కడ నీ రాక్షసకార్య మెట్లున్నదో చూడు. నీపై నా కనురాగము లేదు. నన్నుఁ దీసికొని పొమ్మని నానాథుఁ డైనవసంతునికి నేను సందేశముఁ బంపితిని. అది నీవు దొంగతనమున విని నానాథుఁ డుండఁదగినస్థలమున నిలిచి నీవే నానాథుఁడ వని—

మో—సెబాస్! కర్ణములు పవిత్రము లైనవి. ఏమంటివి? నీవే నానాథుఁడ వని—

కో—నేను భ్రమించునట్లు—

మో—భ్రమించునట్లు కాదు. రమించునట్లు—

కో—నటించి—

మో—నటించుట యేమి? మనఃపూర్వకగంభీరానురాగమునకు నటన యేమి? కావున, నీవే నానాథుఁడ వని భ్రమించునట్లు నటించి, నాతోఁ బలుకుట న్యాయమా? నీవే నానాథుఁడవై యనుసుధామధురాలాపముల వచియింపవలయును.

కో—పరమనీచుఁడ నైననీ వెక్కడ! అత్యున్నతాంతఃకరణపవిత్రుఁడగు వసంతుఁ డెక్కడ! నానాథుం డైనవసంతుఁడుగ నీవు కాఁగ లవా?

మో—అగుట కేమి? అసాధ్యమా! నీనాథుఁ డుదారహృదయుఁడే కానిమ్ము. నేను నీచుఁడనే కానిమ్ము. అయినను,

గీ. చల్లచల్లఁగ దరిఁ జేరి ♦ చాన నీదు
వరునిస్థానంబు నెవ్రుడు నేఁ ♦ బడసినాను
భర్త నపుడె నీ కైతిని; ♦ బంటు ప్రాఁకి
మంత్రిగదిలోని కేగి తా ♦ మంత్రి గాఁడె?.

కో—ఓయవివేకీ! మంత్రి కాఁగలఁడు కాని, రాజు కాఁగలఁడా? పరసతి నిట్లు పరాభవింపవచ్చునా?

మో—నీ కింకఁ బతియే లేనప్పుడు నీవు పరసతి వె ట్లగుదువు? నాకు స్వసతియే లేనప్పుడు నీవు పరసతి వె ట్లగుదువు? నేను వరుఁడను. నీవు కన్యవు. నిన్నుఁ బరాభవము సేయుటకు నే రాలేదు. పరీరంభమును జేసికొనుటకు—పరాభవించుటకు రాలేదు. అనుభవించుటకు—వింటివా?

(పొంచిమీఁదికి రాఁగఁ గోకిల దూరముగఁ బోవును.)

కో—ఆఁ! ఆఁ! దూరముగఁ బొమ్ము.

మో—(తనలో)

గీ. పైఁట బిగియించుకొని పోఁడి ♦ పరుగు లిడిన
కత్తెలను గురుతించు కొనుచు ♦ నిన్ను, గాంచి
గల్లుమన మ్రోయు నడుగు ♦ లందవి ప్రే
మమును గన దాన్నైన ♦ నాఁకను పుట్టు.

(ప్రకాశముగా) కోకిలా! ప్రాణప్రియా! దూరముగఁ దన్నుఁ బొమ్మంటివి. కాని, నీవే పోవుచుంటివే కోకిలా?

కో—నీవు పోకపోయిన నేనైనఁ బోవలెనా?

మో—ఇది న్యాయమేనా?
కో—సందేహ మేమి?
మో—సరే. కోకిలా! నీవు నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.
కో—వంశనాశన మగుమాటల నాడకుము.
మో—వంశనాశన మగుమాటలు కావు. వంశవృద్ధియగుచేష్టలు. నీవు నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనకపోయిన, నేనైననిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనవలదా? (ముందునకుఁ బోవును.)
కో—ఆఁ! ఆఁ! బాలిశాధమా! ఇది యేమి?
మో—ఇది నీవు చెప్పినసీతియేకద! నీవు చేయనిపనిని నేను జేయవలయును గాదా? అయిన నేమి? అది నీవు చేసినట్లే.

గీ. అస్మదోష్ఠముద్రను నీదు ♦ నధరపుటము
నందు «చో», యని నే నంటింప ♦ నట్టిముద్దు
నీదె కాదె? మత్పరిరంభ ♦ నిబిడగాఢ
తామహాత్మ్యము నీదె కా ♦ దా? మృగాక్షి!.

(తనలో) ఆహా!

గీ. పసిమితళతళ లొలికెడు ♦ వనితవదన
మందు మృదులారుణచ్ఛవి ♦ వ్యక్త మయ్యె;
స్వర్ణముఖి నీరమందునఁ ♦ బ్రతిఫలించు
తరుణారవికాంతి మంజుమం ♦ జరిని బోలె.

ఇట్టిరక్తి నాపై ననురక్తివలనఁ గలిగియుండునా? లేక కోపమువలనఁ గలిగియుండునా?

గీ. స్వత్రపాంగీకృతికిఁ, గోప ♦ జనితమగుతి
రస్కృతికి నేకలాంఛన ♦ రాజి గలుగు
నరుని కేతత్పరీక్షకుఁ ♦ డు ♦ ప్కరము వైద్య
నకును మృతనాడియును, శోప ♦ నాడిఁ బోలె.

కో—ఓమందుఁడా! నీకుఁ బ్రపంచమునఁ గన్యకలే లేకపోయిరా? విలాసినులే లేకపోయిరా! ఇదియేమి పాపము! వసంతుని కర్తవ్యనైన నన్ను నీవిట్లువరించుట న్యాయమా?

మో—(తనలో)

గీ. అచ్ఛమగునీశ్వరకు లోఁగ ♦ నట్టిత్రాఁచు,
పైసకును బడికాపులు ♦ వడనిబంటు,
సతికి లోఁగనిమగవాఁడు, ♦ స్తుతికివశ్య
గానియూఁడుది యింక ముందు ♦ గలుగవలయు.

కావున, నీమెను గొంచెము స్తోత్ర మొనరింతును. (ప్రకాశముగా) కోకిలా! 'ప్రపంచమున నీకు విలాసినులే లేక పోయిరా!', అనియంటివి. అత్యంతలావణ్యవతి యగునీ కిట్టియనౌద్ధత్యమతీతమైనయౌచిత్యమును సూచించుచున్నది కదా?

గీ. ధనము గలచోటఁ ద్యాగంబు ♦ తఱచు సున్న
శౌర్య ముండుచోట వివేక ♦ సరణి మిథ్య;
విద్య గలచోట నిలువదు ♦ వినయ మట్లె
గర్వశూన్యత చక్కని కాంత కరుదు.

ఆ. వె. సుమము లెన్నొ కలవు ♦ సుమములలోఁ జాల
నందమైనది యరు ♦ దందులోన
సరసనురభిళములు ♦ మఱి మృగ్యములుగదా!
యటులె నీ ప్ర కాంక ♦ లందు భువిని.

కో—ఇఁకఁజాలింపుము. నాసహానసౌందర్యాదులునీవుస్తుతి సేయవలదు.

మో—ఉన్నది యున్నట్లే చెప్పఁజాలనే! ఇఁక స్తుతి నెట్లు చేయఁగలను? సృష్టిమహావైచిత్ర్యము వలనఁ గలిగినయీసర్వసంపూర్ణసమిద్ధలక్షణసమన్వితావయవస్ఫురణమునకు వేఱ స్తుతి కావలయునా! స్తుతి సాధ్య మగునా?

గీ. ఒక్కమాదిరియాపాట ♦ కోహూహో హైహాలు,
తలల నూఁపుటలు, సకిలిం ♦ పులు, సెబాసు
లెక్కు వగు; మంచిపాటకుఁ ♦ గిక్కు రసక
కదల కొడ లెఱుంగక యుండు ♦ గతియె కాదె?

గీ. మనసు రక్తిచే నిండ ర ♦ సన గదలదు
ప్రమిద నూనెచె నిండ దీ ♦ పంబుఁ బోలె
మన సటులు నిండకున్న ర ♦ సన గదలును
గడుపు నిండని కుక్కతోఁ ♦ కవలె మిగుల.

అదిగాక,

గీ. పూర్ణచంద్రుని మఱియింత ♦ పొంకముగను
వట్టువగఁ జేయఁ ధర మానె? ♦ పక్వబింబ
మునకు మృదులత మఱియింత ♦ ముదురుకావి
నొదవఁజేయుట వెట్టి కా ♦ దో? మృగాక్షి!.

ఇన్నిమాట లేల? కోకిలా! నేను నిన్ను సంపూర్ణముగ వలచి
తిని. నీవు నన్నుఁ బరిగ్రహింపక తప్పదు.

కో—ఏమంత మీఁదిమీఁదికి వచ్చెదవు? జాగ్రత్త!

మో—జాగ్రత్త యనెద వేల? శపింతువా యేమి? (నవ్వును.)

కో—నా కట్టిశక్తి యుండినయెడల నిన్నీసరికి రూపుమాపకుందునా?

మో—నీకుఁ బాతివ్రత్యధర్మము తక్కువగుటవలననే నీ కట్టిశక్తి చా
లదు.

కో—అనఁగ?

మో—ఒకపతి పేరున కుండినను నీవు రెండవపతిని గ్రహింపవచ్చును.

కో—హా! వసంతా! నిన్ను నమ్మికొనిననా కెట్టిగతి తటస్థించెను?

మో—ఎట్టిగతి తటస్థించెను గాదు! ఎట్టిపతి తటస్థించె ననుము! ఓసి వె
ఱ్ఱిదానా! ఆతఁడు క్షత్రియుఁడు; నేనును క్షత్రియుఁడను. ఆతఁ

ను వసంతుఁడు. నేను మోహానుఁడను. నీవు వలచినది నేను కాదుకదా! అయినను నీసంతుష్టికొఱకు నాపేరును విసర్జించి వసంతుఁ డనునామమును ధరించితిని. స్వచ్ఛమైనయనురాగము గలనీ వాతని తుచ్ఛమై క్షణభంగురమైనశరీరమును వరించియుం డవుకదా? ఇఁక దేనిని వరించియుందువు? నిత్యమైనయాతనియా త్మనేకదా! అట్టిచో నాత్మ స్వరూపమునకు భేద మేమున్నది? ఆతఁడైన నేమి? నే నైన నేమి?

కో — ఓపాపాత్ముఁడా! నీకుఁ దల్లికిని భార్యకును భేదమే లేదా? సోద రికి నిల్లాలికి భేదమే లేదా? ఓయసందర్భప్రలాపా! తుచ్ఛమై, హేయమైన శరీరసౌఖ్యమునకే కానిమొదల నీవింతవాంఛాసం భ్రమముడవై మీఁదిమీఁది కేల వచ్చెదవు?

మో — నీవనుమాట నేల కా దనవలయును? నాది స్వచ్ఛమైన యను రాగము కాదు. తుచ్ఛమైనకామము.

గీ. మనసుచేఁ జూచు రాగము ♦ కనులచేతఁ
జూచుఁ గాము మాంలస్య మో ♦ ర్చుకొను నది;
యోర్చుకొన దిది; మృదులమా ♦ నుష్ణముగల
దది; బుసబుస పొంగి పొగగ ♦ లదియిదిగద!.

గీ. ఆశను భుజించునది; లల ♦ నాస్థిమాంస
భోజి యిది; రాత్రి నిశ్చల ♦ తేజముగల
దది; పగలు రాత్రి మండెడు ♦ నిది; బిడియము
గౌరవముగల దద్ది; త ♦ ద్దూర మిద్ది.

గీ. ఆపదలనైనఁ జల్లాఱ ♦ నట్టితేజ
మద్ది; వర్షార్ద్రఖద్యోత ♦ జాగ్నిఁ బోలె
నాపదలు రాఁగఁ జంయిమం ♦ చాఱు నిద్ది;
మబ్బు పైఁబడఁ బ్రాటాకు ♦ మంటఁ బోలె.

కో——హా! దైవమా! ఇట్టిసిగ్గుమాలినదోషస్వభావుఁడు నీసృష్టిలోని వాఁడేనా?

మో——కోకిలా! కామమార్గము దైవానుగ్రహప్రతిరోధక మైనది కాదు.

ఆ. వె. శాంతి నెనయుకోలఁది ♦ సంవత్సరంబులు
జరుగుకొలఁది రాగ ♦ సరణి హెచ్చెఁ
గాన రాగయుతుఁడు ♦ జ్ఞానదూరుం డౌచు
నధమగతిని బ్రాఁకు ♦లాడు నెపుడు.

ఆ. వె. పడుచుఁదనము జారి ♦ వాంఛ లన్నియుఁ దీఱి
యంగపటిమ తగ్గి ♦ నప్పు డైనఁ
గామసరణి నీఁగు ♦ గాక మానదుగానఁ
గామి జ్ఞానమోక్ష ♦ గామియగును.

కావున నైహికాముష్మికాధికారమున నేను వసంతునికంటె నధికుఁడను! నా కందులకుఁ దోడ్పడిననీకుఁ బుణ్యమే కానిపాపము లేదు. నేను మదనబాధాపరితప్తుఁడనై యుంటిని. త్వరపడు.

కో——మూఢుఁడా! నీవు న న్నిచ్చటికిఁ దీసికొని వచ్చినందువలన వసంతుఁ డెంతవిచారించుచున్నాఁడో! నీవు కామించినదానిని మఱెవ్వఁడైన నిట్లు చేసినచో నీ కెంతబాధ యుండునోయాలోచించుకొనలేవా?

మో——ఆవిషయమున నా కెంతమాత్రమును బాధ లేదు. నేను వలచిన దొకకన్యగలదు.

కో——పశుప్రాయుఁడ వైననీకు వలపుగూడనా?

మో——కాదు. నన్నే యది వలచెను.

ఆ. వె. అట్టిసతి వసంతు ♦ నంకెకు నేఁ దార్చి
యతనికాంత న్నిట్టు ♦ లందినాఁడ

సతులనైనఁ దార్చి ♦ స్వక్రియాలాభసం
ప్రాప్తిఁ గనుట చిత్ర ♦ రాజనీతి.

కో——ఛీ! సిగ్గుమాలినవాఁడా! ఏమిపనిఁ జేసితివి! నిన్ను వలచినకాంతు నట్లు త్యజించితివా?

మో——నా కుపదేశించుజ్ఞానము నీ కేల యుండఁగూడదు? నిన్ను వలచిన న న్నిట్లు నిరాకరించుట నీతి కాదు. వసంతుఁ డచ్చట బుద్ధిమతితో సుఖపరవశుఁడై యుండును. మన మిద్దఱ మిచ్చట—— (మీఁదికి బోవును.)

కో——(దూరముగఁ బోయి) నీవు న న్నపేక్షించినట్లే వసంతుఁడునీకాంత నపేక్షించుననుకొంటివా? అతఁ డెంతబుద్ధిశాలి! ఎట్టిజ్ఞానసంపన్నుఁడు! ఎట్టిసుగుణసమన్వితుఁడు!

మో——ఆహా! ఏమి మాట లాడుచుంటివి?

ఆ. వె. ఎట్టిబుద్ధి యైన ♦ నెట్టిపాండితి యైన
నెట్టి జ్ఞాన మైన ♦ నెట్టిసుగుణ
మైన నాఁడువారి ♦ యవలోకనాశుగ
ములను దూసిపోక ♦ నిలువఁగలదె?

ఆ. వె. తగినకాలమందుఁ ♦ దగినస్థలంబునఁ
దగినరీతిఁ దగిన ♦ తరుణి తగుల
వ్రేలుకుండ లాల ♦ విద్వాంసుఁ డైనన్ను
గన్నుఁజేతిని బడక ♦ కదలిపోఁడు.

కో——ఛీ! నీదౌర్జన్యమును లోకమున కెల్ల నారోపించుచుంటివా?

మో——నాకు నీవు తప్ప లోకమే లేదు. నావలపు నాయనురాగమును నీ కారోపించుచుంటిని. (కౌఁగిలించుకొనఁబోవును.) నా మోష్ఠపుటమును నీచెక్కులకుఁ గానుక నిచ్చుచుంటిని. (కో

కెల తప్పించుకొనును.) నాశిరమును నీపాదపంకజాధీనముసే యు చుంటిని.

(సాష్టాంగపడును.)

కో—(తనలో) హా! ఈనిర్భాగ్యుని మొలలోనున్నకత్తి యిపుడు నాచేతిలో నుండినయెడల వీనిశిరము ఖండించి నామానమును గాపాడుకొందునుగదా?

మో—ఏమో గొణఁగుకొను చున్నావేమి? ఇంకను దయరాదా?

(లేచును.)

కో—నీకు మరణ మేరీతి వచ్చునో యని యూహించు చున్నాను.

మో—అటు లడుగుము. చెప్పెదను. నీపైఁటచెఱఁగు నాచేతికిమ్ము. అదినాగొంతుకకు. బిగియించుకొని లోకానంద మూర్తియైన నిన్నుఁ జూచుచుఁ బ్రాణముల విడుతును. (పైఁట గ్రహింపఁ బోవును.) పోకు! పోకు! వసంతునిసమాగమము నీ కీజన్మమునకుఁ గాదు. ఇది మహారణ్యము. నీవు మదధీన వైతివి. నీకు దిక్కెవ్వరును లేరు.

కో—లేకేమి? పరిపాలించుభగవంతుఁడు లేఁడా?

మో—భగవంతుఁడా? ఉన్నాఁడు. ఉన్నాఁడనిమాత్రము రిక్తాశనొందుటకు. మనకర్మమే మనల నాడించుచుండ భగవంతునిఁ దలఁచెద వేల? పూర్వజన్మమున నీవు నన్ను బలాత్కరించితివి. ఆ ఋణముఁ దీర్చుకొనఁగ నే నిప్పుడు నిన్ను బలాత్కరించు చుంటిని. ప్రారబ్ధమున కనుభవమునఁ గాని నాశనము లేదు. అంతే కాని భగవంతుఁ డేమి చేయును? ఆతఁడు మనకుఁ గనఁబడునా? కాలికి సాహాయ్య మగునా? చేతి కగునా? రమ్మనిన వచ్చునా? పొమ్మనినఁ బోవునా? ఆతఁ డెవతెమాన మైన నిట్టియవస్థలోఁ గాచినట్లు నీవు వినియుంటివా?

కో—శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ద్రౌపదీమానరక్షణమును జేసియుండలేదా?

మో—ఆమాట నిజ మగునో కాదో కాని సుభద్రామానహరణమును జేసినాఁడు. అనేకశతసహస్రగోపికామానచోరుఁ డైనజారాగ్రేసరుండు కోకిలామానసంరక్షణ మొనర్చునా? వెఱ్ఱియాస లేల పెట్టుకొందువు? నీవు న న్నంగీకరింపక తప్పదు. ఒక్కనిముసము నా కొక్కయుగమువలె నున్నది. అది గాక నీకుమాత్ర మేమంత మంచిది? నీ ప్రాయము క్షణక్షణము ముదురుట లేదా?

ఆ. వె. ఉవిద! మాట లాడు ♦ చుండఁ జూచుచు నుండఁ
గానె తెలియకుండఁ ♦ గాంతవయసు
క్రమముగాఁగ జారు ♦ గడియారమందలి
సన్న యిసుకధార ♦ సరణిగాఁగ

ఆ. వె. ఇట్టి మొగ్గ పుట్టి ♦ యిట్టి పుష్పంబయి
యట్టి పరిమళంబు ♦ నంది యపుడె
వాడిపోదె? యబల ♦ ప్రాయమునట్టిదే
వృథగ క్షణమునైన ♦ విడువరాదు.

పదీ! ఒక్కముద్దిమ్ము! పాణిపద్మమును గ్రహింపనిమ్ము. పోనీ! పైఁటచెఱఁగును బట్టనిమ్ము. అబ్బ! అటు పోకు! చెప్పినమాట విను. నీ కెంతమాత్రమును నష్టము లేదు. నాకు మహాసార్వభౌమత యబ్బినట్లు. ఊఁ. (మీఁదికిఁ బోవును)

కో—కారులు ప్రేలకుము. ఇది నీకు నీతి గాదు. ఒంటరిగ నుంటినని ధైర్యపడుచున్నావు. మీఁదిమీఁదికి వచ్చుచున్నావు. నీమగతనము నావంటిదిక్కుమాలినదానిమీఁదనే యుపయోగపడవలసినదా? నీవు తల్లికడుపునఁ బుట్టలేదా? నీకుఁ దోఁబుట్టువులే లేరా? ఎగిరి యెగిరి పడెద వేమి? ఛీ! నీపౌరుషము మండినట్లే యున్నది. పో! దూరముగఁ బో!

మో—వేఁటయం దనేకభయంకరాటవికమృగములఁ జంపుట పౌరుష
ముగాదు. బాణానలజ్వాలలకు లక్ష్యపెట్టక ఫిరంగిగుండ్లకు జం
కక యుద్ధములో శత్రుసంహరణ మొనర్చుట పౌరుషము గాదు.
ఎంతకోపదృష్టిఁ బఱపినను, ఎన్నితిట్లు తిట్టినను, ఎన్ని కేకలు వే
సినను,నీవంటిమహాసౌందర్యవతిని, నీవంటియాభిజాత్యసంపన్నను,
నీవంటిమహాభిమానధన నిట్టి బాహాబంధమునఁ జిక్కించు
కొనుట పౌరుషము. చూడు! చూడు! ఇక్కడ నెవ్వరును లే
రు. ఈలతలు చూడలేవు. ఆ నికుంజములు మాటలాడలేవు.
అవృక్షములు మనకు నీడ నిచ్చును. ఈపుష్పములు శయ్యాసౌ
ఖ్యమిచ్చును. అనుగ్రహింపుము.

కో—సర్వాంతర్యామి యగుపరమాత్ముఁడే మనలఁ జూచుచుండుట
లేదా? ఆతఁడు నీపై నాగ్రహింపఁడా? నీపాపమునుగుర్తెఱుఁ
గఁడా? నిన్ను నరకమునఁ ద్రోయఁడా? శాశ్వతశిక్షకుఁ బాలుసే
యఁడా? ఏల యింత యవివేకి నగుదువు?

మో—ఆ. వె. అనుభవింపఁ దగిన ♦ యబల సన్నిధినుండ
గ్రుడ్లు మిడు[illegible]ంచు ♦ కొనుచు నూర
కుంటకంబె నరక ♦ ముండునే వేరొండు
నితరనరక లోక ♦ మొగిఁదలఁప.

గీ. సుఖముఁగనునానను ద్రావుదు; ♦ మాధ్వియట్లు;
తప్తశోణాయసాగ్రపు ♦ త్త్రికనైనఁ
కౌఁగిలించెదనిట్టుల; ♦ కానిముందు
బాధలకు జంకి నిన్ను నే ♦ వదల నిప్పుడు.

(మీఁదికిఁ బోవును.)

కో—(అటునిటు తప్పించుకొనుచు) హా! కృష్ణా! అనాథనాథా! పాం
చాలీమానధనావనధురీణా! రక్షింపవా? రక్షింపవా? హా! పరం

తా! ప్రాణనాథా ! ఎచ్చట నుంటివోయి ! నీ కర్మ నైన నా కిట్టియపవిత్రత రానై యున్నది. ఓసూర్యభగవానుఁడా! లోకచక్షువైననీ వీఘోరకృత్యమునుజూచుచుంటివికదా! ఓ మేఘమా! ఆకస్మికముగ నీ పెక్కపిడుగు నాపై రాల్పవా ? ఓనల్లకీవృతుమా! ఫెళ్లున నొకసారి విఱిగి నాపైఁ బడరాదా ?

మో—పైఁబడఁదలఁచి యింత సేపటినుండి ప్రార్థించుచున్న నన్నుఁ జూడక వానిని ప్రార్థింతు వేల ?(మీఁద బడఁబోవును.)

కో—(మొగముపై నుమిసి)చీ! మూఢుఁడా! చీ! శుంఠా! చీ! పశువా! నాగొంతుఁ గోయుము, నన్ను ముక్కముక్కలక్రింద ఖండింపుము. నాప్రాణము పోయినఁగాని నామానము నీకుఁ దక్కదు. శూరుఁడవైన మనుజునకే పుట్టినవాఁడవైన, నన్ను ఖండింపుము.

మో—ఆఁ!. ఆఁ.! అదెంతపని? (కత్తిని దూయును.)

కో—సెబాస్! ఇప్పుడు నీవు పురుషుఁడవై ప్రకాశించుచున్నావు. కానీ! సందేహింపకు. ఇదిగో! నాకంఠము నఱుకుము. విను. విను. నీకత్తిమాత్రమే కాని నీగాత్ర మెంతమాత్రమును నాకుఁ దగులఁగూడదు. కానీ! (రెండుచేతులు జోడించుకొని) హావసంతా! ఇఁక నీకు నాకు నింతే! హానారాయణా! దీనరక్షామణీ! హారామచంద్రప్రభో! హాపార్థసారథీ!

(తెరలో)

నాపేరు పార్థసారథి కాదు. విజయసారథి. ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

మో—(కత్తి నేలలో వై చికొనఁబోయి తొట్రుపాటు నొందును.)

కో—(తనలో) నేనింకఁ బారిపోవుదును. హా! కృష్ణా! హా! వసంతా!

(నిష్క్రమించును.)

[విజయసారథి ప్రవేశించును,]

విజ—(మోహానుని బట్టుకొని) చెలికాఁడా! జగన్నాథా! ఇటురా! నీవుమాత్రమే రమ్ము. భటుల నందఱ నచ్చటనే యుండుమని చెప్పుము.

మో—(తనలో)

గీ. రమణి కోకిల పోయె; గా ♦ రవము పోయె;
హృదయమోద మంతయుఁ బోయె; ♦ స్వేచ్ఛ పోయె
మగువమానంబుహరియించు ♦ మగని కిపుడు
సర్వహరుఁ డైనమగఁ డొండు ♦ సంభవించె.

(జగన్నాథుఁడు ప్రవేశించును.)

విజ—ఇంతకు ముందు బిగ్గఱగఁ బిలిచిన వా రెవ్వరు?

జగ—ఇప్పుడు నన్నుఁ బిలిచినది మీరేనండి.

విజ—అబ్బ! ని న్నడుగలేదు. అయ్యా! నన్ను నీవేనా పిలిచితివి?

మో—ఔను. నేనే.

విజ—కాదు. నే నెఱుఁగుదును. నీ వసత్యమాడుచున్నావు. ఫిరంగిధ్వని యేదో వింటినారిచప్పు డేదో నే నెఱుఁగ ననుకొంటివా? హాహాహా! అనేకయుద్ధములలో నవలీలగ జయ మొందిన నేను— తుపాకిగుండ్లు వర్షింప వడగండ్లవానలోఁ దిరుగు—

జగ—దున్నపోతువలె—

విజ—మహిషరాజ మనిన నంతకంటె మృదుతరముగ నుండునుగాదా? మహిషరాజమువలెఁ జెరలాడిననేను—బాణపరంపరలకంటె శీఘ్రతరముగఁ బరువెత్తెడునేను—

జగ—(తనలో) ఇంటికి—

విజ—ఏమి? జగన్నాథా! ఊరకుందు వేల? అట్టినేమ—స్త్రీపురుష కంఠభేదమే యెఱుఁగ కుందునా? యోధాగ్రేసరు లసత్యమా-

డువారు కారు. ఒకరిసత్య మాడిన సహించువారు కారు. ఒకరినిమోసపెట్టువారు కారు. ఒకరిచేమోసపెట్టఁబడువారుకారు. వినుచున్నావా? జగన్నాథా! నిశ్చయమేకదా? కావుననీవు యథార్థమును వచింపవలయును. జాగ్రత్త. నన్నెవ్వరు పిలిచిరి?

మో—నేనే యని చెప్పితినిఁగాదా?

జగ—అయ్యా! మనిషికి నాసికాపుటద్వయముగాక శ్వాసరంధ్రద్వయము మఱియొకటి యున్నట్లీతనికిఁ బురుషకంఠముగాక స్త్రీకంఠముగూడ నొకటి యున్నదేమో?

విజ—హాహాహా! జోడునాళములు తుపాకివలెనా? ఎవతె యోదుఃఖార్తయైనది—ఆపత్పరిరక్షణమునకు గోరి యాక్రోశించునది—అట్టి కాంత నన్నుచ్చకంఠమై పిలిచినది కాదా? అది యెవతె? చెప్పెదవా లేదా? ఇదిగో! కత్తి. చూచితివా? అనేకసహస్రశత్రుపరికర్తనప్రవీణము. జాగ్రత్త.

మో—అదియె నాభార్య.

జగ—నీభార్య పిలిచియుండఁగ నేనే పిలిచితి నని యేల పలికితివి?

మో—నాకును నాభార్యకును భేద మేమున్నది?

విజ—హాహాహా! దంపతులా? దంపతు లనఁగ నెట్టివా రనుకొంటివి? జగన్నాథా! విల్లును నారియువంటివారు. ఏకగాత్రసహితులు. ఎవనిభార్యను వారు మందలించుకొనిన మనయాక్షేపణ మే మున్నది? సేనాధిపతినైన నసతిపై మగనికంటె నెక్కువయధికార మున్నదా? కావున నీతని విడువవలసినదే.

జగ—అయ్యా! తొందరపడకుఁడు. సతి మగనిసన్నిధి నాపన్నయైయుండునా? మగువకు మగనికంటె సంరక్షకుఁ డెవ్వఁడు? ఆమె భార్యయే యైనయెడల మగని విడిచి యేల పారిపోయి యుండును? కావున భార్యయని యాతఁడు వచించుమాట యసత్యము. జేనినో

యంకించుకొని వచ్చి యీమహారణ్యమున బలాత్కరించుటకు యత్నింప నామె దిక్కుమాలినదై మొఱ వెట్టినది. మీరు రాం గ నాయాపత్తునుండి విడుదలయై బ్రదికినది. కావునఁ గాలుకొ లఁది పారిపోయెను.

విజ—హాహాహా! బాగుగఁజెప్పితివి. నేను వచ్చునరికి కీతఁడుతోట్రుపా టుతో నటునిటు పలాయనమై పోవుటకు యత్నించుచు నది వ ఱ కొఱనుండి పెఱుకఁబడినకత్తిని దొంపరతో నొఱలో నిము డ్చుచుండెను. మిత్రమా! కాంతాబలాత్కార మెప్పుడు కర్త వ్యమో నీ వెఱుగుదువా?

జగ—అంగీకరింపనప్పుడు——

విజ—అది సరిలే. యుద్ధానంతర మది యంత దోషముకాదు. అది మాకును మాభటులకును గొంత యలవాటే. కాని యిది యే మి? ఇప్పు డేమి? బల్లెములు గోడలఁ బక్కలుదీర్చియుండఁ గ త్తు లలంకారములకై యవలగ్నబంధముల వ్రేలాడఁ దుపాకు లు మూఁగలై యుండ, శతఘ్నులవదనములందుఁ బిచ్చుకలు గూండ్లువెట్ట నిప్పు డేమి? స్త్రీలకు బలాత్కారము లేమి? ఆఁ! తను వెఱుఁగనితాండవము లైపోయెను. మాట లాడ వేమి? నీ వేల బలాత్కరించితివి?

జగ—బలాత్కరించినకారణ మేదియో తెలిసియే యున్నది. బలాత్క రించినఫల మేదియో యింకఁ దెలియఁదగి యున్నది.

విజ—ఈతఁడు మాటలాడఁ డేమి?

జగ—ఈతనికిఁ జేపకువతె నోరు తెఱచియుంచినయెడల నూపిరి యా డక మరణము సంభవించునేమో?

విజ—మిత్రమా! ఈతని మనరాజధానిని గారాబద్ధునిఁ జేయవలయు ను. ఆచెట్టుక్రింద నిలిచియుండునిద్దఱుభటు లీతని మనపురము

నకుఁ గొనిపోవలయును. ఈతనిని నీవువారియొద్దకుఁ గొనిపో యి వారికి నొప్పఁజెప్పుము. సేనాధిపతి యాజ్ఞ యని చెప్పుము.

జగ—సరే.

మో—(తనలో)

గీ. సతిని బలవంతముగఁ బట్టి ♦ సాహసించు
నేను బలవంతముగ గ్రహిం ♦ యింపఁబడితి,
బంధ మెడబాసినవసంతుఁ ♦ బాడు సేయఁ
దలఁచి బద్ధుఁడ నైపాడు ♦ పడితి నిపుడు.

గీ. మత్కరనిగాఢబద్ధయా ♦ మగువ యబల
యట్టి యెగిరిపోయెఁ బటుదృ ♦ ఢాంగుఁడ నగు
నేను జిక్కితి; భాగ్యంబు ♦ లేనియప్పు
డబల యెవ్వతె? సుబలాఢ్యుఁ ♦ డనఁగ నెవఁడు?

గీ. కాకశూన్యమాకాటకిఁ ♦ గాంతఁ దెచ్చి
కవయఁ గోరి బద్ధుఁడ నైతిఁ ♦ గాంతపోయెఁ;
నహహా! దిక్కులేనట్టిన ♦ ట్టడవినైన
సత్యము జయించు; మిథ్య శీ ♦ ఘ్రముగ నొందు.

జగ—విఫలితమనోరథుండ నైతి నని యోచించుచుంటివా? చాలు!

గీ. హృదయమునఁ బుట్టునన్ని కో ♦ ర్కెలు ఫలింప
నిలువఁ దర మౌనె? యన్నితేఁ ♦ గలుమ త్రాళ్ల
యిన వసుధ గ్రుంకదే? యన్ని ♦ యీళ్లు పేలు
గాఁ బరిణమింప బ్రదుకంగఁ ♦ గలమె? మనము.

రా! రా! (చేయి పట్టుకొని లాగును.)

విజ—ఆకాంత యెవ్వతెయో వెదకుచు నే నాకొండగోఁగుచెట్లతోఁ పున నుందును. నీ వచ్చుట నన్నుఁ గలిసికొనుము.

జగ—చిత్తము(జగన్నాథుఁడు, మోహనుఁడునిష్క్రమించుచున్నారు.)

బుద్ధిమతి—(మఱియొకవైపున దూరముననుండి ప్రవేశించును.)
(విజయసారథిని నిష్క్రమించును.)

బు—వసంతా! ఒక్కమాట విని మఱి పొమ్ము.

వసం—(ప్రవేశించి)

గీ. ఎట్టులో యెవరిమోసమునను ♦ యీవు, నేనుఁ
గలిసితిమి; నీవు నాకు న ♦ క్కఱకు రావు;
నేను నీ కటులె; బధిరుఁ ♦ డైనప్రభుఁడుఁ
గర్మగతి గాయకమణియుఁ ♦ గలిసినట్లు.

బు—నన్నింతవఱకుఁ దీసికొనివచ్చినవాఁడవు నామోహనుని నాకుఁ గనఁబఱచి మఱి పొమ్ము.

వసం—నీవు కోకిల వనినన్ను భ్రమింపజేసినందులకు నాకోకిలను నాకుఁ గనఁబఱచి పుణ్యమేల కట్టుకొనరాదు?

బు—హా! ప్రాణనాథా! మోహనా! హాలోకమోహనరూపా! ఎచ్చట నుంటివి?

వసం—హా! ప్రాణప్రియా! హాసుగుణరాశీ! హా! కోకిలా! ఎచ్చటికిఁ బోయితివి?

గీ. బంధమున నైన నీముఖ ♦ పద్మమేను
గన్నులకఱవు దీర సు ♦ ఖమున నుండ
నాదుప్రారబ్ధ మేమి? హా! ♦ నళిననేత్ర!
నట్టడవిపాలు సేసితి ♦ నన్ను నేఁడు.

బుద్ధిమతీ! మఱియొకసారి యడుగుచుంటిని. నిన్ను మోహనుఁ డెచ్చట నుండు మని చెప్పెను?

బు—నీకు నేను గనఁబడినవృక్షముక్రిందనే.

వసం—తా నచ్చటికి వచ్చి నిన్నుఁ దీసికొనిపోవుదు నని మోహనుడుఁ నీతోఁ జెప్పెనుగాదా?

బు—ఔను.

వసం—స్వేచ్ఛాశూన్యులమైన మాకితరరాష్ట్రములకుఁ బోవలసినయా వశ్యకత గాని మీకేల?

బు—నే నాప్రశ్న మొనరింప నాతఁడు మాఱుపలుక కూరకుండెను. ఆతని యాజ్ఞయే మహాభాగ్య మని నే నచ్చట వేచి యుంటిని.

వసం—(తనలో) మాఱు పలుకకుండెనట. ఆతఁడు మారహాస్య ప్రయాణము నెఱిఁగి నాప్రాణకాంతను సంగ్రహించుకొని పోవుటకేట్లు చేసెనేమో? అట్లు చేసినఁ జేయుఁగాక; తాను వలచినదీనిని నా కంటఁగట్టి యేల పోవలయును? (ప్రకాశముగ) నిన్ను మోహనుఁ డెంతకాలమునుండి వలచి యుండెను?

బు—నాకు జ్ఞానము వచ్చినప్పటినుండియు.

వసం—ఆతనివలపు దృఢమైనది, యథార్థమైనదేనా?

బు—మొదలే యేఁపుచున్నన న్నిట్టిప్రశ్న మడిగి మఱింత యేల యేడ్పించెదవు?

వస—ఆతఁడు కోకిల నెప్పుడైనఁ జూచితి నని నీతోఁ జెప్పెనా?

బు—లేదు.

వసం—నీవు కోకిల నెప్పుడైనఁ జూచితివా?

బు—లేదు.

వసం—నీవు న న్నిదివఱ కెన్నఁడైనఁ జూచితివా?

బు—లేదు. నీవు మోహను నెన్నఁడైనఁ జూచితివా?

వసం—లేదు. మనకు జరిగినపొరపాటే కోకిలామోహనులకు జఱిగి యుండవచ్చును. నీకు, నాకు, మోహనునకుఁ, గోకిల కీవిపత్పరంపరను దెచ్చిపెట్టినవాఁడను నేనే.

బు—ఏలాగున?

వసం—సప్తర్షి మండలము కడిమిచెట్టుపైకి వచ్చుసరికి మేడదిగుమని కోకిల నా కానతిచ్చెను. అప్పటికింకను నన్నుఁ గాపుగాయుభటులు నిదురింపకుంటచే నేనుగొంత యాలస్యముఁ జేయవలసివచ్చెను. అంతలో నీవిపరీతచరిత్రజరిగి యుండును. నీకు మోహనునితోఁగలయిక యారాత్రియే యాగడియయందే యాసంకేతస్థలమందే యని నేను గలఁగంటినా? ఇంతకు నాకర్మము! నేనాలస్యమేల చేయవలయును?

గీ. రమ్యబహుళాచ్ఛసద్గుణ ♦ రాజినైన
నెట్టి గర్వము నింద్యమా ♦ నట్లు సేయు
నట్టి యెట్టిక్రియాకౌశ ♦ లాధికతను
నైన నలసత ధ్వంసమా ♦ నట్లు సేయు.

గీ. అదను గనిపెట్టి పని సేయు ♦ నతఁడు శ్రీయు
తుండు; లేనిచో మందభా ♦ గ్యుండు నిజము;
తగినకార్తెని గృషిసేయు ♦ ధాన్య మొందు
కానిచో గడ్డిఁ గఱచును ♦ గర్షకుండు.

బుద్ధిమతీ! మనము నలుఁగురము కొంచెము ముందువెనుక బయలుదేర నెంచితిమి.

గీ. అట్లుడను నేను నలుగురి ♦ యందు నుండ
మిగులుముగ్వురకును బాధ ♦ దగిలె నిట్టు
లొక్కచక్రంబునకుఁ బట్టి ♦ యూడ మిగులు
మూఁడుబండిచక్రము లెట్లు ♦ పోవఁగలవు?.

బు—వసంతా! కోకిలామోహనులు మనవలెనే భ్రమ మొంది వేరు మార్గమునఁ బోయి రని యే నీయభిప్రాయము కాదా?

వసం—గీ. దంపతులు మీరు మేమును ♦ దారసిల్ల
నీవరుఁడు గోకిలను బట్టె; ♦ నేను నిన్నుఁ

బట్టితిని; తప్తలోహంబు ♦ పాఱఁ జేర
నినుము వాఁ బ్రాణమారుతా ♦ లిని గ్రహించు
జలపవన మాయసోష్ణతఁ ♦ జెలగిపోవు.

చెలీ! నీ వొక్కసంగతి నడిగెదను. నీకుఁ గోపము రాదుకదా?

బు—కోపము నీరువలెఁ గ్రిందినుండి పైకెక్కలేనిదికదా?

వసం—హెచ్చుతగ్గు లేల నిర్ణయించెదవు? చూడు! నీకంటెఁ జక్కని దానిని జూచినయెడల మోహనుఁడు దానిపై మనసుపగులునట్టి యస్థిరానురాగయుతుఁడు కాఁడుగదా?

బు—నాకంటెఁ గోకిల చక్కనిదా? నీకంటె కది యెట్లగుపడునో నానా థునికంటికి నేను నల్లు కానఁబడుదు నని నీ వెఱుఁగవా? నీకం టె గుణవంతుని జూచినయెడలఁ గోకిల యాతని మోహించునం తటిచంచలచిత్త కాదుగద?

వసం—క్షమింపుము. నీనాథుఁడుగుణవత్తరుఁ డైనందులకుసంతసించితిని.

బు—నీకాంత నాకంటెఁ జక్కని దైనందులకు మఱింత సంతసించితిని.

వసం—నన్ను క్షమియింపుము.

బు—ఆఁడుది మగవాఁడు నిర్జనాటవిలో నేకాంతముగనుండినను వారై క్య మొందుదురా? మన మిచ్చట నన్నయుఁ జెల్లెలువలె వేఱు వేఱుగ నుంటిమి కాదా? అటులే కోకిలామోహనులును—

వసం—క్షమింపుము. నీవు పలికినది యథార్థమే.

గీ. ఉవిద పురుషుఁ డెంతయుఁ గూడి ♦ యున్న నైనఁ
గంటకోటికంచు తగుల కై ♦ క్యంబు గారు
ప్రాణనీరానిలము లెంత ♦ బాయకున్న
విద్యుదగ్ని లేకయె మేళ ♦ వింపఁగలవె?

నాకు సెల విమ్ము. పోయెదను. ఎక్కడకుఁబోవలయునో యేమి సేయవలయునో యెట్లుకోకిల లభించునో యేమియు నెఱుఁగను.

గీ. ఏ విడిం తఁ గొట్టుకొనుచుఁ ♦ బోవువాఁడ;
నారితో నెక్క లేవు నేఁ ♦ జేరి సుఖప
డినను మంచిదే; లేకయుం ♦ డినను మంచి
దే; విరహబాధఁ బాసి సు ♦ ఖింతు మిగుల.

హా! కోకిలా! ప్రాణకాంతా!

బు—నీవు మగవాఁడవు. బుద్ధిమంతుఁడవు. ఎటులైన శ్రమమొందికోకి లను నీవు గ్రహింపఁగలవు. అప్పుడా మెవలన నా మోహానునిజాడల ను గనుఁగొని యవకాశమున్న నాకు దెలిపి పుణ్యము గట్టుకొనుము.

వసం—మగవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడును నీకు మోహనుఁ డున్నాఁడుక దా? ఆతఁడు నిన్నుఁ జేరుటకు శ్రమ మొందకుండునా? ఇఁక మన మొకరితో నొకరు గలిసి కొనుట కవకాశ ముండునని నాకుఁ దోఁచదు.

గీ. ఏటివడిఁ గొట్టుకొని మన ♦ మిటకు వచ్చి
నార; మిప్పుడు మార్వాడిచేత ♦ వేఱుపడుచు
నుంటిమి; కలియుటకును వే ♦ ఱుంటకైన
గాని మనశక్తి యిసుమంత ♦ గలదె? యబల!

గీ. దుష్టుఁడగు మరుని విలంఘ్య ♦ దుర్విపాక
పాటవం బిది; నీకు నేఁ ♦ బనికిరాను;
నాకుఁ బనికిరా వీవు; హా! ♦ నాలి ముచ్చు
మరుఁడు మనలను గూర్చె గో ♦ మహిమ రీతి.

నే నింకఁ బోయెదను. హా! ప్రాణనాయికా! కోకిలా!

బు—హా! ప్రాణనాథా! మోహనా!

వసం—నీ వటు పొమ్ము. నే నిటు పోయెదను.

గీ. సతి యెటేగెనొ? యని యిటే ♦ డుతును నేను
బతి యెటేగెనొ? యని యటే ♦ డ్వఁదగు నీవు

నింతికై నలకూబరుఁ ♦ డిచట, మగని
కొఱకు మందోదరి యచటఁ ♦ గుందునట్లు.

బు—నీకాంత రంభయే కావచ్చును గాని, నాకాంతుఁడు రావణుఁడు మాత్రము కాఁడు.

వసం—అట్లైన మఱింత సంతోషమే. హా! కోకిలా!

(నిష్క్రమించును.)

బు— నట్టడవిలో నొంటరినై నిలువవలసివచ్చెను. హా! మోహనా! నిన్ను నమ్మికొని యిట్లువచ్చితినిగదా! ఎప్పటికైన నీవు నేనుగలిసిన నదృష్టవంతులమే. లేనియెడల నీయడవిలోనిమృగములకు నాదేహము నాహారముగ నొసంగుదును. ఆకలిచేతను, నిద్రలేమిచేతను బడలియుంటిని. ఆచెట్టుక్రింద శయనింతును. బ్రతికి లేచినయెడలఁ దరువాతఁ జూచుకొనవచ్చును. హా! మోహనా! మోహనా! (శయనించినిదురించును.)

(తెరవెనుక) జగన్నాథా! ఇటు. ఇటు. ఆచెట్టునకుఁ గొంతయూ ప్రక్క నొకకాంత నిదురించుచున్నట్టున్నది.

(మఱలఁ దెరవెనుక)

ఔను. నే నీవైపుననుండి వచ్చెదను. నీ వాప్రక్కనుండిరమ్ము.

(జగన్నాథుఁడు, విజయసారథి యట్లు ప్రవేశింతురు)

విజ—ఆ. వె. అదిగో! వృక్షమునకు ♦ నటు చిఱుగంటల
కాంచి యలర బట్ట ♦ గాలి కూఁగ
చెలువ యుండు దెబ్బ ♦ చే నూడి యరదంబు
ప్రక్కఁ బడిన కేతుఁ ♦ పటముఁ బోలె.

జగ—మనము నిమ్మళముగ సమీపింతము. రమ్ము. ఈమెకన్నులు తెఱచియే నిద్రఁ బోవుచున్నది. చెవులపిల్లివలె నీమెకు ఱెప్పలు లేవా యేమి?

విజ—ఇంతకు ముందు నాచే బద్ధుండై మనపురమునకుం బంపంబడినవా
నిచే బలాత్కరింపంబడకుండం బారిపోయి మానరక్షణమును
జేసికొనినకాంతయిదియే. దీనికొఱకే మనము వెదకుచుంటిమి
కదా?

జగ—ఆమెయే యీమె యని నీ వెట్లు చెప్పంగలవు?

విజ—నీకుం దెలియదు కాని నాకుం దెలియదా?

గీ. ముంగురులు డ్రెస్సెను బడలా ♦ గంగంబడిన
యలుంగు టేంకెలలీల; హా ♦ రాళి చిక్కు
వడియె జానకి త్రాళ్ల చు ♦ ట్టలను బోలె;
మోమరుణమయ్యెను ఫిరంగి ♦ మోము వలెను.

అదిగాక యీమె క్షత్రియకన్యవలె నున్నది.

జగ—అది మీ కెట్లు తెలిసినది.

విజ—హాహా! నాకుం దెలియక పోవుట కూడనా?

గీ. వంగి యుంగరాలట్టు బుజు ♦ ల్పములు గ్రాలు
పొడుగుకంటె నెక్కుడువెడ ♦ ల్పుగలయడ్డ
బాస ముక్కునఁ వ్రేలు; ని ♦ ష్పవననిలయ
బంధమున గాత్ర మొక్కింత ♦ పాలిపోవు.

జగ—ఈమెకు వయ సెంతయుండునో!

విజ—ఆసంగతి యీమె లేచినంగాని చెప్పజాలను.

జగ—అ దెట్లు?

విజ—నేను యుద్ధాశ్వములవయస్సును బండ్లనుబట్టి కనిపెట్టంగలను.

జగ—నేను మనుజులబుద్ధిని నాలుకవలనం గనిపెట్టంగలను.

విజ—చూడు! ఆమె లేచుచున్నది.

జగ—గీ. తనువు విఱిచి, కాళ్లు బిగియం ♦ దన్నికరయు
గము వెనుక సాంచి, పిడికిళ్లు ♦ గదియబట్టి,

వసనము పైకెత్తి, బిగువుగఁ ♦ గుడిచెడమకు
నాస్యముఁ గదల్చి, బొమ లెత్తి, ♦ యూవులించు.

బుద్ధి—హా! మోహనా! (లేచును.)

విజ—హాహా! నాపేరు మోహనుఁడు కాను. విజయసారథి అయినను నీవ నుమాట యేల కాదనవలయును! యుద్ధమున నేను శత్రుమోహనుఁడను.

బుద్ధి—ఆర్యులారా! మీర లెవ్వరు?

విజ—మే మెవ్వర మైన నేమి? మాసంగతి నీకుఁ దెలియవలసినయావశ్యకత లేదు. నీసంగతి నేను బూర్ణముగ నెఱుఁగుదును. నిన్నిక్కడ కీడ్చుకొనివచ్చుటయు బలాత్కరింపఁబోవుటయు, నీవు కేకలు వైచి పరుగెత్తుటయు—

బు—అది యంతయు నసత్యము.

విజ—నీ వసత్య మనునంతమాత్రముననే యసత్య మగునా? సత్యమేదియో నే నెఱుఁగనా? జిహ్వాఁ గోసినను రే సేనాధిపతు లసత్యమాడువారా? తుపాకి పేల్చి దానిపిక్క యెక్కడ పడునో అక్కడ కేగిదాని నెట్టి తీసికొనిరాఁగలనేను, నాకంటియెదుటఁ బారిపోయి దాఁగిననిన్నుఁ బట్టుకొనలేకుందునా?

బు—మీకంటియెదుట నేను బారిపోయితినా? అసత్యము.

విజ—హాహా! అసత్యమో సత్యమో! నే నెఱుఁగనా?

జగ—ఆమె చెప్పున దేదో తిన్నఁగ వినరాదా?

విజ—హాహా! ఇఁకఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. విన నక్కఱ లేదు. ఆమె సంగతి నాకంటె నామెకు బాగుగఁ దెలియునా? ఈమెను మన రాజాంతఃపురములోనికి నేను బంపఁ దలఁచుకొంటిని. నలుగురు భటులీమెను బ్రాణపదముగఁ దీసికొని పోవలయును. వింటివా? ఆజ్ఞోల్లంఘనమును సేనాధిపతు లెన్నఁడును సహింపరు. నీవు మాఱుమాట యాడక యీమెను నాభటులయొద్దకుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

జగ—తమయిష్టానుసారమే. మన మనుకొనినకాంతమాత్ర మీయమె కాదు. మీ రింక నామెను గొన్నిప్రశ్నముల నడిగి సత్యమును గ్రహింపవలయును.

విజ—సత్యము, జయము, మాకు గరతలామలకములు. వేఱ గ్రహింపనేల? నీవు నోరు మూసికొని యూరకుండుము.

జగ—(తనలో) మొండిముండకొడుకు.

విజ—అమ్మాయీ! మారాజేంద్రునకు సంతతి లేదు. ని న్నాతఁడు పెంచుకొనును. నీ కేమియు భయము లేదు. నిన్ను జాగ్రత్తగ నాతనియొద్ద కంపెదను. పొమ్ము. (లేఖను వ్రాయుట నభినయించి)

హాహాహా! కత్తితో నశుగనాశనముచేయువీరునకుఁ గలముతో నశురస్పృష్టి కష్టముగదా! జగన్నాథా! ఈలేఖను రాజునకిమ్మని భటులతోఁ జెప్పుము.

బుద్ధి—మహానుభావా! నామోహనుఁ డచ్చట నున్నాఁడా?

విజ—ఎవనినో కాని యటకుఁ బంపితిమి. చూడు! జగన్నాథా! ఇదివఱకు మనము రాజధాని కంపినయాతని పేరును గనుఁగొనమఱచితిమిసుమా? అయిన నేమి? ఈమెను దీసికొని పొమ్ము. చూడు! భటుల కీమె నొప్పఁజెప్పి వెంటనే రమ్ము. నే నిటనే యుందును. సార్వభౌమునికిఁ గప్ప మిచ్చి వేగ మన మింటికిఁ బోవలయును.

జగ—చిత్తము.

బుద్ధి—హా! మోహనా!

(జగన్నాథుఁడు, బుద్ధిమతి, నిష్క్రమింతురు.)

విజ—జగన్నాథా! శీఘ్రముగ రావేమి?

జగ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! వచ్చితిని.

విజ—ఇఁక మనము పోవుదము. (పరిక్రమింతురు.)

జగ—ఈదినమున నీయడవి యూఁడుపడుచుల నీనినట్లున్న దేమి?

విజ—అదేమి?

జగ—అటు చూడుము.

(తనలో)

సీ. గాగరాపైఁ గలం ♦ కారిపూవులగముల్
విపినపుష్పములతో ♦ వియ్యమంద
అవికపై జలతారు ♦ జవళీవరవణింపు
గహనవల్లరులఁ జీ ♦ కాకుపఱుపఁ
గొంగుప్రక్కల హత్తు ♦ కొనుచును ల్వానకోక
ములతోడ దాఁగిలి ♦ మూఁత లాడ
నెడమమూపునఁ దూఁగి ♦ పడుజాఱుముడియూట
వికభృంగపఙ్క్తిని ♦ వెక్కిరింప

ఆ. వె. కంకణములు గల్లు ♦ గల్లుమనంగను
జెవుల దుద్దుజోడు ♦ జిగజిగ మన
నంబరంబు పెటపె ♦ టాడ నీతనికనుల్
చిటచిటాడ వచ్చెఁ ♦ జెలువ యదిగో!.

విజ—ఆహా! ఎవతెయోకదా!

గీ. గట్టిదగుబిట్టుబిగియొడ్డ ♦ ల్లగ్గి, నున్న
నయి మిగులగుండ్రనగుమొగ ♦ మలయుచుండ
రివ్వుమనువేగమున నాదు ♦ హృదిని దూర
నిక్కడకు వచ్చును దుపాకి ♦ పిక్కవలెను.

జగ—మీరు జంకుచుంటి రేమో!. నేను మీకును దానికి నడ్డు ప
డనా?

విజ—హాహాహా! యోధాగ్రేసరుఁడైననాకు భయమా?

జగ—నిశ్చయమే.

గీ. వణిజునకు యథార్థత, న్యాయ ♦ వాదికి మొగ
మోటమియు, విదూషకునకు ♦ మాటకొంకు,
తొొత్తునకు లజ్జ, సమరయో ♦ ధునకు భయము
లేవు గల్గినయెడ నెగ్గ ♦ లేరువారు.

విజ—మూడు! ఇది యుత్తమజాతికన్యవలె నాకేమో కానిపించదు. ఏమి
కారణమో గ్రహించితివా?

జగ—మీాకు దానిపై వలపు గలుగుటయే కారణము.

విజ—హాహాహా! నిజమే. ఇంతకుమును దిచ్చట శయనించినక్షత్రియక
న్యను జూడ నాకేమో యమితగౌరవమును దూరమున నుండ
వలయు ననుబుద్ధియు నుదయించెను. ఆమెతో సమానమైనసౌం
దర్యముగలదైనను దీనిని జూడ నా కనుభవింపవలయు ననుకో
ర్కె వొడముచున్నది.

గీ. చంపకము దివ్యవాసనా ♦ సంభరితము;
దానిరీతిగనుండుశీ ♦ తఫలసుమము
కల్లువాసనగలది; త ♦ త్కారణమునఁ
జీమ దానిఁ జేరక దీనిఁ ♦ జేరుఁగాదె?

(భ్రమరిక ప్రవేశించును.)

విజ—ఇది యెవ్వతెయని నీయభిప్రాయము?

జగ—ఇది మగవానికంటె భిన్నమైన వ్యక్తి.

విజ—హాహా! కాదు. మగవానితో నేకీభవింపదగినవ్యక్తి యనుము.

భ్రమ—ఆర్యులారా! మ్రొక్కుచున్నాను.

విజ—హాహా! శౌర్యవంతుఁడైనపతి నొందుదువుగాక! (అప) హాహా!
మిత్రమా! బాగుగ దీవించితినా?

జగ—(అప) ఇంచున నాత్మాశీర్వాదన ముండుట చేత—

విజ—శౌర్యవంతు లగుయోధు లెప్పుడు నాత్మరక్షణముఁ జేసికొనుచుఁ బరుల స్వాధీనులుగఁ జేసికొందురు. అది మా కలవాటే. అటు లేల దీవించితి ననఁగఁ బురుషుఁడు స్త్రీయందలిసద్గుణముల కా సించును. స్త్రీ పురుషునందలి శౌర్యగుణమున కాశించును. కాంతలకనులకు యోధులకంటె నర్హతరులు మఱెవ్వరును లేరు,

జగ—(అప) ఈజాతిమాత్రము పురుషునిశౌర్యము నపేక్షించునది కాదు.

విజ—(అప) ఏల?

జగ—(అప) ఇది దాసి. వ్యభిచారిణి.

విజ—(అప) కావున ధన మపేక్షించునా? వ్యభిచారిణి యైనమఱింత మంచిది కాదా? (ప్రకాశముగ) నీపే రేది?

భ్ర—భ్రమరిక.

విజ—నీవృత్తి యేది?

భ్ర—నేను శుద్ధాంతకాంతాపరిచారికను. దాసిని.

విజ—హాహా! మిత్రమా! నీవనినట్లేయయినది. భ్రమరికా! దగ్గఱగరమ్ము!

జగ—(అపవారించి).

గీ. పైకి బండారము మఱి లో ♦ పల లొటార
ముందుదాసిని దవ్వున ♦ నుండిచూడఁ
దగును; దరికిఁ జేర నసహ్య ♦ మగును; నాట
కమును రంగంబునను నిల్చి ♦ కాంచినట్లు.

విజ—(అప) అది దూరమున నుంటచే నాకు దృష్టి బాగుగ నానుట లేదు.

జగ—(అప) మీ కలవాటే కాదా? ఒంటికంటిని గుఱిపెట్టిచూడుఁడు.

విజ—(అప) నాకుఁగొంచెము వయస్సు మళ్లినను దీనినిజూడ మిగుల నుత్సాహముగ నున్నదిసుమా?

జగ—(అప) మెంతికూర కెండినకొలఁది వాసనకదా? సేనాధిపతికిఁ, జేవత్రాటికి ముసలితన మేమి?

విజ—(అప) మేము యోధుల మగుటచే వీరరసప్రధానులము. మాకు శృంగారరస మూరక నంజుడునకుమాత్రమే కాని యుం తకంటెఁ గాదు. నేను వలచితి నని దానితోఁ జెప్పుట, అది కొంత బిగియుట, వాక్యోపవాక్యము లూరక తీఁగసాగుట, నాకిష్టము కాదు. రంజక మంటింపఁ ధామ్మ్మ, మని ప్రేలుతుపాకివలె నేయతిలఘువుగ దీనిని నాకు సమకూర్పవలయును.

జగ—(అప) ఎంతసేపు! ఛటకమువలె మూఁడుముక్కలలోఁ గడతేర్తును.

విజ—(అప) ఛటకమనునాయుధవిశేషము నే నెప్పు డుపయోగింపలేదే?

జగ—(అప) అది ఆయుధవిశేషము గాదు. ఆబ్దికవిశేషము. భ్రమరికా! నీవు మాసేనాధిపతిగారివంకఁ నొకసారి చూడఁదగును.

భ్ర—(తల వంచుకొనును.)

జగ—బొమ్మజెముడువలె నిర్భేద్యములుగఁ బెరిగినమీఁబుగ్గమీసములఁ జూచి యది బెదరుచున్నది.

విజ—(మీసముల దువ్వుచు) హాహాహా!

ఆ. వె. పెద్దపులికిఁ జిన్న ♦ పిల్లిగడ్డంబును
గనదుదారసింహ ♦ మునకు జూలు
యోధులకును, ధరణి ♦ నాథులకును బుగ్గ
మీస లసమశౌర్య ♦ భాసకములు.

వీనివలన నరులకు భయము గాని, నారులకుఁ బ్రణయమే కదా! భయ మెఱుఁగనినన్నుఁ జేరుటకు నీకు భయమేల? (అపవారించి) మిత్రమా! త్వరగఁ దెమల్చుము.

ఒగ——భ్రమరికా! నీవు మా సేనానాయకుని బరిణయ మాడవలయును.

విజ——సెబాస్! బాగుగ నడిగితివి. యోధులకుఁ బామువెలికసంభాషణము గిట్టదు. టక్కున సూటిగ సంభాషించుటయే మా కిష్టము.

భ్ర——అయ్యా! నేను బరిణయ మాడుదానను గాను.

జగ——ఆఁడుదానవు కావుననే పరిణయ మాడు మంటిని.

విజ——దానియభిప్రాయ మేమి?

జగ——ఏమున్నది? కూటసాక్ష్యములచే బ్రతుకువానివలె స్వచ్ఛంద వ్యాపారమున జీవింతు ననుచున్నది.

విజ——వివాహమగువాఁడు లేకుండినయెడల నట్టియావశ్యకత గాని యున్నయెడల నింక బాధ యేమి?

భ్ర——కులవృత్తిని దాఁటరాదు.

విజ——స్వైరిణీకుల మనునొకకుల మున్నదా? స్వచ్ఛందత కులాచారమై యున్నదా? మిత్రమా! ఈయాచారము బాగుగ నున్నది కాదు సుమా! ఇట్టికులము మగవారిలోఁగూడ నున్నదా?

జగ——లేకేమి?

విజ——ఏదది?

జగ——పోనిమ్ము. నీకుఁ గోపము వచ్చునేమో?

విజ——చెప్పుము.

జగ——మీకులమే.

విజ——ఆఁ! ఆఁ! మాది వ్యభిచారకులమా? ఎట్లు?

జగ——గీ. భృతికిఁ బురుషమానధనాను ♦ తతి హరింత్రు
వారు మీరు, కోపమె లేక ♦ మీరు; రాగ
మొందకయె వారు; మందుచే ♦ నంది మీరు;
మంతుచే వారు; భేద మే ♦ మందునయ్య?.

విజ—ఆఁ. మాకు శౌర్య మున్నది. మఱి వారి కేమున్నది?

జగ—మీశౌర్యమును మించినమోస మున్నది.

భ్ర—అయ్యా! మే మెవ్వరిని మోసము చేయుదుము? ఒకరిసొమ్ము తస్కరించుకొని రాము. ఒకరిధనమును మేము బలవంతముగఁ దీసికొనుట కబలలము. శుద్ధాంతకాంతలయొద్దసదా పరిచర్య చేసి వారిచేఁ బోషింపఁబడుచుందుము.

విజ—మహాపతివ్రత లగునవరోధవధువులయొద్ద నిట్టిస్వైరిణులు పరిచారికలుగ నుండునాచారము నా కేమో బాగుగ నున్నదికాదు. సుమా! సంసారిస్త్రీ లుండిన నెంతబాగుగనుండును?

జగ—సందేహముకూడనా? అందుచేతనే మనరాజాంతఃపురమున నిప్పుడుందఱును సంసారిణులే యున్నారు.

విజ—ఆఁ! ఆలాగున లేరే! అదెట్లు?

జగ—వార్ధకమునఁ గొందఱు, వికృతరూప లగుటచేఁ గొందఱు, సంసారిణులకంటెఁ బరిశుద్ధలై యుండిరికాదా?

విజ—హాహాహా! కాని, వీరివలన బాధ లెక్కువగ నున్నవనుమాట నిశ్చయమేనా?

జగ—ఇంక శంక యేల?

ఆ. వె. అంతిపురములోన ♦ నామూలగోడచా
టునను జెవుల నూదు ♦ కొనఁగఁబడిన
ప్రాణపదరహస్య ♦ మైన నప్పుడె సంత
పాటి కెక్కు వీరి ♦ వలనఁ గాదె?

ఆ. వె. కౌగితంబు నలువు ♦ గావించి జీవించు
కోటలోనిచుట్టు ♦ నోటివారి
ప్రాతకొంపగమిటొ ♦ పారంబుపైఁ జండ
వీతి పెచ్చాత్రకేల ♦ వీరిలీల.

తే. గీ. కొంకును జురకత్తి కుడిచేతఁ ♦ బొన్ను గట్టి
వెడదనుదురు బొట్టుదిగువ ♦ విఱుపుగచ్చ
కట్టు, మెలిసిగ, గలదార ♦ గముల శుద్ధ
తేజమునకు వీరలసేవ ♦ దిక్కి త్రోవ.

విజ—ఏమైననరే. మనమతిశీఘ్రముగ నీదురాచారమును మాన్పవలయును
జగ—చిరకాలమునుండి వేళ్లుపెరిగియున్న దురాచారము నొక్కసారి పెఱుక మనతరమగునా? అది క్రమక్రమముగ జరుగఁదగిన పని. ఎవ్వరైన మహాబుద్ధిసాహసముగలవాఁడు మార్గదర్శియై—
విజ—ఎవరో యన నేల? నేనే మార్గదర్శి నయ్యెదను. మహాకార్యము లన్నియు మొట్టమొదట యోధులవలన నాచరింపఁబడినవే. నేను దీనిని బెండ్లాడి సంసారిణిని జేసి మారాజకాంతయొద్దఁ బరిచర్య కుంచెదను. ఏమి? భ్రమరికా, నీవు నన్నుఁ బెండ్లియాడెదవా? లేదా?

భ్ర—ఆసంగతి నే నిప్పు డాకస్మికముగ నెట్లు చెప్పఁగలను?
విజ—ఎందుచేతఁ జెప్పలేవు?
భ్ర—నారాజ్ఞి యెచ్చటికేగెనో కానఁబడదు. ఆమె నాకనులఁబడినఁగాని నావివాహముమాట తలపెట్టుకొనను.
విజ—అట్లైన మంచిదే! మీరాజ్ఞిని నే నిప్పుడే చూచి మారాజాంతఃపురమునకుఁ బంపితిని.
భ్ర—ఆలాగా! సంతోషమే. ఆమెసన్నిధి నొకరాజపురుషునిఁగూడఁ జూచితిరా!
విజ—ఆఁ! అతనిగూడ మాగ్రామమునకే పంపితిని.
భ్ర—నాకిప్పుడు మనస్సు నిర్వ్యాకులమైనది. నారాజ్ఞిని నేను దర్శించినవెనుక—
విజ—సెబాస్! ఆలాగే. మిత్రమా! చూడుము.

గీ. మొగము మకమకలాడెడు ♦ మగువ కింత
దనుక; నిప్పు డానందవ ♦ ర్ధనత వెలిఁగె.
దుప్పు డులువంగఁబడుడాలు ♦ నెప్పునఁ గొడి
రాలునట్టిదీపకళిక ♦ లీల గాఁగ.

జగ—భ్రమరికా! మీకాంతపే రేది?

భ్ర—ఆమెపేరుతో నీ కేమిపని యున్నది?

జగ—నీవు రాజకాంతతో నరణ్యమున కేల వచ్చితివి?

భ్ర—ప్రారబ్ధవశమున—

విజ—జగన్నాథా! నీదొలుపుసుబుద్ధి పోనిచ్చుకొనవుగదా! మనకు వారిరహస్యములతోఁ బని యేమి? మనకుఁ బ్రత్యక్షముగ నెదుటఁబడినదానితో మన మొక చేయి చూడవలయునుగాని రంధ్రాన్వేషణము శూరధర్మము కాదు. నీవు దీని నటకుఁ దీసికొని పోయి నలుగురుభటుల నీమెసంరక్షణార్థముగ నియమించి మన గ్రామమునకుఁ బంపుము. ఈమెను మాయింటియొద్ద భద్రముగ నొప్పఁజెప్పుఁ డని భటులతో నాయాజ్ఞగానీవు చెప్పుము. పోయి వెంటనే రమ్ము. భ్రమరికా! పొమ్ము.

(జగన్నాథుఁడు, భ్రమరికనిష్క్రమింతురు.)

జగ—(పోయి తిరిగి వచ్చును.)

విజ—చెలికాఁడా! ఆలస్య మైనది. మన మిఁకఁ బోవలయును. మనవృద్ధరాజేంద్రునకు వ్యాధి హెచ్చుగ నున్నది. కావున మనము గప్పము సార్వభౌమునకు వేగ నర్పించి వెంటనేమనరాష్ట్రము ను జేరవలయును.

జగ—చిత్తము. (ఇద్దఱునునిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

కోకిల

తృతీయాంకము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురమునందలివీథి.]

(ప్రవేశము—కృష్ణుఁడు)

కృ—అబ్బ! అబ్బ! ఇప్పటికి అజీర్ణబాధ కొంత శాంతించినది. ఏమిభోజనములు! ఏమి పిండివంటలు! ఏమి ఫలాహారములు! ఏమి పానకములు! ఏమి త్రేఁపులు! ఏమి కడుపునొక్కులు! ఏమి సొంటిపొడిపిడచలు! ఏమి మిరియాలకషాయములు! ఏమి యేకభుక్తములు! ఏమి యొంగిలిలంఘనములు! అబ్బ! ఏమి వైద్యులతెగనీలుగుటలు! ఏమి నిద్రలేకపోవుటలు! ఏమి గుండెబరువులు! ఏమి స్వప్నరోదనములు! అబ్బ! ఇక్కడ కన్నియుఁ గడతేరినవి. (ఆవులించుచుఁ జిటికె వైచుచు) శంకరా! శంకరా!

(తెరవెనుక) అయ్యా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను.

కృ—ఈతఁ డెవ్వఁడు?

ఆ. వె. అంగవస్త్రమునకు ♦ నటిటిబ జారి మృ
గాజినమును గట్టి ♦ యద్ది మొసమ
చేతఁ గొని వలపలి ♦ చేఁ గట్ట నూఁదికొం
చమగా! శివశివా య ♦ టంచు వచ్చు.

(శంకరుఁడు ప్రవేశించును.)

కృ—అయ్యా! నమస్కారము.

శం——మీ రెవ్వ రయ్యా?

కృ——నే నెవ్వఁడ నైన నేమి? నమస్కార మిచ్చితిని; గ్రహింపరాదా?

శం——మీ రెవరో తెలియకుండ నెట్లు గ్రహింపఁగలను. మీకుఁ దిరిగి నమస్కరింపవలయునో యాశీర్వదించినఁ జాలునో తెలిసికొనవలదా?

కృ——మీవంటి పెద్దలు మాకుఁ బ్రతినమస్కారము కూడనా?

శం——అటు లైన దీర్ఘాయుష్యమస్తు! నాయనా! మీ రెవ్వరు?

కృ——ఆశీర్వాద మైనది కాదా? ఇఁక నే నెవఁడ నైన నేమి?

శం——ప్రభుసంస్థానములో మీ కేమైనఁ బని యున్న దేమో తెలిసికొనుట కడిగితిని.

కృ——ఆ! స్వల్పముగ నున్నది.

శం——చాలు. మావంటివారి కుపకారము చేయుట కంత యే చాలును. బీద బ్రాహ్మణుఁడను; కుటుంబికుఁడను; వేదాధ్యయనపరుఁడను; వృద్ధుఁడను, దురన్న దుర్దానములకుఁ బోవువాఁడను గాను. నాయనా! కొంచెము పుణ్యము కట్టుకొని——

కృ——న న్నిప్పు డేమి చేయు మని మీయభిప్రాయము?

శం——ఈయుత్సవములలో నేమైన సత్కార మపేక్షించి వచ్చితిని——

కృ——ఏయుత్సవములు?

శం——ఇప్పుడు జరుగుచున్న యుత్సవములు.

కృ——ఇప్పుడు జరుగుచున్న వికావు వెనుక జరిగిన వనుము. రెండుమాసముల క్రిందటపూర్తియైనవి. మీ రింతయాలస్యముగ నేలవచ్చితిరి?

శం——దురదృష్టముచేత. వేడుక లన్నియు నప్పుడే ముగిసినవా?

కృ——మఱి లేదా?

శం——లేనిసంభావన లేనే లేదు. నాయనా ఇక్కడ నేమియుత్సవములు జరిగినవో చెప్పుము. చెవులార విని సంతసింతును.

కృ—అటులైన విను.

శం—ఊ.

కృ—మొదటివేడుక మావృద్ధరాజేంద్రునిమరణము.

శం—హరహరా! అటు లందు వేల?

కృ—చచ్చినతరువాత చావ లేదని నే నెట్లు చెప్పఁగలను?

శం—నిన్నసత్యమాడుమని నాయభిప్రాయము గాదు. వృద్ధరాజేంద్రునిమరణము వేడుక యెంటివికాదా?

కృ—అనినఁ దప్పేమున్నది? తొంబదిమూఁడు సంవత్సరములు జీవించి శీఘ్రముగ మరణించుటకై కోరినవృద్ధరాజేంద్రుని మరణ మతనికి, లోకమునకుఁ, గూడ వేడుక కాదా?

శం—పూర్ణాయుర్దాయము! తొంబదిమూఁడు సంవత్సరములు జీవించె నేమి!

కృ—తెలివితేటలు లేనివాని కాయుస్సునకు లోప మేమి?

శం—వారు ప్రభువులు! అమితైశ్వర్యసహితులు. అనేకప్రజాపోషకులు. వారికిఁ దెలివితేట లేమిటికి? నాయనా! నాలుగుముక్కలు వచ్చినఁగాని జీవనము జరుగ దన్నభయము గల్గినమనవంటి దరిద్రులకు విద్యలు, తెలివి గాని యందఱకంటె నధికులగువారికిఁ దెలివితేట లేల?

కృ—అందుకొఱకే వారికి మఱింత కావలయును. మీకు నాకు విద్యాబుద్ధులు లేకపోయిన లోకమునకు లోప మేమి? మనకు మాత్ర మేమిలోపము? కాకివలె నొక్కపొట్ట పోసికొన లేకుందుమా? అనుగ్రహము వచ్చిన ననేకకుటుంబములఁ బోషించువారు, ఆగ్రహము గల్గిన నశింపఁజేయువారు, అట్టిప్రజారక్షణశిక్షణమహాకార్యము మీఁదఁబడినవారికే యుక్తాయుక్తవిచక్షణత యుండకున్నయెడల నెంతవైపరీత్య మున్నది!

శం—ఆవృద్ధరాజేంద్రుఁ డంత తెలివితక్కువవాఁడా?
కృ—కాఁడా?

గీ. ఎంతో వచ్చిన నంతకు ♦ నెక్కుడుసెల
వు నొనరించురా జెటుచెడి ♦ పోక యుండు?
నెంతో యెన్నిమాఱులో తిని ♦ యెంతో త్రాగు
చుండునతిమాత్రరోగి చా ♦ కుండు టెటులు?

ఆ. వె. ప్రభుఁడు మందుఁడౌటఁ ♦ బ్రతిభచే లక్షుసే
యంగఁగల్గునాతఁ ♦ డధముఁ డయ్యె
నధముఁడైన యాతఁ ♦ డట్టె లక్షాధ్యక్షుఁ
డయ్యె నధికవిభవుఁ ♦ డయ్యె నకట!

శం—పోనిమ్ము. ఇఁకఁ జెప్పకుము. మరణించినవారి సుగుణములనే పేర్కొనవలయును. ఆయనకుఁ బుత్త్రులెవ్వరైన నున్నారా?
కృ—లేరు.
శం—అటులైన నీరాజ్యము నెవరు పాలించుచున్నారు?
కృ—ఆయనభార్య.
శం—ఆయనభార్యకు దత్తతాధికారము నిచ్చెనా?
కృ—లేదు. కాని యాయన జీవించియుండగనే వారకాంతవలె నొకకన్యకను దత్తతఁ జేసికొనెను—అదే దగ్గఱదీసికొనెను. ఆనిర్భాగ్యురాలీయనగుమ్మములోఁ గాలుపెట్టఁగనే యాయన కాలుని గుమ్మములోఁ గాలు పెట్టెను.
శం—పాపము.
కృ—పాపము కాదు. లోకులపుణ్యముచేతనే యట్లు జరిగినది.
శం—అదేల?
కృ—ఆరాజు మరణింపఁబోవుచు నొకయాజ్ఞ చేసెను.
శం—ఏమని?

కృ—తాను మరణించినతరువాత రెండుమాసములలోపుగఁ బట్టపురే నుఁగునకు జలకలశమును బూలమాలయు నిచ్చియూరంతయుఁ ద్రిప్పవలసిన దనియును, దత్కలశజలమది యెవనికాళ్లఁ జోసియె వనిమెడ నాపుష్పమాల వేయునో యాతని నాగజముపై నెక్కిం చి తీసికొనివచ్చి రాజ్యమునఁ బట్టాభిషిక్తుని, జేయవలయునని—

శం—సమంజసమై సర్వోత్కృష్టమైనయీపూర్వాచారమును రాజు గౌరవించినందులకు సంతసించితిని.

కృ—అంతకంటె మే మెక్కుడులకు సంతసించితిమి.

శం—మఱెందులకు?

కృ—అందువలన మా కమితప్రతిభాశాలి యగుమహారాజబాలకుఁడు లభించెను.

శం—లభింపఁడా? పురుషప్రయత్నపటుత్వమున నహంకారము నుంచు కొని చేయఁబడినకార్యము నుష్ఠుగ నెఱవేఱదు. కాని, నిరహం కారతచే, గేవలదైవాధీనముగఁ జేయఁబడినకార్య మసామ్యశో భావంతముగ ఫలింపదా? వెనుకటిరాజునకు నీతనికి హస్తిమశ కాంతర మున్నదికాఁబోలు నేమి?

కృ—మశకహస్త్యంతర మున్నది.

శం—ఈయనకుఁ బట్టాభిషేక మయ్యెనా?

కృ—పెండ్లి కానిదే పట్టాభిషేకమా?

శం—పెండ్లియే యింకఁ గాలేదా? అటులైన నీనడుమను జరిగినయు త్సవము లేవి?

కృ—ఇట్టిమహాపురుషుఁడు పరిపాలకుఁడుగా లభించుటవలన జనులత్యా నందమున మూఁడుమాసము లొక్కరీతిగ నపరిమితోత్సవము లొనర్చిరి. పట్టాభిషేకముపర్యంతము జను లీరీతిగనే వేడుకలు సలుపఁ దలఁచిరి. కాని, యొక్కయంతరాయము గలిగినది.

శం—అది యేది?

కృ—మారాజబాలకునికి సార్వభౌమునితో యుద్ధము సంభవించెను.

శం—అయ్యో! అసమకక్షుయే. కారణ మేమి?

కృ—ఈనడుమ మరణించె నని చెప్పితినే! ఆవృద్ధరాజున కొక్కకుమారు, డుండెను.

శం—నిర్వంశముగ మరణించె నని చెప్పితివి కాదా?

కృ—అక్కఱకు రానిపుత్త్రుం డున్న నట్టిదియేకదా?

శం—అక్కఱకురాక పోవుట యేమి?

కృ—ఆచిన్నవాని మూఁడేండ్లవయసుననే యిచ్చటినుండి సార్వభౌముఁ డుగ్రహించి తనయూర బందీకృతుని జేసినాఁడు.

శం—అతని దోష మేమి?

కృ—ఆతనిది కాదు. తండ్రిది. తండ్రియొక్క విధేయతావిచ్ఛిన్నత కీచిన్నవానిని బూఁటకాఁపుగ, దీసికొనిపోయినాఁడు.

శం—సరే. ఇప్పుడు యుద్ధకారణ మేమి?

కృ—ఆబాలుఁ డిప్పుడు పందొమ్మిదేండ్లవాఁడయి తనకూతును వలచి దానితోఁగూడఁ బలాయనమైనాఁడనియును, వారి నిద్దఱను దనకు నొప్పఁజెప్పినఁగాని యుద్ధమొనరింతు ననియును సార్వభౌముఁడు మారాజుగారికి వార్త నంపెను.

శం—తరువాత?

కృ—తరువాత నేమున్నది? వారు గానఁబడక పోవుటచేత యుద్ధమారంభమయ్యెను. అదివఱకే కప్పమిచ్చుటకుఁ బోయిన సేనాధిపతి భటులతో సార్వభౌమరాజధానిలోనే యున్నాఁడు. కావున నిప్పుడు యుద్ధము భయంకరముగ జరుగుచున్నది.

శం—ఆచిన్నవాఁడు నాచిన్నదియు నీగ్రామమునకే వచ్చియుందురేమో! బాగుగ వెదకింపలేకపోయితిరా?

కృ—సత్యకాలపుమాటలఁ జెప్పుచున్నావు. ఆచిన్నవాఁడు పాఁపోలేదు; ఆచిన్నదాని వాతఁ జెత్తుకొనిపోలేదు. మావృద్ధరాజు మరణమున మారాజ్య మరాజక మగుటచే మారాజపుత్రుని మాకుఁ బంపుమని మేమడిగిపోవుదు మని యీవంకఁ గల్పించి యరాజకమగునీరాష్ట్రమును దానపహరింపవలయు నని యెంచి కఉపాయమునకు సార్వభౌముఁడు గాలు దువ్వినాఁడు.

శం—ఆలాగా! అంతమోసము చేసినాఁడా?

కృ—కాక యేలా గనుకొంటివి? రాజ్యతంత్రమునకుఁ, గట్టుమోతు మంత్రమునకు, భేద మేమున్నది? మాబాలప్రభునిసంగతి విని సార్వభౌముఁడు మఱింతయుగ్రుఁడై యున్నాఁడు.

శం—పోనీ! ఈగాధ కేమి కాని; మీరాజుగారిపెండ్లి యెప్పు డగును?

కృ—సత్కారమపేక్షించినసీకంతకంటెఁగావలసినదేమి? శీఘ్రములోనే.

శం—పెండ్లికూఁతు రెవతెయో స్థిరపడినదా?

కృ—ఇంటిలోనే యున్నదానికి స్థిరపఱుప నేల?

శం—అదేలాగున?

కృ—మావృద్ధరాజేంద్రునిచే నాదరింపఁబడినకన్య యొక్కతె యున్నదని చెప్పలేదా?

శం—ఆపిల్ల నిచ్చి పెండ్లి సేయుదురా?

కృ—కాకేమి?

శం—ఆచిన్నది వృద్ధరాజుచేఁ బెంపఁబడినది కాదా? వివాహ మెట్లు?

కృ—ఆచిన్న దనుమాట యేమి? మేమందఱము వానిచేఁ బెంపఁబడినవారము కామా? దిక్కులేక యెక్కడనో దొరుకుటచే నంతఃపురములో భోజనము పెట్టించుచు నాదరించుచున్నారు. ఇంటిలోఁ బ్రవేశించినవెంటనే వృద్ధరాజును గడతేర్చినయీామె మఱిఁ గడగునీబాలరాజు నేమిచేయునో యని భయముగ నున్నది.

శం—ఆపిల్లయందు మీరాజున కిష్టత యున్నదా?

కృ—లేదని నాయభిప్రాయము.

శం—ఆపిల్లదాని కీతనియందో?

కృ—లేనట్లే వినికి.

శం—అటులైన వివాహ మెట్లగును?

కృ—తల్లిగారిబలాత్కారముచేత—

శం—పాపము! దాంపత్య మనుకూలముగ నుండునా?

కృ—దక్షిణకువచ్చిననీకు దాంపత్యపుగొడవ యేల? దినమునకు రెండు మూడుపర్యాయము లీచిన్నదాని నాతనిపై నునుకొల్పి యాత ని నీకన్యపైఁ బుఱికొల్పి మారాజ్ఞిగారు వారి కన్యోన్యానురా గము గలిగింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు.

శం—అటులు బలవంతపెట్టిన వలపు గలుగునా?

కృ—సానపైఁ జెక్కను బడనరగఁదీయఁగ వలపు పుట్టుటలేదా? అలా గు రాపాడించఁగ రాపాడించఁగఁ గ్రమక్రమముగఁ గలుగఁగూ డదా?

(నేపథ్యమున)

కృష్ణా! తిండివేళ యైనది. కోటలోనికిఁ బోవలదా?

కృ—మిత్రమా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను అయ్యా! ఇఁక నొక్కమా టఁ జెప్పెదను. ఇదే సమయము. ఈసరికి వారిద్దఱును—పెం డ్లికొడుకుఁ బెండ్లికూఁతురును—గ్రొత్తరీతిగ నొండొరులఁ బ్రే మించుటకుఁ బ్రయత్నింతురు. నేనింకఁ బోయెదను.

శం—ఈదినమున నేను బ్రభువువారి సత్రమున భుజింతును.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురములోనంతఃపురము.]

(ప్రవేశము—పురుషరూపధారిణియగుకోకిల, బుద్ధిమతి.)

కో—బుద్ధిమతీ! ఏమంటివి?

బు—(చేతుల జోడించుకొని) నన్ననుగ్రహింపు మంటిని.

కో—నిన్ననుగ్రహించుట కేకాదా మాప్రయత్నము?

బు—ఈప్రయత్నమును మీరు వదలి నన్ననుగ్రహింపవలయును.

కో—అభ్యంతర మేమి? ఈప్రయత్నముతో మా కేమిపని యున్నది? అంగీకరించితి నను. సర్వప్రయత్నమును వదలి నిన్ననుగ్రహింతును. నీపాణిని గ్రహింతును.

బు—మహాప్రభూ! నన్నెన్నిసారు లనుమంటిరి?

కో—నన్నెన్నిసారులు నిన్ను వేఁడు మంటివి?

బు—మహారాజులరు మీరు నన్నింతగా వేఁడుట తగునా?

కో—ప్రార్థించినను వ్యతిరేకించుట నీకుమాత్రము తగునా?

బు—రాజేంద్రా! నే నింక నేమి సేయఁగలను?

కో—బుద్ధిమతీ! నే నేమి సేయఁగలను?

బు—మహారాజా! మీ కేమి?

కో—నీకుమాత్ర మేమి?

బు—నన్ను వలచినవాఁడు, నన్ను వలపింపఁజేసినవాఁడు, నన్నుఁ గోరుకొనినవాఁడు, నాచేతఁ గోరుకొనఁబడినవాఁడు, నన్నుఁ బ్రతిగ్రహించినవాఁడు, తన్ను నా కిచ్చినవాఁడు, మోహనుఁ డని మనవి చేసికొంటినికదా!

కో—(తనలో) నీకు మోహనుఁ డెట్లని బహుమానించుకొనుచుంటివో నాకు వసంతుఁడు యథార్థముగనట్లేకదా! మోహనుఁడు

నా కెట్టిదుర్ణయ మొనర్పఁదలఁచెనో నీ వెఱుఁగక పోవుటచేత నిట్టులనుకొను చుంటివి.

గీ. పతి పరస్త్రీగతుండైన ♦ సతి యెఱుంగ
కుండిన సుఖించు; సుఖమొంద ♦ నున్న కాంత
పతిని శోధింపఁగూడదు; ద ♦ జ్ఞతయె తలఁచు
నరులకు సుఖకారణము జ్ఞా ♦ నంబు కాదు.

గీ. తెలివి హెచ్చినకొలఁది శో ♦ ధించుకొలఁది
కష్టసంకోచహేతువుల్ ♦ ఘనము లగును
మంచిజాతద్దమునఁ బరీ ♦ క్షించుకొలఁది
శుద్ధమగునిటఁ గ్రిమితతి ♦ వృద్ధికాదె?

(ప్రకాశముగ) బుద్ధిమతీ! మోహనుఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నాఁడు?

బు—ఇక్కడనే యున్నాఁడు.

కో—ఎక్కడ?

బు—(హృదయమునఁ జేవైచి) ఇక్కడ బద్ధుఁడై యున్నాఁడు.

కో—(తనలో) ఆహా! భగవానుఁడా!

గీ. పితను బాసి, రాజ్యము వీడి, ♦ పతిని వదలి,
సుఖము త్యజియించి, సిగ్గును ♦ నున్నఁ జేసి
యూఁడుగతిఁగూడఁ బోనాఁడి ♦ యంగనలకు
భర్తఁగా నుంటి నెంతని ♦ ర్భాగ్యనైతి?

మోహనుఁ డిటనే కారాగృహమున నున్నాఁడు. బుద్ధిమతి యిటనే నాయిల్లా లగుటకు వేడఁబడుచున్నది. దైవోపహత యగుకోకిల బట్టతలకు మోకాలికి ముడిఁబెట్టఁ దలఁచి యిటనే యున్నది. నలుగురిలో ముగ్గుర మిటకే చేరితిమి.

గీ. మహితపురుషార్థముల మోక్ష ♦ మార్గ మెట్లొ
సాధనములలోనఁ బ్రపత్తి ♦ సరణి యెట్లొ

తత్త్వములలోఁ బరబ్రహ్మ ♦ తత్త్వ మెట్లొ
మార్గణములో వసంతుండు ♦ మాన్యుఁ డట్లె.
ఆ. వె. అట్టిప్రాణకాంతు ♦ నట్టడవినిఁ ద్రోచి
యిటులె యతనిరాజ్య ♦ మేల నుంటి
నన్ను, నాకు వచ్చు ♦ నవ్యరాజ్యము నేలఁ
దగినపతికి నిట్టె ♦ దాన నైతి.

(నేపథ్యమున)

మహాప్రభూ! సార్వభౌమునిరాజ్యము మీచేతఁ జిక్కినది. యుద్ధమున మీకు సంపూర్ణవిజయము తటస్థించినది. సేనాధిపతిభటులందఱితో వచ్చినాఁడు. మఱింతసంతోషకర మగువార్త యేమనఁగ సార్వభౌముఁడు సేనాధిపతికిఁ జిక్కియుటకుఁదీసికొనిరాబడినాఁడు. ఈసంగతులు మీయమ్మగారు మీతోఁజెప్పుమనినారు.

కో—(తనలో) ఎట్టిదుర్వార్తలు కర్ణములఁ బడినవి! (ప్రకాశముగ) మిక్కిలి సంతసించితి నని మాయమ్మగారితో మనవి సేయుము. సార్వభౌము నవమానింపక తగినగౌరవమున నుచితస్థలమున నుంచుమని చెప్పుము. ఏలయన,

ఆ. వె. మనకు వశ్యుఁడగున ♦ తని కెంతమాన్యత
గనఁబఱుతుమొ యంత ♦ ఘనత మనకు;
నావు వెన్నతోడ ♦ నడు గెంతమర్దింత్రు
కంటి కంతచలువ ♦ గలుగుఁ గాదె?

స రే. పోము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

కో—(తనలో) హా! తండ్రి!

గీ. కూతు రొక్కతె లేచిపోఁ ♦ గుంది యుద్ధ
మందు నోడి రాజ్యము వీడి ♦ యడుగుల కిను

పగొలుసులు గట్టబడునిన్నుఁ ♦ బట్టి నాదు
ముందు నిలబెట్టు నెట్లు నేఁ ♦ గందునయ్య?

హా తండ్రీ! నీవు బందీకృతుఁడవై తీసికొనిరాబడితి వనియు, నీరాజ్యముమదధీన మైన దనియునాకువార్తనంపినమాయమ్మకు సంతసించితి నని ప్రతివార్తఁ బంపవలసివచ్చెను! ఈకన్య నుద్వాహముచేసికొనుమని మాతల్లి నన్నుఁ బ్రేరేప నందులకుఁగూడ మహాభాగ్య మనవలసివచ్చెను! హా!

గీ. ప్రభువు లని పెద్ద లోకప్ర ♦ వాద ముండు
వారికంటెను బద్ధులు ♦ వసుధఁ గలరె?
నవ్వు వచ్చిన నోరార ♦ నవ్వరాదు
ఏడ్పు వచ్చినఁ గన్నార ♦ నేడ్వరాదు.

గీ. అధికముగఁ బల్క లఘుచిత్తుఁ ♦ డంద్రు;మూతి
ముడుచుకొనియుండ గర్వసం ♦ పూర్ణుఁ డంద్రు;
మధ్యరీతిగ నుండ సా ♦ మాన్యుఁ డితఁ
డెట్లు ప్రభువయ్యె నని వెక్కి ♦ రింత్రు జనులు.

ఆ. వె. మాటలాడునపుడు ♦ మనసీయఁగాఁగూడ
దీయనట్లుకాని ♦ పింపరాదు
పలికి పలుకనట్లు ♦ పలుకంగవలయును
జేసి చేయనట్లు ♦ చేయవలయు.

గీ. నవ్వు రాకయే యొకపుడు ♦ నవ్వవలయు,
వగపు రాకయే యొకపుడు ♦ వగవవలయుఁ
గట్టిమకుటంబు, ముచ్చిబం ♦ గారుగద్దె,
కల్లకత్తియుఁ గలనము ♦ కరణిఁగాఁగ.

గీ. రాజపదమా! మహాధికా ♦ రంబ! మొట్టి
చిత్రనటనల జనుల వం ♦ చించుచుంటి

నీవె సుఖ వనువాడుక ♦ నీవెలుపలి
డంబముల దడబడల గ ♦ ఢ్బడలఁ గలిగె.

హా! జరిగిన దేదో జరిగినది. వగచిన లాభము లేదు, కానియి దేమి?

గీ. చెలియకుఁ బురుషుఁడు పతిగా ♦ వలయు నంచు
నాజగన్మాతయాజ్ఞ సృ ♦ ష్ట్యాదినుండి;
చెలియకును జెల్వ మగఁడు గా ♦ వలయు నంచు
నిపుడు మాతృదేవతయాజ్ఞ ♦ యేమొ నర్తు?.

(నేపథ్యమున) రాజేంద్రా! మీయమ్మగారు మీయొద్దకు వచ్చెద మనుచున్నారు.

కో—సరే. (తనలో)

గీ. అమ్మయైనను మముఁ జేయు ♦ బమ్మయైన
గొమ్మ నొకకొమ్మతో నెట్లు ♦ కూర్పఁగలుగు?
నేకజాతీయవైద్యుతా ♦ హీనశక్తి
సంయుతపదార్థములఁ గూర్పఁ ♦ జాలు నెవఁడు?.

(చంద్రిక, స్త్రీరూపధారియగువసంతునితోఁ బ్రవేశించును.)

కో—అమ్మా! నమస్కారము.

చం—చిరంజీవి వగుము.

బు—అమ్మా! నమస్కారము.

చం—నీవుకూడ 'నమ్మ,' యని పిలచెద వేమి? అత్త యనుము.

కో—(తనలో) అత్త యని పిలువఁదగినదానను నేనే కదా!

వసం—(తనలో) బుద్ధిమతీ! మహారణ్యమునఁ గొట్టుకొనివచ్చి యెట్టులో యంతఃపురమును జేరి మారుమసనికై ప్రయత్నించుచుంటివా?

గీ. ఇట్టులే నాదుకోకిల ♦ యేపురంబుఁ
జేరి యేరాణిసేవను ♦ జేసి నాదు

రాకపై నాశ వీడి యే ♦ రాజు నుండ
నున్నదో? యౌవనం బూర ♦ కుండఁగలదె?

చం—అబ్బాయీ! నీవు శీఘ్రముగ దీని నంగీకరింపఁజేయవలయును. బుద్ధిమతీ! నీవు వీనిని వరియింపక తప్పదు. మీరిద్దఱు దంపతులు గాఁగఁ జూచుభాగ్యము నాకు లభింపఁజేయవలయును. వింటిరా? కొడుకు, కోడ లనిమిమ్ములను జూచుకొని దినములు గడపుకొని యుందును. లేనికొడుకు లేనేలేఁడు.

వసం—(తనలో) అమ్మా! నీకొడుకు ముద్దులాగున నిచ్చటనున్నాడు. అయినను నీకొడుకని చెప్పుకొనునట్టిస్థితిలో లేడు. నీవు పెంచుకొన్న కొడుకునకు ముందు కాఁబోవుభార్యకు దాసిగా నుండదగిన వేషముననున్నాఁడు.

చం—ఏదీ! మీ రొండురులఁ బల్కరించుకొనుఁడు. మీయనురాగాంకుర మేమాత్రము చిగిర్చెనో కని పెట్టుదును. "పదునాలుగేండ్ల కన్యకుఁ బదునాఱేండ్లవరుఁ డేమి? వరహీనత కాదా,, యని యూరనున్న యమ్మలక్కలు బుగ్గలు నొక్కుకొన్నను మీ రిద్దఱు నా యాజ్ఞానువర్తులై యుందురని యాసపడి యిట్లు కోరితిని. నా యాశ వ్యర్థము సేయకుఁడు. బుద్ధిమతీ! మాఅబ్బాయి మెత్తని వాఁడే. నీవే కలుపుకొనవలయునని యభిలాష. జాగ్రత్త! అబ్బాయి! కానీ!

కో—(బుద్ధిమతిదరిఁ జేరి) బుద్ధిమతీ! ప్రాణప్రియా!

చం—సరే! మాటలు బాగుగనే యున్నవి. కాని ముఖమందు రసమొప్పుట లేదు. రసోదయము కానిపాత్రమువలెఁ బాఱము. నొప్పఁ జెప్పినతోడనే పని యైన దనుకొంటివా? అందుచేతనే నీ వింత కాలమునుండి దీనిమనసును గరఁగింపలేక పోయితివి.

కో—(తనలో)

గీ. ఉవిద పురుషరూపము నొంది యున్న నైన
స్వస్వభావవై ఖరులు మా ర్పంగఁబనుట
గలదె? కవిత భాషాంతరీ కరణ మొంది
నను గథార్థాదు లన్ని వె న్కటివి కావె?.

చం—ఊరకుంటి వేమి? మఱియొకసారి యనుము.

కో—బుద్ధిమతీ! ప్రాణప్రియా!

చం—ఛీ! ఛీ! ఈసారి మఱింత పాడైన దేమి?

కో—(తనలో)

గీ. మొదలె చేతగానితనము పిదప సంభ్ర
మం బమరఁ గార్య మెట్లు ధ్వం సంబుగాక
తీరు? మొదలె నత్తి పిదపఁ దీవ్రకోప
కలన గలుగఁగ మాట రాఁ గలదె పైకి?.

చం—(బుద్ధిమతివంక దిరిగి) నీనాథుఁడు పిల్చుచున్నాఁడు. నీవేమందు వు? కానీ! సిగ్గుపడకు.

బు—(కోకిలవంక దిరిగి) నేను నీకుఁ బ్రాణప్రియను గాను.

చం—ఓసీ! కొఱకరానికొయ్యా! ఇదేమే? ఇన్నాళ్లనుండి చెప్పినచదు వునకు ఫల మిదేనా? ఇంక నేలయుంటుయొద్దనే యేడ్చుచుంటి వా? ఆఁ! అటులు గ్రుడ్లు పెట్టుకొని చూచెద వేటి? నీప్రాణప్రి యను గాను, యనినదానవు కాఁగల నని యన లేవా? ఆతఁడు నీవు కొంచె మెచ్చుతగ్గుగ సమవయస్కుఁడే కద! ఆతనిఁ జూచి నైనను సిగ్గు దెచ్చుకొనరాదా? ఆతఁ డెంతవొరవగ మాట లాడుచున్నాఁడో చూడు!

కో—(తనలో) బుద్ధిమతీ!

గీ. నీయనిష్టతచేతనే నేను మొండి
బారి తగుదు నంచును సిద్ధ పడితి; నీవు

నన్ను వరియించునట్టు లైన ♦ నాడుమగత
నంపుఁబన బైటఁబడి తల ♦ వంపు గాదె?.

గీ. ఫుట్టముల బిట్టుకట్టుచేఁ ♦ బురుషుఁడును, ద
దితరసకలనైతురులచే ♦ నింతి యగు, మ
గమ్మలిల నెంద అున్నారో! ♦ యట్టిపోతు
ముత్తయిదువులందున నెక్క ♦ ముదిత నేను.

చం—బుద్ధిమతీ! తిన్నఁగ మాటలాడెదవా? బుగ్గపైఁ బొడుచుమంటివా?

వస—అమ్మా! తొందరపడకుము. పిల్లది. కనుగాయు. అన్నియు న నఁగలదు. అన్నియుఁ జేయఁగలదు. సమస్తమిప్పుడే కావలయు నని తొందరపడిన నగునా? శాంతింపుము.

చం—మగఁడు, పెండ్లా మనుచు మీ రిద్దఱు నాకన్నులయెదుట శ్రవణానందముగ మాటలాడుకొందురేమో చూడవలె ననినాకుఁ గొండంతయాశ యున్నది. పెద్దదానను; ఆమాత్రపువేడుక నా కంటియెదుట జరుగుటకు నేనునోచుకొనఁగూడదా?

వసం—అమ్మా! సిగ్గువదలి చెప్పుచున్నాను. మాతృదేవతవైన నీయెదుట వా రేమాటలైన మాటలాడుకొందురు: కానిశృంగారపు మాటల నాడుకొందురా? ఉపనయనములు, వివాహములు, కోవెలలో దైవసన్నిధిని జరిగింపవచ్చునుగాని గర్భాధానము లట్లు జరుగనీయవచ్చునా?

చం—సరి. సరి. నీవుగూడ మాపెద్దమ్మకుఁ దగినదానవే. దాఁపరించితివి!

వసం—అమ్మా! క్షమియింపుము. క్రమక్రమముగా నామె నేర్చుకొనును.

చం—క్రమక్రమ మనఁగ నేమి? నామొగము! నీమొగము! ఇదివఱకెన్నియో నెలలనుండి చిలుకకుఁ జెప్పినట్లు చెప్పిచెప్పి ప్రాణములు

విసిగిపోయినవి. ఏమే, యనఁగ నెప్పటిమాటయే. అబ్బబ్బ! ఈ కొంకనక్క నానెత్తురు నావార పోయుచున్నది! నాయెముకలు కటకట కొఱుకుచున్నది! బుద్ధిపూర్వకముగఁ గొనితెచ్చికొనినపీడ. ఏమే? మూంగివలె మూతి ముడుచుకొని యూరకుంటి వేమి? పశువా! పశువా! పదునాలుగేండ్లపడుచవు; పతి యక్కఱలేదా? బ్రహ్మచారిణి వగుదువా?

వసం—ఆమెకుఁ బతి యక్కఱలేకపోవుట కాదు. మఱియొకనిపై నామెయనురాగము లగ్నమైన దేమో?

చం—ఆఁ! ఆఁ! మఱియెవ్వఁడున్నాఁడు? ఓసీ! నిర్భాగ్యురాలా! ఆతఁడు నీకుఁ బ్రాణనాథుఁడు గానియెడల నీకు మగఁడు మఱియెవ్వఁడు?

వసం—ఇప్పుడు మీరు నామెనడిగినప్రశ్నము నామెకుఁ బతిగావలసినయబ్బాయిగారిచేతనే యడిగించిన మంచిది.

చం—(కోకిలవంక దిరిగి) ఊఁ. ఊఁ! కానీ! నీకుమగఁడెవ్వఁడు? ఊఁ.

కో—(తనలో)

గీ. ఎవఁడు సార్వభౌముని కల్లుఁ ♦ డవును? యెవ్వఁ
డేకపుత్త్రుఁడు నీ కౌను ♦ యెవ్వఁడు మన
రాష్ట్రయుగమును మమ్మేలు ♦ రాజగును? య
తఁడు వసంతుఁడు నాకు భ ♦ ర్త యగుఁగాదె?.

చం—కాని! అబ్బాయీ! ఊరకుంటివేమి? నీకు మగఁ డెవ్వఁడని దాని నడుగుము.

కో—(తనలో) బుద్ధిమతీ!

గీ. నీవు నన్నెల్లకుంటచే ♦ నీ వదృష్ట
వతి వగుటెకాక నన్నాడఁ ♦ బరమభాగ్య
యుక్తగాఁ జేసినావు; లే ♦ కున్నఁ గట్టఁ
గట్టుకొని డిగవలయును ♦ గంగమనము.

(ప్రకాశముగా) బుద్ధిమతీ!

గీ. ఎవనినామము స్మరణీయ ♦ మగును నీకు?
నీకటాక్షాళి కర్హుఁడై ♦ నెగడియుంట
నెవఁడునా కంటె ఘనతరా ♦ దృష్టయుతుఁడో?
యట్టినావైరి యెవ్వఁడో ♦ యానతీవె.

చం——నాయనా! నీలోప మేమియు లేదు. నీవు బాగుగనే యడుగుచుంటివి. మొగము కొంచెము వేలవముగ నున్నదికాని——

బు——ఎన్నిసారులు చెప్పుమంటివి? నాపతి మోహనుఁడు.

చం——ఈచిలుకపలు కెప్పుడు నాయొద్దఁ బలుకలేదే! ఆఁ! ఆమోహనుఁ డెవ్వఁడు? ఏమోహనుఁడు?

కో——మన కారాగృహములో నున్న మోహనుఁడు.

బు——(తనలో) అయ్యయ్యో! నాపతికిఁ గారాగృహనివాసయోగము తటస్థించినదా? హా! మోహనుఁడా! నీవు కారయందు బద్ధుఁడవై యుంటివి. నేను నగరునందు నీకొఱకేడ్చుచు బద్ధురాలనై యుంటిని. కాని నాకంటె నీవే యదృష్టవంతుడవు. అక్కడ నీ కత్తగారిపోరును, మాఱుమనువుబాధయు లేకున్నవి.

చం——ఆఁ! ఆఁ! వాఁడే? ఆమోహనుఁడే? ఆనిర్భాగ్యుఁడే? ఆనీచుఁడే? ఏమి! బుద్ధిమతీ! ఇంతబుద్ధిలేనిదానవా? నీకుఁగన్నులు లేవా? మనసున్నదా? యుక్తాయుక్తవిచక్షణత గలదా? గుణగ్రహణ మున్నదా? మంచిచెడ్డలకుభేదమెఱుఁగుదువా? ఉర్వీనాథుఁడెక్కడ? నుపగ్రహుఁ డెక్కడ? ఆఖండలవైభవుఁ డెక్కడ? అధమాధముఁ డెక్కడ? సర్వజనపరిపాలనదీక్షాదక్షుఁ డెక్కడ? శాశ్వతాభీలశిక్షాపాత్రుఁడెక్కడ? ఛీ! ఛీ! ముడుచుకొని మూలఁ గూరుచుండి మూఁడుసోలలమొక్కజొన్నలు మెక్కు మోహనుఁడు నీకు ముద్దులమగఁడా? ఓసీ! అపవిత్రురాలా! ఆచాఱమక్కఱలేదా?

అన్వయమర్యాద యక్కఱలేదా! అవమానభయముతో నీకుఁ బనిలేదా? ఆఁ! ఆఁ! కారాగృహమునం దున్నదుర్మార్గునే వలచితివా?

కో—(తనలో) అమ్మా! అమ్మా! తిట్టకుము. నేనుగూడఁ గారాగృహమం దున్నవానినే వలచితిని.

వసం—అమ్మా! కారాగృహమం దుండువారందఱును దుర్మార్గు లగుదురా?

చం—నాకొడుకువసంతుఁడు తప్ప—కాని, యీచండాలునకు నీమోహమునకుఁ గారాగృహప్రాప్తి యేల యయ్యెనో నీ వెఱుఁగుదువా?

వసం—అమ్మా! సెలవిచ్చెదవుగాక! (తనలో) హృదయమా! నీవుభయపడినట్లే జరిగియుండునా? అటులే యైనయెడల శీఘ్రముగఁ బగిలిపొమ్ము.

చం—ఎవతెనో బలాత్కరింపఁ బ్రయత్నించెనఁట.

కో—(తనలో) ఎవతెనో యన నేల? నన్నే.

వసం—ప్రయత్నించుటయే కద?

కో—(తనలో) అంతకంటె హానితర మగునా? నేను రాజకులోద్భవను గానా? అభిమానధనను గానా? నైజమాత్ర లీలాకాంతను గానా? ఆపత్సమయమున నభిమానావనముఁ జేసికొనలేకపోయిన యీఁదుదాన్నిబదు కేల?

చం—ప్రయత్నించుట కాకపోయిన నాపాపి సఫలితమనోరథుఁ డగునా! ఆమె యేమహానుభావురాలో! యేమహాపతివ్రతయో!

కో—(తనలో) నీకోడలే.

వసం—(తనలో)

గీ. హృదయమా! గిఱ్ఱుమనిత్రిప్పి ♦ యిలను గొట్టఁ
బడితి వింతకు ముందు; నీ ♦ వడఁగి యూఱి

పోయి తనుకొంటి తడిమంటి ♦ ముద్దులాగు;
కెరలి కందుకమ ట్లుబి ♦ కిటివి మఱల.

బు—(తనలో) నానాథుఁడు కోకిలను బలాత్కరింపఁ బ్రయత్నించియుం డెనుగాఁబోలు. ఆతఁడు మిగుల మంచివాఁడే. కాని, పూర్వకర్మ పరిపాకమునుబట్టి యీజన్మమున నాతని కీదుర్యోగము తటస్థించెను. ఆతనిబుద్ధి యింక నితరకాంతలపైఁ దగిలిన సరే, యింక నాతని కధమాధమస్థితులు లభియించినసరే, యాతఁడే నానాథుఁడు. ఆతనిగాదని మహేంద్రుడైన నొల్లను. అట్టిచో నీరాజన నాకెంత?

చం—అబ్బాయి! ఈదాసి యెవతెయో యెఱుఁగుదువా?

కో—ఇంతసేపటినుండియు దానివంక నేచూచుచుంటిని. ఇట్టిమొగముగ లదానిని మఱియొకతె నెచ్చటనో చూచినట్లున్నది.

వసం—ఎచ్చటఁగాంచినట్లున్నదో జ్ఞప్తి తెచ్చుకొనఁగలరా?

కో—గీ. కాంత, జ్ఞప్తి, సౌఖ్యము, తమ ♦ యంత తామె
దేనిదగుపురస్కృతినొ సి ♦ ద్ధింపవలయుఁ
గాక రావలయు నని యా ♦ కర్షణంబొ
నర్పఁ గవితమాదిరిని వె ♦ న్కకును బోవు.

బు—ఈనీతి యెఱిఁగినవాఁడవు న న్నేలయాకర్షింపఁ దలఁచితివి?

చం—పండ్లూడఁగొట్టెదను. నోరు మూసికొనుము. నీదొకజన్మమే యీని సిగ్గులేక మాటలాడుచుంటివా?

కో—(తనలో) ఛీసీ! వెఱ్ఱిబుద్ధిమతీ!

గీ. ఏను నీవంటిదాన నం ♦ చెఱుఁగ వీవు
నీకు మోహానుపై బుద్ధి ♦ నాకు నలవ
నంతుపై; మనలను జోడు ♦ సలుపఁదలఁచె
నమ్మ! ఊటెని దిరుగలి ♦ దిమ్మనట్లు.

చం——నాయనా! ఈదాసిని నీ వెప్పుడు చూచి యుండలేదు.

కో——దీనిని జూచితి నని చెప్పియుండ లేదు. దీనివంటిదాసిని.

వసం——(తనలో) నావంటిదాసిని నీవే కావు ప్రపంచమున నెవ్వరు చూచియుండరు.

గీ. లోన మగవాఁడు, రాజబా ♦ లుండు; పైకి
నాఁడుపడుచు, దాసిని; యెంత ♦ యంతరంబొ
పైకి లోనికి; పండతా ♦ భావమునను
గొజ్జకంటెను ఖరతరా ♦ ఘుండ నేను.

కో——మొగముతీ రిదియే, రాత్రిభాగము కావున బాగుగఁ జెప్పఁజాలను.

చం——దాని నెక్కడఁజూచితివో? ఎప్పుడు చూచితివో? అదిమాత్రమిది కాదు. ఏలన——ఇది మాపుట్టింటివారిచే నాకరణమీయఁబడిన ముసలిదాసికి సన్నిహితబంధువఁట. అదియే దీనిని బాగుగ నెఱుఁగదు. నిన్న నే వచ్చినది. తెలివిగలది. నాకు విశ్వాస మగుస్థానము నుండి వచ్చుటచేదీనిని నీవుకూడ నమ్మవచ్చును. చిన్న రాణికిఁ జిన్న దాసి యుండుట యావశ్యక మని బుద్ధిమతికోఱకు దీని నుంచితిని ఏదీ? అనిర్భాగ్యురాలికి రాజ్ఞీయోగము కూడనా? నిక్షేపమువంటి చక్రవర్తిపుత్త్రుఁడు—రూపవంతుఁడు--యావనసంపన్నుఁడు—విద్యావంతుఁడు——ధీశాలి——వాక్చతురుఁడు—— వినయధురీణుఁడు-సుగుణసంపన్నుఁడు——మాతృవిధేయుఁడు——వరింపమూతిబిగించుకొని, యెడమొగము పెడమొగముఁ బెట్టుకొని, కన్నులుచిట్లించుకొని, పెదవి విరుచుకొని, కోతివలె నిగిలించుచు, సిగ్గులేక——మర్యాదలేక——దౌర్భాగ్యుని——అధముని—ఎందఱు చెలులనో చెఱఁబట్టి తాఁజెఱఁబడినపాపాత్ముని--వలచి--వలచి--ఛీ! దిక్కుమాలినదానా! నీ వెక్కడనుండివచ్చితివో? నీబుద్ధిబుగ్గియగువఱకు మాఱునా?

వసం—అమ్మా! శాంతింపుము.

చం—ఇదివఱకు శాంతించితిని. ఇప్పుడెక్కడి శాంతి! ఆమహారాజేగినాడు. శాంతినొంద లేదా? ముద్దుముద్దుగ నొడిలోఁ బాలుత్రావుమూఁడేండ్లకొడుకు ముక్కలై పోవగ శాంతినొందియుండలేదా? అయిన దేదో యైనది. ఈపైన వానిమూలముగఁ గాపుర మీడఁదలఁచి యుండి వాని నొక్కయింటివానిని జేయఁబ్రయత్నింప నందులకీ బానిస యంగీకరింపక పోవలయునా? నిర్దాక్షిణ్యముగఁ దిరస్కరింపవలయునా? పెంచినపెద్దతనమైనఁ జూపవలదా? ఇఁక నే నెట్లు శాంతింతును?

కో—అమ్మా! మూఁడేండ్లకొడుకు ముక్కలై పోవగ నంటివి. అదేమి? ఆతఁడు సార్వభౌమరాష్ట్రమునఁ గారాగృహబద్ధుఁడై యున్నాఁడుకదా!

చం—ఉన్నాఁడు; ఏపులివాతనో! ఏనీటిగోఁతనో!

వసం—(తనలో) ఇచ్చటనే నీప్రక్కనే యీనిర్భాగ్యుఁ డున్నాఁడు.

కో—అమ్మా! ఆతఁడు మరణించినట్లు యథార్థవార్త లేవియు రాలేదుగద!

వసం—(తనలో) ఒకసారి మరణించినట్లుకాదు.

గీ. ఎప్పుడునాప్రాణమగు కాంత ♦ యేగె నపుడె
చచ్చితిని; తల్లి ననుఁ జేరి ♦ చచ్చె కొడుక
టంచు విలపింపఁ జచ్చితి; ♦ నకట! మఱల
జగతికే మొట్టమొదటనే ♦ చచ్చినాఁడ.

చం—ఇఁక నెక్కడికొడుకు? ఎపు డద్దాలనుండి జారిపోయెనో యప్పుడే యాస వదలుకొంటిని. ఇంక నీవెట్టి యేమి?

వసం—(తనలో) బుద్ధిమతీ! నేనుజీవించియున్నట్లునీవెఱుఁగుదువుగదా! నీవైనఁ జెప్పరాదా?

చం——ఈయవకాశమును దీసికొని మనరాష్ట్రమున కాసపడి 'నేనేవసంతుఁడ, నేనేవసంతుఁడ, నని దొంగవేషములు వైచికొని యింకనెవ్వరైన నిటకు వత్తురు. ఇప్పుడు రెండవరాష్ట్రముకూడ మనకు సిద్ధించినదాటచే మఱింత యాసపడి వత్తురు. నేనే వసంతుఁడ నని వచ్చినవానిని, వాఁడు వసంతుఁ డని స్థిరపఱుచువానిని నాసెల వక్కఱలేకయే తుపాకిని వేయు మని నేను నిన్ననే ద్వితీయసేనాధిపతికి నాజ్ఞయిడితిని.

వసం——(తనలో) అందుచేతనే నే నీసిగ్గుమాలిన వేసమును ధరించి రూపుమాపుకొని యిట్లుంటిని.

కో——హరిహరీ! అంతదారుణమైనయాజ్ఞ నేల సేయవలయును.

వసం——(తనలో) సెబాస్! రాజపుత్రి!

ఆ. వె. నాకు వైరి వీవు ♦ నాతల్లియగునీమె;
యంతకంటె నీవె ♦ యధికకృపను
గల్గువాఁడ వైతి; ♦ కాలమా! నీచర్య
లింతవైపరీత్య ♦ మెనసె నేమి?

ఆ. వె. తల్లియైన నేమి? ♦ తండ్రియైనను నేమి?
పుత్త్రిఁ డధికుఁడైన ♦ మఱియుచుంద్రపు
కాకయున్న సుతుఁడు ♦ గాఁడు మాకనుమహా
కలియుగంబు వచ్చెఁ ♦ గాదె? యిపుడు.

చం——అబ్బాయీ! దారుణమైనయాజ్ఞ యని నీ విప్పు డంటివి! అట్టివాఁడు తటస్థించినయెడల రాజ్య మెంతకల్లోల మగునో చిన్నవాఁడవైన నీ కేమి తెలియును? ఊరకుండుము.

వసం——(తనలో) అట్టివాఁ డిప్పు డిచ్చటనే తటస్థించినాఁడుకదా? ఏమి యగునో చూచెదముగాక.

కో——(తనలో) రాజ్యము కల్లోలమైన సరే, ప్రపంచము తలక్రిందైనను

రే, ఏది యేమైన సరే, నాకు వసంతుఁడే కావలయును.

చం—వాహినీ! చూడు! మనమేదో పిచ్చి, పాటి, కష్టము, సుఖము మాటలాడుకొనఁగఁ జూడు! తాను మూతి ముడిఁబెట్టుకొని రోసరొసలాడుచుఁ బ్రపంచము నంతను దానేయుద్ధరించున ట్లున్నది. అబ్బ! ఇంతయొంటరియెత్తుదాని నే నెచ్చటను జూచియుండలేదు.

వసం—బుద్ధిమతీ! ఏల సిగ్గు? ఇక్కడ నీమగఁడు తప్ప మన మందఱము కాంతలమే కద! నీకు సందేహమేల?

కో—(తనలో) మగనిఁగూడ మగువలలోనే చేర్చుకొనుము.

చం—సిగ్గందువేల? తగుమాత్రపుసిగ్గు నగయే. సిగ్గు కాదు. నాలిమ్రుచ్చుఁదనము—పెంకితృతి—కట్టుపడి—మొండివేసము—ఎందులకు? ఎందులకు? ఇఁకను నే నేదో తెగతెంపులు చేసికొనఁ దలఁచుకొంటిని. నాయనా! ఈబండను మఱియొకసారి కదిపి చూడు. ఇటో యటో స్థిరపఱచుకొని మఱి పోయెదను.

వసం—అమ్మా! ఈబొమ్మలపెండ్లితో నీ కేమిప్రయోజనము?

చం—బొమ్మలపెండ్లి యైనఁ గావలసిన దేమున్నది? మనయిష్టతవచ్చిన బొమ్మను మఱియొకబొమ్మతోఁ గూర్తుము. ఇక్కడ నట్టియవకాశ మేమున్నది? అమ్మయ్యో! ఈగయ్యాళి నేనుజెప్పినట్లు వినునా? ఈరాకాసి నామాట లక్ష్యము సేయునా? ఇటు చూడుమన్న నటు చూచును. ఇటు తిరుగు మన్న నటు మూతి త్రిప్పును. ఎంతస్వాతంత్రత! ఎంతచండితనము! ఎంతమూర్ఖత! ఎంతమోటపాకము!

వసం—అమ్మా! నాకుఁ దెలియక యడుగుచుంటిని. ఈవివాహామువలన సుఖ మెవరికి?

చం—నాకు. మఱి యెవ్వరికి? నీకు మతి లేదా? అటు లడిగెద వేల?

వసం—అమ్మా? అసందర్భముగ లేదా? అటు లనెద వేల?

చం—ఆఁ! ఆఁ! అసందర్భమా! నావయసు వల్లకాదై, నాదాంపత్యము దగ్ధపటలమై, కాటికిఁ గాళ్లుచాఁచుకొనియదిగో! యిదిగో! యన నున్న నాకుఁ జిలుక, గోరువంక వలెఁ బలుకు లాడుకొనుచు, ముద్దుముద్దుగ ముఱియుచు, "కీ, కా," యని కేరలాడుచు వీ రిద్దఱుండఁగ నేను జూడఁగోరుట యసందర్భమా? వీరియాలాపములు, అల్లరులు "ఆఁ ఊఁ," లు విని నే నామోదింప వాంఛించుట యసందర్భమా?

వసం—అమ్మా! కోపపడకుము. భార్యాభర్తలసమాగమము ముందుగా మూలనున్న ముసలిదానిముచ్చటకా?

చం—సరి. సరి. కొడుకు, కోడలు గూడిరని మేము గొంతుక కురిపోసికొని చావవలసినదా యేమి? ఈపాటికి నోరుకట్టిపెట్టుకొనుము.

వసం—అమ్మా! కోపము వలదు. అన్యోన్యానురాగము లేనిసతీపురుషులఁ గూర్చుట తప్పుపని.

చం—అన్యోన్యానురాగ మని యిప్పు డొక క్రొత్తమాట దాపురించినది. మాఅబ్బనాఁ డెఱుఁగము. మాతాతనాఁడెఱుఁగము. ఈవిచిత్రము—ఈవిపరీతము—ఈలోకవిరుద్ధత—"పెండ్లి చేసుకో," యనుసరికి నోరుమూసికొని, కిక్కురుమనక, చచ్చినట్లు చేసికొనుటయేకాక యెప్పుడైన నెఱుఁగుదుమా? ఈశషభిషలు—ఈజాణతనములు—ఈయన్యోన్యానురాగములు—ఈయభినవనాగరికతలు—అన్యోన్యానురాగము లానక యాపోసన మైనతరువాత కలుగఁ గూడదా? ఒకరిద్దఱుసంతానము గలిగినమీఁదటఁ గలుగఁ గూడదా? కలుగకపోయినమాత్రమున బాధ యేమున్నది? మాయాయనకు నాకు "హాకీ," యన్నపలుకు రాగ మా

రంభించినట్టు కనఁబడనే లేదు. లేదని కాపురములు చేయ లేదా? పిల్లలఁ గన లేదా? దానిలోపము చేతి కడ్డమా! నోటికడ్డమా?

కో——(తనలో) నీనోటికిఁ జేతికి నేమియు నడ్డము లేదు.

వసం——(తనలో) ఆహా! ఈమెయజ్ఞానము పరిమితి లేక ప్రకాశించుచున్నది. (ప్రకాశముగ) అమ్మా! బుద్ధిమతి కీరాజబాలునిపై ననురాగము గలిగినపిమ్మట వారిఁ గలుపవచ్చును. అంతవఱకు వేచియుండుము.

బు——(తనలో) అది స్వప్నవార్త.

చం——క్రమక్రమముగా నదే కుదురు నని నేను జెప్పియుంటినిగాదా?

కో——(తనలో) క్రమక్రమముగఁ గుదురుట కిది యేమి రోగమా?

వసం——నామనవి విని వారి కనురాగము కలుగువఱకు నీవు తొందర పడకుము.

చం——ప్రేమములు గలుగువఱకు సంబంధములు పీఁటలు పెట్టుకొనికూరుచుండునా? అన్నవు డెల్ల రాజసంబంధములు తటస్థపడునా?

వసం——రాజసంబంధమే కాని సమకూడిన వీలు లేదా?

చం——వీలునఁ కెక్కడికి? బొందునఁ బుస్తెను గట్టుకొని కూరుచుండినఁ గొట్టువా రెవ్వరు? కాని రాజసంబంధమునఁ గల్గులాభము లిన్ని యని చెప్పఁదరమా? ఒడలు పట్టినన్ని నగలు! వేలకొలఁది జలతారుబట్టలపెట్టెలు! అడుగులకు మడుఁగులు! "ఆఁ!,, యనునరికి గడగడలాడునాశ్రితులు! అంతఃపురమున హంసతూలికాతల్పములు! మణుఁగులకొలఁది వెండిబంగారములు! గజములు! కంఖాణములు! కంచరగాడిదెలు! కాలి కొక్కదాసి! కరమున కొక్కదాసి! కణుపునకొక్కదాసి! తెగులా! వోఁగాలమా! నిక్షేపములాగు ననుభవింప లేక——తెగనీలుగా! ఆఁ!

బుధ——అనుభవింపఁదగినవస్తువులు ననంత రోరసత్వమునే చెప్పితివికాని

దంపతులసుఖముమాట చెప్పనైతివేమి? అమ్మా! భర్తను నిర్ణయించుకొనుటలో స్త్రీకిఁ గొంతస్వాతంత్ర్యముండఁదగు నని నా యభిప్రాయము.

చం—ఇదిగో! ఆసంబర మైనది కాదా? ఆయవశిష్టత దీనది కాదా? ఏరినది! ఏరినది! మహాచక్రవర్తియైనమగనిని—కడుపునిండినకాంతుని—ఆ! వలచినది! ప్రేమించినది! సర్వస్వతంత్రతచే మోహించినది!—బంఢ్లులాగుబానిసను—ఎన్నికాఁపురములో దిబ్బలుదీర్చినవిటాధముని—ఆ! ఆ! అమ్మగారికిఁ గాళులకు గొలుసులు లేకపోయిన నయ్యవారికి గలగలలాడుచున్నయినుపగొలుసుల సింగార మున్నది! అమ్మగారికిఁ జేతికిఁ దొండపుగొలుసులు లేకపోయిన నయ్యవారిచేతులకు బొండగొలుసు లున్నవి! అమ్మగారి కంతఃపురనివాసము లేకున్న నయ్యవారికిఁ గారాగృహనివాస మున్నది! అమ్మవారికి గృహసంచారమున దాసదాసీజనులు లేకున్న నయ్యవారికి గ్రామసంచారమునన నేకదాసజనపరివార మున్నది! ఆ! సమృద్ధి! ఇఁక సుఖమునకు లోప మేమి? అయ్యవారినెత్తిపై మట్టితట్ట! అమ్మవారినెత్తిపైఁ బేఁడతట్ట!—ఇదిగో! స్వాతంత్రతఫలము. స్వాతంత్రత చట్టుబండ లైనది! వాహినీ! నీవీవిషయమున నాతో నింతవాద మేల చేసెదవు? ఇంక నోరు మూసికొనుము. జాగ్రత్త! నీవుకూడ మాపెద్దమ్మవలెఁ జదు వేర్చితివా యేమి?

వసం—అమ్మాక్షమింపుము. (తనలో)

గీ. తనకుఁ దోఁచదు బోధింప ♦ వినదు వార్ధ
కంబునను మొండిపట్టు బిం ♦ కముగఁ బట్టుఁ
గద; యబలయు నరిసెలపా ♦ కంబు ముదురు
కొలఁదిని గొఱుకరానట్టి కొయ్య గాదె?

చం—నాయనా! ఏదీ! యింకొకమాఱు దాని నూఁచి చూడుము. ఏదో నాయిష్టమువచ్చినదానిఁ ద్రొక్కుదును. కానీ! వేగఁ గానీ! నాప్రాణము విసిగిపోయినది.

కో—(తనలో) హరిహరీ!.

గీ. ముదుసలికి నుచితత లేదు; ♦ బుద్ధిమతికి
లేదు వలపు; మగతనము ♦ లేదు నాకు;
నిఁకఁ బ్రపంచయాత్ర జరుగు ♦ టెట్లుమాకు?
మూఁడు లేదులయద్వైత ♦ మునకుఁబోలె.

(ప్రకాశముగ.) (బుద్ధిమతిని సమీపించి)

ఆ, వె. వాఁడిచూపుగమికి ♦ భయపడి నే నీదు
ముద్దుచెక్కు లిట్టి ♦ పుడుకకుండఁ
బోవఁగలనె? ముండ్ల ♦ పోటున కల్కి గు
లాబిపూవు నెవఁడు ♦ లాగకుండు?

(బుద్ధిమతి బుగ్గలు నులుమగఁ గోకిల చేయి చాఁపఁగ బుద్ధిమతి యాచేతిని దనయెడమచేతితోఁ ద్రోయును.)

బు—ఆఁ! ఆఁ! నే నేమి స్వైరిణి ననుకొంటిరా?

చం—ఆఁగు. ఆఁగు. ఆమట్టున కాఁగు. ఏమీ! ఆతఁడు చేసినతప్పేమి? ముద్దుముద్దుగ బుగ్గలు నులుమఁబోఁగ నింతయాగడమా? ఇంత యల్లరియా? ఇంతగయ్యాళితనమా? పండ్లు విఱుగఁ బొడిచిన యెడల నీకుఁ దగినబుద్ధియే వచ్చియుండును.

బు—అయ్యా! మీరు మహారాజులరు. సర్వసద్గుణసమలంకృతులు. సమస్తవిద్యాపారంగతులు. అయినను మీపై నాప్రేమము ప్రసరింపలేదు. క్షమింపుఁడు. నేను వలచినయాతఁ డధముఁడే కావచ్చును. ఐననాకాతఁడే ఘనుఁడు. ఆతఁ డనాకారుఁడే కావచ్చును. కాని నాకంటి కతఁడే మదనసముఁడు. ఆతఁడుమీ

దృష్టిచేత నేరీతిగ నుండునో యది నా కావశ్యకము కాదు. ఆతనితో జోక్యము నాకుకాని మీకుకాదు. ఆతనికర్హమైన యీదేహమును మీరు స్పృశింపఁ బ్రయత్నించుట న్యాయమా? మీరు సర్వమును దెలిసినవారేకద!

కో—(తనలో) ఆహా! ఆఁడుది యన్న నిదియే. అనురాగమన్న దీనిదే. ఆహా! భర్తునియవ్యాజభక్తివలె నీమెభర్త్రనురాగము ప్రకాశించుచున్నది.

చం—(ఉస్సురనుచు) ఓసీ! బానిసా! ఏమంటివి? ఇటు చూచి చెప్పుము.

బు—అమ్మా!

చం—అదిగో! ఆవంకకూఁత కూయువలదనే కాదా మొన్న నెత్తివాయఁగొట్టినది.

వసం—(తనలో) హరి హరీ!

బు—నేను మీకుఁ గోడలనైనను మీపరిచర్య సేయుటకే కద? నేను భృత్యురాలనై యంతకంటె నెక్కువ చేయుదును. నన్ను క్షమింపుము.

చం—నీవు నాకోడలవు కాకుండినయెడల నిన్ను నాకొంప నుండనిచ్చెదనా? నీసేవ నంగీకరింతునా? నీమానాభిమానములు దక్కనిచ్చెదనా? నీగొంతుఁ గోయకుందునా? ఆఁ! ఎంతభయభక్తులు లేని ప్రవర్తనము! నిర్భాగ్యురాలా! నోటికి సిరిలేక, మెడలికి సువర్ణభారవహనయోగము లేక, కంటికి మహావైభవదర్శనయోగము లేక, నెత్తిపై నినుపగజ్జలతల్లి భాగవత మాడ, నీకు మంచిబుద్ధి యేల పుట్టును? అధమా! పిశాచీ! చండాలినీ! (కొట్టును.) నేఁటిరాత్రి మొదలుకొని నీ కైదుదినములు మితినిచ్చితిని. ఆమితిలోపుగ నీవు నాకొడుకును జేసికొన నంగీకరింపవల

యును. లేనియెడల నాఅవదిన ముదయముననే న్నురి తీయింతును. నిశ్చయముగఁ జెప్పుచున్నాను. జాగ్రత్త! బాగుగ నాలోచించుకొనుము. ఇతఁడు నీకుమగఁడు; ఈరెండురాష్ట్రములు నీవి. అదిగాక నాయొద్దనున్న వస్తుసమూహ మంత నీది. బాగుగ నాలోచించుకొనుము. పో. ఇఁక లోనికిఁబొమ్ము.

బు.—నేను సెలవు తీసికొందును. (కోకిలవంకఁ దిరిగి) అన్నా! నమస్కారము. (నిష్క్రమించును.)

చం.—చీ! నీమొగమీడ్వను! నాయనా! నీమనసు విఱుగునట్లుకూడఁ జేయుచున్నది. జాగ్రత్త! నీవు నీయంతఃకరణవృత్తిని మార్చుకొనఁగూడదు. అదినీకు భార్యకాక తప్పదు.

వసం.—(తనలో) అబ్బ! ప్రాణము విసిగినది.

గీ. ఇరుగుపొరుగిండ్లకలహాల ♦ కింటిలోని
కుంపటులకు, సతీపతు ♦ ల్గుడుచుఖేద
ములకుఁ, బదునాల్గుపాళ్లు లీ ♦ ముసలిముండ
గమియె నిశ్చయముగ మూల ♦ కారణంబు.

చం.—నాయనా! నే నిఁకఁ బోయి శయనింతును. వాహినీ! బుద్ధిమతికి బుద్ధి వచ్చినదనుక వివాహ మాఁపి యుంచవలయునన్న మఱి యొకబాధ యున్నది.

వసం.—అది యేమి?

చం.—వివాహ మైనఁ గాని పట్టాభిషేకము సేయరాదు. పట్టాభిషేకమైనగాని ప్రజలకు శాంతికలుగదు. ఇది మహాసాధ్యసమయముగ నున్నది. సార్వభౌమునిరాష్ట్రముగూడ మనదానిలోఁ జేరినదని బుజము లెగరవైచిన లాభము లేదు. దాని ననుకూలముగఁ బరిపాలింపవలయును. ఆముసలిరా జిక్కడ నున్నాఁడు. ఆతని విడిపింపఁదలఁచి కాని, నాకుమామునికి హాని సేయఁదలఁచి కాని,

యనేకులు కుట్రలు సేయవచ్చును. ఈనినపులులవలె సేనాధి
పతు లతిదాహాముతో నున్నారు. ఏమియుఁ దోఁచకున్నది.

వసం—అమ్మా! ఎందఱుమగవాండ్ర వ్యవహార మన్న మీావ్యవహార
మున కందునా?

చం—(నవ్వుచు) ఆలాగే కొట్టుకొనివచ్చుచున్నాను నాయనా! నేనిం
కఁ బోవలయును. నేను వాహినినిక్కడనుంతునా?

కౌ—ఉంచినఁ బ్రమాద మేమి?

చం—వాహినీ! నీవుజాగరూకతగనీతని గనిపెట్టి యుండవలయును. వీవన
తో విసరికాని, పాదములొత్తి కాని, యాతనినిదురపుచ్చవలయును

వసం—సరే.

చం—నాయనా! నేను బోవుచుంటిని. జాగ్రత్త!

(చంద్రిక పోవును.)

కౌ—(మంచముపై శయనించి తనలో)

ఆ. వె. అమితవిభవ మున్న ♦ నప్పుడపుడు కష్ట
మొకటి గలుగకుండ ♦ సుకము లేదు;
లలితలలితమగుత ♦ లాడపైనను జేతి
యడ్డు లేక నిదుర ♦ నందఁగలమె?

(తలాడపైఁ జేవైచును.)

(ప్రకాశముగ) వాహినీ! కుడికన్నదరిన నేమిఫలము?

వసం—మగవారికి మేలు.

కౌ—ఆఁడువారికి?

వసం—కీడు.

కౌ—మగవారు, నాఁడువారు గానివారికి?

వసం—(తనలో) నన్నీతఁడు గుర్తుపట్టి యుండెనా యేమి? (ప్రకాశ
ముగ) మహాప్రభూ! స్త్రీపురుషులుగూడఁ గానివారుందురా?

కో—గీ. మూతిపైఁ గోరమీసాలు ♦ మొలను కత్తి
లోఁ బిఱికిగుండె గలయమ్మ ♦ లు భువి నెంద
ఱో పయిఁటమాటునను గఠి ♦ నోగ్రహృదయ
ముఁగలపేడియయ్యలు నంద ♦ ఱుగద! వెలఁది!

వసం—(తనలో) ఈతఁడు నావికృతవేషమును గఠినవ్యాపారమును బసికట్టినట్లు చెప్పినాఁడు.

కో—(తనలో) హా! వసంతా! ఎచ్చట నుంటివోయి! ప్రాణనాథా!

ఆ. వె. నిదురఁ బోవనుండ ♦ నీస్మరణం బగు
నిదుర లేచునపుడు ♦ నీస్మరణమె
నిను స్మరింపనట్టి ♦ నిముసంబు లేదయ్య!
కష్టపెట్టెదేల? ♦ కరుణ లేక.

హా! వసంతా! (నిదురించును.)

వసం—అయ్యో! అయ్యో!—పలుకకున్నాఁడు. అప్పుడే నిదురపట్టెను గాఁబోలు! హా! ఎంతయదృష్టవంతుఁడు!

గీ. కల్పకములో, మాసంబులో, ♦ గడియలో, యుగ
ములో, గడిచెఁ; గోకిలాచంద్ర ♦ ముఖిని బాసి
రుచి యెఱుంగను; నిదుర యె ♦ ఱుంగ; నుడతె
ఱుంగ; మిన్నునుమన్ను నె ♦ ఱుంగ; నకట!.

హా! కోకిలా! ప్రాణకాంతా!

గీ. కారయం దుండి నిన్నొక్క ♦ మాఱు దినము
నకుఁ గనఁగఁ దృప్తిలేకయ ♦ నవరతంబుఁ
గాంచఁగా నెంచియీపాట్లు ♦ గాంచితిని; దు
రాశ పూర్వమున్మాలసం ♦ హర్త్రి కాదె?.

నీకొఱకే నే నిప్పు డొకపనిఁ జేయవలసి యున్నది.

గీ. యామినికిఁ గాంచి యీవేళ; ♦ యఖిలజనులు
శరము లెదఁ జేర్చి హాయిగాఁ ♦ గాంత్రు నిదుర;
పశ్చిమార్ధగోళముతక్క ♦ పరమభాగ్య
హీనసార్వభౌముఁడ నైన ♦ నేనుదక్క.

గీ. ప్రకృతి యొడలెఱుంగనిమహా ♦ వస్థ నడఁగె;
భయదనిశ్శబ్దతాదశ ♦ పర్వె నెల్ల
యెడ; నితనిచిన్నగుఱుక, నా ♦ వెడగుసగున
లు, గడియారపుటిక్కులే ♦ మిగిలెఁ గాని.

గీ. జపము చేసెడువానికి ♦ జనరహస్య
వధ మొనర్చువానికి నీయ ♦ వసరమెంతగుఁ;
గోకిలానామజపముచే ♦ కూతె నెపుడు
జనవధముకూడ నిప్పుడు ♦ సంభవించు.

గీ. ఖడ్గమా! యట నిదురించు ♦ క్ష్మాపతీంద్రు
హృదయమున ఖనుక్కున దూఱి ♦ యేగవలయు
హస్తమా! యలవాటులే ♦ నట్టిదాన
వైన, దయయుంచి వడఁకకు ♦ మంత సేపు.

(చిటిక వేయును.)

హా! కోకిలా! హా! కోకిలా! (ప్రక్కను సమీపించును.) నేను బరమసాత్త్వికుఁడను. నామహాప్రారబ్ధముచే నీపనిఁ జేయవలసి వచ్చెను.

గీ. అదె! కను ల్మూసి శయనించు; ♦ నదె! హృదయము
ఖడ్గమా! ముగింపవలయు ♦ క్షణములోన;
ఇదిగో! గుఱిచూడుము! జాగ్రత్త! ♦ యింక నేను
గనఁగఁజాలఁ; గనుల మూసి ♦ కొనెద; నిదిగో!

(పొడుచును.)

కో——హా! హా! హా! ఎవ రక్కడ? నన్నుఁ జంపుచున్నారు! అయ్యయ్యో! నెత్తురు. అదిగో! పట్టుకో! పట్టుకో!

(ఇద్దఱుభటులు ప్రవేశించి వసంతుని బట్టుకొందురు.)

భటులారా! రాజహత్యను సంకల్పించుకొనినదీనిఁ గారాగృహమం దుంచుఁడు. (తనలో) అమ్మయ్యో! నే నింక మాయమ్మ యొద్దకుఁ బోదును. (నిష్క్రమించును.)

వసం——(తనలో)

హా! ఈప్రయత్నముకూడ విఫల మయ్యెనా? విఫలము కాదా? కంటితోఁ జూడలేకపోయితిని. చేతికి బింకము లేకపోయెను. కారాగృహప్రవేశ మిది నాకు ద్వితీయపర్యాయమా?

గీ. ప్రాణపదమైనకోకిల ♦ పాఱిపోయెఁ;
గన్నతల్లికిఁ గొడుకను ♦ గాక యుంటి
నాదుకోటలో దాసి నై ♦ నాఁడ నేనె;
యిది విఫలమయ్యె; నేమైన ♦ నింక నేమి?.

హా! కోకిలా!

(నిష్క్రమించును.)

ఇదితృతీయాంకము.

కోకిల

చతుర్థాంకము.

[ప్రదేశము—శ్రీపురమునందలి వీథి]

(ప్రవేశము—గోపాలుఁడు)

గో—అబ్బ! ఏమిప్రజ! జనులంత ఉరికంబములయొద్దకే పోవుచున్నారు కాఁబోలు! ఆహా! ప్రకృతి యెంతవిపరీతముగా నున్నది!

గీ. పరులసౌఖ్యముకంటె నా ♦ పదయె యధిక
సుఖకరము నరునికి; సొంత ♦ సుఖముఁ దనకుఁ
గలమదముకంటె నితరుల ♦ కష్టకలనఁ
గలుగుసుఖ మెన్నిమడుఁగులై ♦ వెలయు; నకట.

ఓ రామభద్రా!

రామ—(ప్రవేశించి) ఎందులకుఁ బిలిచితివి? త్వరగఁ జెప్పుము. నేను వేగఁ బోవలయును.

గో—ఇంకఁ దొందర లేదు. వ్యవధి రెండుగడియలు యున్నది.

రామ—జను లనేకులు చూడఁ బోవుచున్నారు. ముందుగ వెళ్లినఁగాని తగినస్థలము లభింపదు.

గో—తగినస్థలము మీకుఁ జిక్కకపోయినను వా రున్నతస్థలమున నుంచఁబడుటచే మీకు బాగుగఁ గనఁబడుదురు కాదా?

రామ—నాకు వారు కనఁబడ నక్కఱ లేదు. వారిమాటలు నాకువినఁబడ నక్కఱ లేదు.

గో—ఇంక వారిమాట లేమున్నవి?

రామ—ఉరికంబములపై వారి నెక్కింపకముందు వారు చేసినతప్పేదియో యట్లు చేయుటకుఁ గారణ మేమియో, వారిఁజంపకుం

టకుఁ దగినబలవత్కారణ మేమైన నున్నదో వారివలన రాజుగారు తెలిసికొనెద రఁట!

గో—శిశు విధింపఁబడకముందు జరుగవలసినయీవిధి యిప్పు డేల?

రామ—వలదని నన్నడిగెద వేల? పోయి సర్వస్వాతంత్ర్యయగురాణిగారి నడుగుము. ఉరిదీయుట చిరకాలమునసుండి యుదయమున నాచార మైయుండఁగ నిప్పుడు దీపములు పెట్టినతరువాత నేమి?

గో—రాత్రిగా నైన నేమి? వెనుకది ముందు ముందుది వెనుకఁ జేయఁ దగునా?

రామ—సరే తగదయ్యా! వ్యత్యాసముగఁ జేసిన వారిని దప్పుపట్టువా రెవ్వరు?

గో—ఎవ్వ రేమి? తప్పని ఘోషించుచట్టము లేదా?

రామ—చట్టమున కేమి? నోరా? చేయియా? చట్ట మనఁగ నీకు నాకు గాని కన్నబిడ్డలను జంపుఘనులకుఁ జట్టమేమి?

గో—కన్నబిడ్డ గాదు లే. పెంచుకొన్నది.

రామ—దత్తపుత్త్రికను జంపుటకు ధర్మశాస్త్ర మంగీకరించును గాఁబోలు! ఏమిటో! ఈదినములలో మంచియేమి? చెడ్డ యేమి? మహాకలి ప్రవేశించినది. గ్రుడ్లు తెఱచుకొని నోరు మూసికొని చూడవలసినదే కాని—

గో—ఆమె చేసిననేర మేదియో?

రామ—చిన్న రాజుగారిప్రక్కలోనికి రానన్నదఁట!

గో—నే నన్యథా వింటిని. చిన్న రాజుగారిని బాకుతో—

రామ—అది పేటు. అది యొక్కదాసి—క్రొత్తదాసి—

గో—దాని కెంతదుర్బుద్ధి!

రామ—అట్టినూతనపరిచారికను జిన్న రాజుగారి నిద్రావస్థలో నుంచుటకంటె నెక్కువదుర్బుద్ధియా?

గో—అటులైన నిప్పుడు జరుగుస్త్రీవధములు రెండా?

రామ—ఆ! రెండు; పురుషవధములు రెండు.

గో—పురుషులు! మోహనుఁడు, రుద్రదేవవర్మయేకారా?

రామ—ఔను. వెరసినాలుగు. ఇప్పటివఱకు.

గో—ఇప్పటివఱ కనుచున్నా వేమి?

రామ—తీర నక్కడకు వెళ్లినతరువాత రాణిగారిబుద్ధి యెట్లుండునో? ఎవరియాయు వెటు లుండునో?

గో—తెలివితక్కువమాట లాడకు. ఏమియు లేకుండ వారుమాత్రము చంపుదురా?

రామ—ఆసంగతి నే నెఱుఁగనా? ఊరక్రతా దుండవలదా? కానినీవు కూడ రావా?

గో—నేను రాలేను.

రామ—ఏల?

గో—నే నట్టిఘోరకృత్యమును జూడఁజాలను.

రామ—నేనుమాత్రము చూడఁగలనా?

గో—అటులైన నీ వేల పోవుచున్నావు?

రామ—మాపిల్లవాఁడు తాను జూచెదనని పోరు పెట్టినాఁడు. ఎవరి నైనఁ దగుసాహాయ్య మిచ్చి నే నింటికిఁ బోదును.

(తెరలో) రామభద్రా! ఇంక రావేమి? రాజుగారు రాణిగారు మొదలగువా రందఱును వెళ్లినారు. చూడు! చూడు! సంస్థాన పువైద్యునికొఱకు నిక్కడ వెదుకుకొనుచున్నారు. ఆతఁ డక్కడ నున్నాఁడా?

రామ—ఇక్కడ లేఁడు. నేను రాను. అయ్యా! మిత్రమా! ఆగంగ రావిచెట్టుక్రింద మాపిల్లవాని నుంచితిని. వానిని నీతోఁ దీసికొనివెళ్లి మఱల జాగ్రత్తగ నింటికిఁ దీసికొనివచ్చెదవా?

గో—ఇప్పు డక్కడ వైద్యుఁ డేల?

రామ—వైద్యుఁడు లేనిచోట చా వెట్లు సంభవించును?

గో—ఇప్పు డక్కడ వైద్యుఁడు చేయునది యేమి?

రామ—ఉరిదీయఁబడినవాఁడు చచ్చె నని నిర్ధారణపఱచుటకు.

గో—ఆసంగతి మనము చెప్పలేమా?

రామ—దినకృత్య మగుటచే వైద్యుల కందున మనకంటె పాండిత్య ముండదా?

గో—అయిన నురిదీయఁబడినవాఁడు చావకుండునా?

రామ—ఏమో? గొంతుక కురిపోసి వ్రేలాడఁగట్టుట యే కాదు. చచ్చు వఱకు వ్రేలాడఁగట్టవలయు నని క్రొత్త చట్టము.

(తెరలో వాద్యములధ్వని)

గో—అదేమి శుభకార్యములందువలె మంగళధ్వను లగుచున్నవి?

రామ—నలుగురితోఁచా వంతకంటె భిన్నమా?

(తెరలో) నాయనా! ఆరంభ మైనది. వాయించుచున్నారు. ఆశాస్త్రులుగారు నన్నుఁ దీసికొనివెళ్లలేదు. నీవురా! త్వరగా రా!

రామ—అబ్బ! ఈపిల్లవానిమూలమున నాకుఁగూడఁ జూడక తప్పనిదైనది.

గో—నీమూలమున నాకుఁగూడ నట్లే యైనట్లున్నది.

రామ—అటులైన రండు. పోవుదము.

(ఇద్దఱునునిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

[ప్రవేశము—ఉరికంబములతావు.]

(ప్రవేశము. చంద్రదివ్య, కోకిల, విజయసారథి, జగన్నాథుఁడు, అరదండములతో బుద్ధిమతి, పౌహానుఁడు, వసంతుఁడు, రుద్రదేవవర్మ, సేవకుఁడు.)

విజ—(అపవారించి) జగన్నాథా! సేనాధిపతి యుండుటచేతను—ఎవరు?

జగ—(అప) సేనాధిపతి.

విజ—(అప) పట్టి సేనాధిపతియా? సార్వభౌముని రాత్రి మపరీల సప హరించి, యాతని గ్రహించి—వటి!

జగ—(అప) లతని గ్రహించి.

విజ—(అప) జగదేకవిఖ్యాతి నొందిన సేనాధిపతి—అట్టి సేనాధిపతి యుండుటచేతను, ప్రాణాపహరణోద్యోగ మిచ్చుట జరుగుటచేతను—

జగ—(అప) అయ్యో! అటు లనుచున్నారు. ఉరిదీయునది మీరేనా?

విజ—(అప) ఛీ!

జగ—(అప) క్షమియింపుము. తీయఁబడువారు మీరేనా?

విజ—(అప) ఛీ! ఛీ! ప్రాణాపహరణోద్యోగ మిచ్చుటజరుగుటచేతను, జనసంకులమై యుండుటచేతను, వాద్యఘోషసమన్వితమైయుండుటచేత, నీస్థలము యుద్ధరంగమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నదినుమా?

కో—సేవకా!

(నేపథ్యమున) అయ్యా!

కో—వాద్యము లిఁక వాయింపవల దని చెప్పుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

విజ—(అప) జగన్నాథా! నే నీనడుమ నెక్కుడపచారము చేసితిని. అందువ లనఁ గొంచెము—భయము లేదులే—సాక్షిప్రత్యక్షదినము లు—కుడితన్న గాలిలోని జెండాగుడ్డవలె నదరుచున్నది.

జగ—(అప) అట్టిదెప్పటిదో నేనడుగవచ్చునా?

విజ—(అప) ఈనాటక తీరినపిమ్మట చెప్పెదను.

కో—(తనలో) హా! తండ్రీ! నిన్నిట్టియవస్థలో నేఁ జూడవలసివచ్చెనుగా?

ఆ. వె. మొగ్గయిట్టులైన ◊ ముంగురు ల్మాయమై
బడిన ఫాలమందు ◊ వడుక వినయు
వార్ధకమున నడుము ◊ వంగఁ, జేతులు బంధ
ములను దండ వెండఁగ ◊ నడుగో తండ్రి!.

ఈనిర్భాగ్యరాలు నీకడుపునఁ బుట్టుటవలన నీ వింతయవమాన ము లెట్టింకెను! (ప్రకాశముగ) అమ్మా!

(తనలో) గీ. కనక పెంచక, యుండిన ◊ కాంత నమ్మ
యంచు, వినయసంభ్రమముల ◊ నాటరింతుఁ;
గడుపు కలవాఁ గని వుద్ది ◊ గాఁగఁ బెంచు
నిన్నుఁ దండ్రి యనుచుఁబిల్వ ◊ నేరఁ గట్టు!

చం—నాయనా! ఏల?

కో—ఏరిలో నెవ్వరిని ముందరి దీయుమని మీయభిప్రాయము?

చం—ఇదిగో! దీనిని. (బుద్ధిమతివంకఁ జూపును)

బు—అమ్మా! నమస్కారము.

చం—అమ్మా! చెప్పెనమాట విను. మరియొక్కసారి చెప్పెదను. ఇది యే కడపటిసారి. మాంగల్యముఁబట్టు పట్టుకొ. అమ్మా! మహారాజు ను జేసికొనుము. నీకొరకే నే నిచ్చటకు వచ్చితిని. లేనియెడ ల నంతిపురిని విడిచి రావలసినది కాదు. అమ్మా!

బు—ఇఁక నేమియుఁ జెప్పకుము. నన్ను క్షమింపుము. అదుగో! మోహనుఁడు. ఆతని కిచ్చి నన్నుఁ బెండ్లిసేయుము. లేదేని నీయిష్టము. నాకర్మము.

చం—(ఊస్సురనుచు) హరి! హరీ! ఎంతకర్మము తటస్థించెను. కన్నకడు పావిధముగఁ గాసలపాలైనది. తెచ్చుకొన్న దీవిధముగఁ దెల్లవారినది.

వసం—(తనలో) అమ్మా! కొంతనిశ్చయమే!

గీ. నీదుకాను పడవిపాలు ♦ నిజము మునుపు
కారపాలయ్యె దాసిలం ♦ గాలపాలు
నయ్యె మరణశిక్షకుఁబాలు ♦ నయ్యె, నిపుడు
తల్లికాదన్న సుతుని కిం ♦ తకును గలదె?.

కో—అమ్మా! మీయభిప్రాయ మేమి?

చం—ఈబుద్ధిమతి కిప్పటికైన బుద్ధి మాఱునేమో చూచుటకే నే నిటకు వచ్చితిని. ఇఁకఁ గార్యము లేదు. నీయిష్టానుసార మాచరింపుము.

కో—నాయిష్టము వచ్చినట్లు చేయవచ్చునుగద!

చం—ఎంతమాత్ర మభ్యంతరము లేదు.

కో—సరే! సేనాధిపతీ! నీవు వద్ద నుండుము. (సేవకునితో) నీ వీమెను బల్లపై కెక్కించి కంఠమున కురిఁ బోయుము.

సేవ—చిత్తము.

బు—రాజేంద్రా! నమస్కారము. మిమ్ములను బరిణయమాడ లేదని మీకుఁ గోపము వలదు. నామనవి యొకటి యాలింపవలయును.

కో—సరే! చెప్పుము.

విజ—ఈయురి తప్పింపుమనుకోరికతప్ప మఱి యేకోరికనైనఁ గోరవలయును.

బు—నాకంఠమున కురిపోయు మని యీసేవకునకు మీ రాజ్ఞాపించితిరి.

కో—అయిన నేమి?

బు—మహాప్రభూ! వలదు. నే నీమహానుభావుని వలచితిని. నాకతఁడు మంగళసూత్రము కట్టఁదగినవాఁడు. ఆలోపము నాకు లేకుండు నట్లాకంఠసూత్రము నీతనిచే నామెడను గట్టింపుఁడు. ఆమహా మహుని కిల్లాలనై ప్రాణములు విడుతును.

మో—(తనలో) ఆహా! నాయం దెంతయనురాగముగలదానిని విసర్జించి యనురాగవిహీనయగుదానికై యాసపడి చెడిపోయితిని. (ప్రకాశముగ) మహారాజా! ఈమెను ప్రథమమున నురిఁదీయుట నాయభిమతము కాదు.

కో—నోరు మూసికొనుము. అంగీకరించుట కంగీకరింపక పోవుటకు నీ వెవఁడవు? నీయిష్టత ననుసరించి మేము నడువవలయునా? ఒడలు తెలిసికొని మాట లాడుము.

విజ—మోహనా! జాగ్రత్త! నోరు కాపాడుకొనుము. (అపవారించి) జగన్నాథా! చిన్నరాజు నీమతుపాకిమందువలె మంచికారము గలవాఁడుసుమా!

మో—మహాప్రభూ! నాతప్పు మన్నింపవలయును. నన్ను క్షమింపఁ బ్రార్థింతును. ఒక్కమనవి.

కో—చెప్పవలసిన దేదో శీఘ్రముగఁ జెప్పుము.

విజ—ఔను. నీవంటివాండ్రు ముగ్గురింకఁ జావవలసి యున్నారు.

మో—రాజేంద్రా! ఈకాంతామణిని నే ననేకసంవత్సరములనుండియు వలచియుంటిని.

కో—అసత్య మాడకుము. జిహ్వఁ గోయింతును.

విజ—అనేకవిరోధి శిరోధి విదారణాతిదారుణమగుకృపాణము. ఇదిగో! నాయొద్ద నున్నది!

జగ—(అప) జిహ్వఁ గోయుట తమవంటిశూరునికి ధర్మముకాదు.

మో—మహారాజా! ఈకాంతను నేను వలచినమాట సత్యమే.

కో—వలచినదాని నేల విసర్జింతివి?

మో—ప్రారబ్ధకర్మమువలన.

కో—ఛీ! తుచ్ఛుఁడా! ఒడలు పొగరెక్కుటవలన—కనులు మీఁదికి వచ్చుటవలన—నిన్నింతగాఢముగ వలచినకాంతను వదలుట కేమికారణమో వెంటనే చెప్పవలయును.

విజ—మహారాజుగారి యాజ్ఞ యైనపు డూరకుందువేమి? శీఘ్రముగఁ జెప్పుము.

బు—రాజేంద్రా! నాకాంతునిపైఁ గోప ముడిగి క్షమింపుఁడు. నన్నాతఁడు విసర్జించుట నాదురదృష్టముననే కాని యాతనిలోపమునఁ గాదు.

మో—కాంతామణీ! సరి కాదు. దురదృష్టము మనదిద్దఱిది. లోపముమాత్రము నాదొకనిది. (తనలో) బుద్ధిమతియెదుటను రుద్రదేవవర్మయెదుటను గారణమునుగూర్చి చెప్పుటకు లజ్జపడుచుంటిని. అయినను దప్పదు.

(ప్రకాశముగ) గీ. కోకిలాలౌకికాంగక ♦ శ్రీకినెదుటఁ
బరమమయ్యె బుద్ధిమతిసుం ♦ దరత యడఁగెఁ
బ్రబలవైద్యుతశక్తిప్ర ♦ భాసమాన
దీపికకు ముందు కాఁగడ ♦ దీప్తిపోలె.

కో—(తనలో) ఛీ! దుర్భాగ్యుఁడా!

గీ. కామిచేఁ బైమెఱుఁగులకుఁ ♦ గాంత స్తుతిని
బొందుకంటె విరాగిచే ♦ నింద నొంద
ఘనము; వాఙ్మహాడంబర ♦ కలితకవిత
కసరసనుతికంటె గుణిని ♦ రసన మేలు.

వసం—(తనలో) ఛీ! మోహానుఁడా!

గీ. కనులు గావవా? యొడలుపో ♦ గరె? మనసు చ
లించెనా? త్రాగినావు; ప్రే ♦ లెద వదేర?
నగరుటలివ మజే, మదాత్మ ♦ నగయగుమగు
వ సభఁజేర త్రినుతియింతు ♦ వా? దురాత్మ!

రుద్ర—హా! కోకిలా! నాతల్లీ! నీచక్కఁదనము నీయిడుమలకే కారణ
మయ్యెనా?

కో—(తనలో) అంతే! ఆపదలకే కాని యప్రతిష్ఠల కెన్నఁడునుగాదు.

మో—మహాప్రభూ!

గీ. తన్వి యీమె నాపాపనే ♦ త్రములఁ బడఁగ
దీని విడిచి దానిని జేరఁ ♦ దీవ్రపడితి
నప్సరస ముందు తెయితక్క ♦ లాడ నకు
మోలవిడి పైటఁ గొనుముని ♦ మ్రాత్రునట్లు.

రుద్ర—(తనలో) హరిహరీ!

వసం—(తనలో) ఆ. వె. నెలఁతసీదు సామ్మొ! ♦ సీతాతసామ్మొ! యే
మేమి! చూచుతోడ ♦ నే వలచితె?
కనులు పొడుచుకొనినఁ ♦ గడు మంచిదాకదా
పడఁతు లెవరు కనులఁ ♦ బడక యుంద్రు.

కో—ఓరీపాపీ! అధమా! కోకిలను జూచుటతోడనే బుద్ధిమతిని వదలి
తివా? ఓరి చండాలుఁడా! నీయనురాగస్థైర్య మింత యేసఁటరా?

ఛీ! ఛీ! భార్యాపరిత్యాగమును జేసిననీమొగమును జూడరాదు.

బు—రాజేంద్రా! ఆయననేర మేమియు లేదు. క్షమింపుము.

కో—తరువాత వసంతుని ప్రక్కలో బుద్ధిమతిని సింగారించితివా?

మో—అయ్యో! మీ కెట్లు తెలిసెను?

బు—నాథా! నేను గొన్నియంశములఁ జెప్పితిని.

మో—మహారాజా! నాకుఁ జెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. ఒకమోసమున వసంతునికి బుద్ధిమతికి నంటించి నేనును గోకిల పోయితిమి.

కో—ఆమోస మేదియో స్పష్టముగఁ జెప్పినఁగాని మా కెట్లు తెలియును?

మో—కోకిలావసంతుల రహస్యప్రయాణమునుగూర్చియు, సంకేతస్థలాదులఁగూర్చియు నదివఱకే నే నెఱింగియుంటచే, బుద్ధిమతి నచ్చటికడిమిచెట్టుతొఱ్ఱలో డాఁచి యాచెట్టుక్రింద కోకిలకై వేచియుంటిని. అనురాగాందోళనమునఁ గోకిలయేర్పఱచుకొనినవేళకంటె ముందే వచ్చునని గ్రహించి చెట్టుక్రింద నిరీక్షించియుండి కోకిలను దూరముగఁ జూడఁగనే "బుద్ధిమతీ! ఒకగంటవఱకు నీ వీతొఱ్ఱలో నుండి పైకి రాకుము; తరువాత వచ్చి యాత్రాటినిచ్చెనను గదుపుము; ఈమేడప్రక్క నేను కొంతసొమ్ము దాఁచుకొంటిని; ఆసొమ్ముతో నిన్నుఁ గలిసికొందును; మాటలాడకుండ నాతో రావలయును.", అనునీమాటలు బుద్ధిమతిచెవిని వైచి తటాలునఁ గోకిల కెదురుగఁ బోయి మఱలించి తీసికొని పోయితిని.

కో—ఓరీ! అధమాధముఁడా! ఇంతమోసముచేఁ గోకిలను గ్రహించివసంతునికిని బుద్ధిమతికిని లంకె వేసితివా?

మో—అగునని చెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది.

కో—ఓరీ భ్రష్టుఁడా! నీకు సిగ్గేల? బిడియ మేల?

ఆ. వె. ప్రక్కలోనిసతిని ♦ వదలివేసినవాఁడె
సిగ్గు లేనతఁడుగఁ ♦ జెప్పఁబడఁగ
దాని మఱియొకనికిఁ ♦ దార్చినచండాలుఁ
డేమి లేనివాఁడో ♦ యెఱుఁగవశమె?

చెలియలిని విటునకుఁదార్చిన వేశ్యాపుత్త్రుఁడు నీకంటె సహస్ర

గుణాధికగుణసంపన్నుఁడు. నిన్నుఁ జిత్రవధము సేయవలసినది
రా! ఏమి? వసంతునిప్రక్కలో బుద్ధిమతిని గూర్చితివా?
వసం—(తనలో) కూర్చినవిని యోగ మేమున్నది?
గీ. మతిచెదరువానిమెడలోన ♦ మల్లెదండ
వలెను, సతిఁబాసి యేడ్చెడు ♦ వానిముందు
గానసేవవలెను, నాదు ♦ కాంతవిడిచి
యేడ్చునాకు నీసకియ న ♦ ర్పించె నతఁడు.
ఎదుట బుద్ధిమతి యున్నది. దాని నడిగి నానిర్దోషతయు దాని
నిర్దోషతయుఁ దెలిసికొనరాదా?
కో—ఏమీ! బుద్ధిమతీ! నీకు వసంతుఁ డేమైన ద్రోహ మొనర్చినాఁ
డా? ఓరీ మోహనుఁడా! నీవు మనుజుఁడ వైన నీచింత నీకుండఁ
దగినది. ఏమి బుద్ధిమతీ!
బు—హరిహరీ! ఎంతమాట! వసంతుఁడు మహాసుగుణసంపన్నుఁడు.
ఆతనికిఁ గోకిలానామసంస్మరణముతప్ప వేఱుచింత యే లేదు.
వసం—(తనలో) సెబాస్! బుద్ధిమతీ! యథార్థకథనము నీపాతి వ్రత్య
మునకు వన్నె దెచ్చుచున్నది.
చం—బుద్ధిమతీ! నీవు వసంతు నెచ్చటఁ జూచితివి?
బు—అమ్మా! నే నిక్కడకు రాకమునుపు వనములోఁ జూచితిని.
చం—ఆతఁడు వసంతుఁ డని నీ వె ట్లెఱుఁగుదువు?
బు—ఆతఁడే చెప్పినాఁడు.
చం—ఆమాట నమ్మఁగూడదు.
వసం—(తనలో) ఆ. వె. బ్రదికియుండునాతఁ ♦ డెదుటికి నేతెంచి
నేను జావలేదు ♦ నిక్క మనుచుఁ
బలుకుచున్ననైనఁ ♦ బాపభూయిష్ఠకా
లమ్మువలన వాని ♦ నమ్మ రెవరు.

కో—వసంతుఁడు కానీ కాకపోనీ! బుద్ధిమతీ! అతఁడు నీతో నింకేమనెను?

బు—ఈమోహానునివలనఁ గోకిల కేమైన నుపద్రవము గల్గునా యని నన్నడిగెను. అట్టి దెన్నఁడును జరుగ దని నే నంటిని.

కో—ఈమోహానుఁ డట్టి దుర్మార్గుఁ డని వసంతుఁ డెఱుఁగునా?

బు—ఎఱుఁగఁడు కాని, యేమో కొంతసందేహించినాఁడు.

కో—వసంతుఁడు కోకిల నేల సందేహింపవలయును? ఆభిజాత్యసంపన్నత గలిగి యధికగుణాన్వితుఁ డైనయీవృద్ధమహారాజపుత్త్రికక దా కోకిల యనునది.

రుద్ర—రాజేంద్రా! ఔను. కోకిల నాకూఁతురు. నా కొక్కతె యేకూఁతురు. అయ్యో! అయ్యో! నాకోకిలను నాకుఁ గనఁబఱచి పుణ్యమును గట్టుకొనరా? ఎక్కడ నున్నదో వెదకింపరా? హా! కోకిలా! (ఏడ్చును.)

కో—(తనలో) హా! తండ్రీ! నీశోభము నేనెంత యస్వతంత్రనై చూడవలసివచ్చెను?

ఆ. వె. ఎదుట నున్నదాని ♦ వెదకింపవలయునె?
కనఁబడియెడుదానిఁ ♦ గనఁబఱుపఁగ
వలయునయ్య? చూపుఁ ♦ బడయనికూఁతుకై
యేల యేడ్వవలయు ♦ నీవు తండ్రి?

గీ. మాయ యనుతెర యడ్డుండ ♦ మాత, తండ్రి
కూఁతు రనుభ్రమము గలిగె; ♦ నాతెరపయి
మగతనపుఁదెర యుండ భ్ర ♦ మము మఱింత
యయ్యెఁ; గూఁతురు రాజుగా ♦ నయ్యె నీకు.

(ప్రకాశముగ) సేనానీ! ఆరాజు నాశ్వాసింపు మనుము.

విజ—చిత్తము. ఏమయ్యా! అనవసర రోదనమున నల్లరిచేసి సభాకార్యముల కేల విఘ్న మొనర్తువు? ఊరకుండుము.

కో—విజయసారథీ! నీ వేమి కౌరవ మెఱుఁగవా? మాంట లాడు నైఖరి యెఱుఁగవా! మూఢుఁడవా! ఆవృద్ధరాజేంద్రు నట్లు గద్దించెద వేల? కనినయొక్క బిడ్డ కానఁబడక పోవ నేడువనివా రుందురా?

వసం—(తనలో) మాయమ్మ యున్నదికాదా?

విజ—మహాప్రభూ! క్షమింపవలయును. (అప) జగన్నాథా! ఈచిన్నరాజు పట్టాభిషిక్తుఁ డగుతరువాత మనమానప్రాణములు దక్కవుసుమా?

జగ—(అప) కాదా? మనపరియోజకతలు విద్యావిహీను లగువిభుల యొద్దను వితంతువులయొద్దనే కదా?

కో—నే నడిగినప్రశ్నమున కుత్తరము చెప్పక యూరకుంటి వేమి? బుద్ధిమతీ! గుణసంపన్న కాక తప్పని కోకిలను వసంతుఁ డేలసందేహింపవలయును?

బు—అత్యనురాగ మున్నచోట నట్టిభయము సహజమేకదా!

వసం—(తనలో)

గీ. ప్రాణపదమగువస్తువు ♦ పాడుపడు న
టంచు భయ మెల్లపుడు చిత్త ♦ మాశ్రయించు
నతులితాచారనిష్ఠుఁడౌ ♦ నతఁడు మైల
యెపుడు పడుదునొ యనుభీతి ♦ నెగిరిపడఁడె?.

కో—మోహనుఁడా! నీవు కోకిలను వనమునకుఁ దీసికొనిపోయితివా.

మో—చిత్తము.

కో—పోయి యచట బలాత్కరింప లేదుకద!

వసం—(తనలో) ఈయొక్కమాటతో వసంతునిబ్రదుకో చావో, తేలనైయున్నది.

గీ. తరుణిఁ బాసి ప్రాణాపాయ ♦ దశను గంటి;
రాజవైద్యుఁడు మృతజీవ ♦ రసము నిచ్చె;

వైద్యుహాస్త్రవిశేషాన ♦ బ్రదుకఁ గలను!
వాహకు నదృష్టమునఁ ♦ జావుఁ బడయవలెను!.

ఇంకను మాట లాడకున్నాఁడు.

కో—సందేహించుచుంటివేమి? బలాత్కరించితివా?

మో—(చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించునుగాక! పాపముశాంతించుగాక!

కో—ఏమి అటు లనుచున్నావు?

మో—ఆమె మహాపతివ్రత! నేను పరమదుర్మార్గుఁడను.

వసం—(తనలో) సెబాస్! యథార్థవాక్యములు రెండు పలికితివి.

గీ. అత్యసత్యవాదియు దిన ♦ మందు నొక్క-
యొక్కపుడు సత్య మాడక ♦ యుండఁ డహాహా!
తిరుగనిగడియారమయిన ♦ దివసమునకు
సరిగ వేళఁ జూపును రెండు ♦ పఱులు గాదె?

మో—ఆమె నాకుఁ దల్లివంటిది. ఇఁక నాకు బుద్ధి వచ్చినది. అంధకారమునకు దీప మెట్లో కామాంధకారమునకుఁ గారానివాస మట్టిది. తల్లియగుకోకిలాదేవి యెన్నటికైన నాకనులఁ బడుట తటస్థించినయెడల రక్షింపుమని నే నామెకెట్లు సాష్టాంగ మొనర్తును. (సాష్టాంగపడును.)

కో—నీవు నాకు నమస్కరించెద వేల?

మో—కోకిలాకాంతను బలిమిచేఁ బట్టితి నని నా కీకారాగృహనివాసము, తరువాత నిప్పటిమరణశిక్షయు, విధింపఁబడినవి. నేను ద్రోహిని కానని మనవి చేసికొంటిని. నన్ను క్షమించి రక్షింపుఁడు.

కో—బలాత్కార మెట్లు శిక్షార్హమో తత్ప్రయత్నముకూడ నట్టులే! నీవు చావక తప్పదు.

మో—తప్పదా? చిత్తము. బుద్ధిమతీ! (మోఁకరించి)

ఆ. వె. ఇంత సుఖముఁ జెందు ♦ నింతిని నిష్పట్టి
యడవి కీడ్చి యిడుము ♦ లందఁ జేసి
యురిని గూడఁ బొంద ♦ నుండఁ జేసినఖలుఁ
డితఁడుగా! వీనిశిరము ♦ నెగసి తన్న.

కో——ఓరి దుర్మార్గుఁడా! నీ వొనఁగినయాపదలు బుద్ధిమతికే యనవేల? వసంతునికో? కోకిలకో? వారిమూలముగ నీవృద్ధమహారాజున కో? ఈవిచిత్రనాటకమునకు నీవేబీజమవు; ఈయద్భుతభారతమునకు దుష్టశకునివి నీవే! నిన్నెగసి తన్నవలయునా! నీమాంసము ఖండఖండములుగఁ గోసి కాకుల కెగమిాటవలయునా? (తనలో)

ఆ. వె. ఇట్టిచోటనైన ♦ నీరీతి గానైనఁ
గాంత మగనితోడఁ ♦ గలిసె నహహా!
యిట్టిభాగ్యమైన ♦ నేనొందలేనైతిఁ
గట్ట! పూర్వరచిత ♦ కర్మకలన.

బు—— బాలప్రభూ! ఆతఁడు యావనప్రాదుర్భావమున నేమైన నేరములు చేసియుండినయెడల మీ రాతనిని క్షమియింపఁదగును. ప్రభువులకు శిక్షార్హుని క్షమించుటకంటె నుదారత వేఱొకటి లేదు. (సాష్టాంగపడును.)

కో——బుద్ధిమతీ! లెమ్ము! నీవంతదైన్యముగఁ బ్రార్థించుంటివి కాన మేము మీాయిద్దఱప్రాణములలో నొక్కప్రాణమును మాత్రమే రక్షింతుము. నిన్ను రక్షింపు మంటివా? నీకు బానిసయగుటకైనఁ దగనినీభర్తను రక్షింపు మంటివా?

మో——(తనలో) హా! బుద్ధిమతి యేమనునో?

బు——మహారాజా! నాభర్తనే రక్షింపవలయును.

కో——హాహాహా!

చం—ఓసీ! నిర్భాగ్యురాలా! నీవు చచ్చినతరువాతనైన లోకమునే కాభరణముగను దాస్యమునకు బీజనాశనము లేకుండుటకు నీ దుర్మార్గుఁ డుండవలయును గాఁబోలు!

కో—నీభర్త నేల కాపాడవలయును?

బు—నాప్రాణము నాభర్తలో నున్నది. ఆతనిజంపినయెడల నొకప్రాణముతో మఱియొకప్రాణము పోవును. నన్నుఁ జంపినయెడల నేను నాభర్తలో జీవించియే యుందును. కావుననే నట్లు కోరితిని.

కో—ఆహా బుద్ధిమతీ! నీవు సార్థకనామ వైతివి!

గీ. శక్తివంతుని ధనవంతు ♦ సరసతముని,
రాగయుతు, వ్యభిచారదూ ♦ రస్థుఁ, గాంతు
నింతి ముక్కుచు, మూల్గి, ప్రే ♦ మించు నట్టి
పాపకాలనైచిత్ర్యంబు ♦ ప్రాప్తమయ్యె.

గీ. కాని, నీరసు నిర్భాగ్యుఁ ♦ గాపురుషుని,
రాగహీనునిఁ, బరసతీ ♦ రాగయుతునిఁ,
బతిని, రక్షింపఁదలఁచి నీ ♦ ప్రాణములను
విడువ నుంటివి; నినుఁబోలు ♦ వెలఁది యేది?

బు—మహారాజా! మీస్తుతి కర్హురాలను గాను. ఇదివఱకే నావలనే మీకుఁ జాలశ్రమము గలిగినది. నన్నింక నురిదీయింప సెలవిండు. నాభర్త నన్నుఁ బట్టుకొని యాబల్లపైకిఁ దీసికొని వెళ్లును. ఆతనిసన్నిధానమున నాతనిచేతఁ జేపైచి ప్రాణములు విడుచుటకంటె నాకు మహాభాగ్య మక్కఱలేదు. అమ్మా! నమస్కారము! ఆర్యులారా! మీకు నమస్కరించుచున్నాను. నాథా! నన్నుఁ బైకిఁ దీసికొనిపొమ్ము.

మో—బుద్ధిమతీ! నీకటాక్షమున నే బ్రదికితిని. నీ కనేకవందనములొనరించుచున్నాఁడను. నీవుమాత్ర మేల మరణింపవలయును? బ్ర

దికియుండుటకు సాధన మేమైన నుండఁ జచ్చునంతటిజ్ఞానహీనుఁ డుండునా? నీవు చావవలదు. నీ వీమహారాజును వివాహము చేసికొందు ననుము. ని న్నాతఁడు వెంటనే రక్షించును. ఆరీతి గ బ్రదికి యుండక వృథగఁ జావనేల?

కో—ప్రక్కలోనిభార్యను పైవాని కప్పఁజెప్పి నీపాడుబుద్ధి పోనిచ్చు కొంటివికావు.

చం—మోహనుఁడా! నీవు బుద్ధిమతికి బ్రదుకు దెరువగునుపదేశమును మావలెనే చేసితివి. అది కోసినన రే! చెప్పినట్లు వినదు.

కో—బుద్ధిమతీ! నీభర్త చెప్పినయుపాయమునకు నీ వేమైనఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పవలసియున్న దేమో చెప్పుము.

బు—అమ్మా! నేనుఁ బ్రత్యుత్తరములదానను గాను; మాటలదానను గాను; నన్నుఁ బరలోకమున కంపుఁడు.

కో—పరమపాపిష్ఠశిఖామణియైనపతిప్రాణములు స్వప్రాణదానప్రయత్నమున రక్షించినమహాపతివ్రతాశిరోమణివైననీ వింకఁ గొంత కాలము లోకసంగ్రహార్థమై జీవించి యుండవలయును. నిన్నుఁ జూచి నమస్కరించువారికిఁ బాపవిమోచన మగునుగావున నమస్కరించుచున్నాను.

(సాష్టాంగపడును)

బు—(తిరిగినమస్కరించి) మహాప్రభూ! అనుగ్రహింపఁబడితిని.

కో—గీ. బహుళజీవభూయిష్ఠప్ర ♦ పంచమందు
సచ్చిదానందమయసుప్ర ♦ శస్తమైన
యట్టిబ్రహ్మముతరువాత ♦ నధికపూజ్య
భవ్యమగువస్తువైకపతి ♦ వ్రతయె కాదె?.

సేనాపతీ! ఈదొంగను, విశ్వాసఘాతుకను, రాజద్రోహిణిని, రమణీరూపరాక్షసిని, పైఁటకొంగున బాకును ముడుచుకొని బా

నిసతనమునకై. వచ్చినపాపి నిటు తీసికొనివచ్చి నాయెదుట దూరముగఁ బెట్టుము.

సేనా—(తనలో) అయ్యయ్యో! ఇఁక నాకొంపగూడ నేమిమునుఁగునో కదా! (ప్రకాశముగ) వాహినీ! రమ్ము! ఇటురమ్ము. మహారాజుగారి యొద్ద—కాదు—యెదుట—దూరముగ—నంత దూరముగఁ బనికిరాదు—కొంచెము దగ్గఱగ—నిలువఁబడుము. మహాప్రభూ! వాహినిని దమయెదుట నిలువఁ బెట్టితిని.

కో—అమ్మా! ఇంక దీనిని విచారింపనా?

చం—న న్నడుగవలసినపని లేదు. నీయిష్ట మెటులో యటులాచరింపుము.

కో—రాజవధమును సంకల్పించుకొనిన నీ వెవతెవు?

వసం—(తనలో) ఎవతెవు కాదు. ఎవఁడవని యడుగుము. హా! కోకిలా!

గీ. ఎటులొ కారయం దుండ న ♦ న్నిడ్చి పైకి
నడవిపా ల్సేసి త్యజియించి ♦ యాఁడుబోని
సనుగఁ జేసి రాజవధము ♦ సలుపఁ జేసి
యురిఁ దగిలిచి గుట్టునుగూడఁ ♦ జెఱుపఁ దలఁతె?

కో—ఏమి మాటలాడక యున్నావు.

వసం—ఏమిచెప్పవలసి యున్నది?

కో—ఏమీ యీమఱపు? ఛీ! తుచ్ఛురాలా! రాజవధ మేల సంకల్పించుకొంటివి?

వసం—రా జెవరు?

కో—నీకుఁ గన్నులు లేవా? మతి లేదా? అటు లడిగెద వేమి?

వసం—కన్ను లున్నవి. మతి యున్నది. కావుననే యడిగితిని. రాజెవరు?

కో—నేనే.

వసం—అసత్య మేల యాడెదరు?

కో—అసత్య మేమున్నది?

వసం—ఈరాజ్యము నీ కేటీరునఁ గలిగెను. నీవు మాదేశపురాజునకుఁ బుత్త్రికడ వగుదువా? ఆమె నిన్నుఁ గనెనా?

కో—కన్నవాఁడేకాని దత్తుఁడు రాజ్య మేలఁగూడదా?

వసం—నీ వామెకుఁగాని యామెభర్తకుఁగాని దత్తస్వీకృతుఁడవా?

కో—చీచీ! అనవసరవాక్యములఁ గట్టిపెట్టుకొనుము. నీవు రాజవధ మేల సంకల్పించుకొంటివి? సేనాపతీ! సర్వమును సిద్ధపఱచి యుంచుము. దీనిని ముందుగ నుఱితీయవలయును.

వసం—నేను నీవధ మేల తలఁచితినా? నిన్ను రాజ్యమునుండి తొలఁగించుటకు—

కో—తొలఁగించి—

వసం—నేను రాజ్య మేలుటకు—

కో—హాహా! నవ్వు వచ్చుచున్నది. బానిసకు రాజ్యమేల?

వసం—పైవానికంటె మంచిదికాదా?

కో—(తనలో) హాహా! ఇది యేమి? ఇది యేమి? నానాథుఁడే!

విజ—ఈమహారాజు వృద్ధరాజున కభిమానపుత్త్రుఁడు.

వసం—ఔరసుఁ డుండ నభిమానపుత్త్రుఁ డేల యేలవలయును?

కో—(తనలో) హా! హృదయమా! శాంతించుము.

చం—ఓసీ! మతిమాలినదానా! ఔరసపుత్త్రుఁ డెవ్వఁడే?

వసం—నేనే!

చం—ఎవరికి? ఎవరికి?

వసం—నీకు—నీభర్తకు—

చం—నా కౌరసుఁడు వసంతుఁడు.

వసం—అంతమాత్ర మెఱుఁగుదువుకద! ఆనిర్భాగ్యుఁడై నవసంతుఁడువీఁడే.

కో—(తనలో) అదృష్టహీన నగునామూలమునఁ బ్రాణనాథా! నీకె న్నియాపదలు తటస్థము లైనవి.

ఆ. వె. నిన్ను మొదటఁ జూడ ♦ నే నెచ్చటను యిట్టి
ప్రతిమఁ గాంచితి నని ♦ భ్రమము పడితి;
మునుఁ జదివినపాఠ ♦ మును నెచ్చటో విని
నట్టు లున్న దనెడు ♦ నజ్ఞవలెను.

చం—సేనానీ! చూచితివా? చెప్ప లేదా? పట్టుకో! కొట్టు! చంపు! నరుకు! రాజ్యమును హరించుటకు వసంతుఁడను పేరు పెట్టుకొని దాసి వేసము వేసికొని బాకు నడిలో దాఁచుకొని వచ్చి రాజకుమారునిఁజంపఁ దలఁచితివా? రాజ్య మెక్కఁ దలఁచితివా? మహారాజు చచ్చినతోడనే రాజ్య మల్లోలకల్లోలమైన దనుకొంటి వేమి? జాగ్రత్త! డొక్క చీల్పించెదను. సేనాపతీ! పట్టుకొనుము. ఎక్కించు! ఉరికంబములమీఁది కెక్కించు!

కో—సేనాధిపతీ! పట్టుకొనకుము. అరదండములతో భటమధ్యమున నున్నవాఁ డెచ్చటికిఁ బోవును? అమ్మా! ఆతఁడు వసంతుఁడే యగునెడల మనకంతకంటె సంతోష మేమియు లేదుకద! కాక మఱి యెవ్వఁడో ద్రోహియయి జోరఁ డైనయెడల నాతఁడు నాకుఁ జేయదలఁచినయపకృతి యేదియో చేయనే చేసినాఁడు కదా! బద్ధుఁడై కొలఁదికాలములోఁ గడ తేరనున్నవాఁడు మన కేమియాపదను గలుగఁ జేయఁగలఁడు? ఏమియు భయము లేదు. ఈతని పూర్వాపరసందర్భము లన్నియుఁ గనిపెట్టుదము.

చం—ఇంక నేమి కనిపెట్టవలయును? ఒక్కమాఱుగ వసంతుఁడనే యనుచున్నాఁడు.

కో—(తనలో) వసంతుఁడు కాఁడా! హా! ప్రాణనాథా!

ఆ. వె. ఎట్టిజీర లుండి ♦ యింతలో నేత్రముల్
కాంతిఁ దప్పె; నింకెఁ ♦ గళ మొకింత

సన్నవడిరెం; నున్న ♦ నున్న నౌ చెక్కులు
చప్పఁబడుచు బ్రమదిమ ♦ దప్పె నకట!.

ఆ. వె. పొల్గుపిట్టపొట్టఁ ♦ బోలినముం జేయు
తరుణమాంసలతను ♦ దక్క వరము
లకట! పొటకరించె; ♦ నవిగో భాగ్యమువ్రావ
జనునిలోపచయము ♦ చందమునను.

వసం—అమ్మా!

ఆ, వె. అమ్మగానిదాని ♦ నైన నమ్మాయని
యనెడువాని నింతి ♦ యాదరించు
నన్నుఁ గన్ననిన్ను ♦ “నాతల్లి,,యని పిల్వ
నెగచి నఱికమనెద ♦ వేల? యమ్మ!.

ఆ. వె. కొడుకుమృతికి నడ్డు ♦ పడవలసినతల్లి
తనయుఁ జంపఁబూన ♦ దారి గలదె?
పది గుండెఁబట్టు ♦ నిట్టె నీ రది దింపు
నీరు గుండెఁ బట్టు ♦ దారి యేది?.

కో—నీవు వసంతుఁడవే యైయుండినయెడల బహిరంగముగ వచ్చి “నేను నీకొడుకను; ఈరాజ్యము నాది; ఈక్రొత్తరాజును వెడలఁగొట్టి నారాజ్యమును నేఁ దీసికొందును.,, అని మీయమ్మతో స్పష్టముగ ముఖాముఖిని జెప్పలేక పోయితివా? ఈభయ మేల? ఈసందేహ మేల? దాసీజనములగుడారములలోదాఁగ నేల? లేనిపోనియాఁడువారివేషంగులు తెచ్చి పెట్టుకొననేల? చక్రవర్తిపుత్త్రుఁడవై పుట్టియుఁ గింకరవృత్తికి లోనుగా నేల? అర్ధరాత్రమున నిద్రావస్థ నుండువారిఁ బొడువ నేల? అరదండములతో నురికంబములయొద్ద కీడ్వఁబడ నేల? ఎందుల కీశ్రమము? ఈక్షోభము? ఈయవమానము? ఈబలవన్మరణము?

వసం—నేను మూఁడేండ్లవయసువాఁడ నై యుండఁగ నీమహారాజువలనఁ దీసికొనిపోఁబడుటచే నిచ్చట న న్నెవ్వ రెఱుఁగరు. మాతల్లియైన న న్నెఱుఁగదు. బద్ధుఁడైన యీవృద్ధరా జప్పటప్పటఁ జూచుటచేత నన్నుఁ గొంత యెఱుఁగును. ఒకసారి చూచుటవలన బుద్ధిమతి నన్ను మిక్కిలి స్వల్పముగా నెఱుఁగును. హాకోకిలా! నీ విప్పుడు నాయెదుట నున్న యెడల నే నెంతవికృతవేషములో నున్ననైనను నీ విట్టె యానవాలు పట్టుదువు గదా!

కో—(తనలో) మగరూపున నున్ననన్ను నీ వెంతగుఱుతు పట్టితివో యింతకుముందువఱకు నేను ని న్నంతే గుఱుతు పట్టితిని.

ఆ. వె. ఎఱుఁగు టనఁగ నేమి? ♦ యెఱుఁగమి యన నేమి?
నెత్తిపైన జ్యేష్ఠ ♦ నిలుచు నపుడు.
కనులు పూలు పూచి ♦ కాయలు కాచును;
బుద్ధి మొక్కవోయి ♦ మొండిఁబోఱు.

(ప్రకాశముగ) వసంతా! నీ వేదో చెప్పఁబోయి మఱియొక్కదారిని బోయితివి.

వసం—ఔను. ఇచ్చట మాతల్లియైన న న్నెఱుఁగదు. నేను వసంతుఁడనని చెప్పిన నెవ్వరు నమ్ముదురు? మగరూపమున నంతఃపుర మెట్లు ప్రవేశింతును? అందుచే నీదాసితనమున గొప్పుకొని నగరు ప్రవేశించితిని. మాయమ్మతో రహస్యముగ నాస్వరూపమును వెల్లడించుకొనవలయు నని యెంచితిని గాని, వసంతుఁ డని పేరుపెట్టుకొని వచ్చిన నెవరినైనఁ బ్రత్యేకాజ్ఞ లేకయే శిరఃకర్తన మొనరింపుమని ద్వితీయసేనాధిపతి కప్పుడే యాజ్ఞ నిచ్చుచుండెను. తరువాత—(సేనాధిపతివంకఁ జూచును.)

విజ—చెప్పుము. సేనాధిపతికి భయ మేమి?

వసం——తరువాత, నీసేనాధిపతితో నాయుదంతము సంపూర్ణముగఁజె ప్పితిని. అప్పు డీతఁడు నాయవస్థకు మిగుల ఖేదపడి నీవీరాత్రి నీ శత్రు వైనయీనూతనరాజును గడతేర్చినయెడల సేనాభండార ములతో నేను నీకు సాహాయ్య మొనర్చి నిన్ను రాజ్యమున నవ లీల నిలుపుదు నని వాగ్దాన మొనర్చెను.

కో——సేవకా! ఈసేనాధిపతి కరదండములఁదగిల్చి యురికంబములయొద్ద కుఁ దీసికొని వెడలుము. ఛీ! దురాత్ముఁడా! రాజద్రోహీ! పాపీ! రాజ్యము వసంతునిదిగావున నాతఁ డేదో యొకతంత్రమునఁ దన రాజ్యమును దాను సంపాదించుకొనుటలో నంతత ప్పేమియు లేదు. నీ కేమి పోఁగాలమా? ఒడలు మదమా? నీకు నే నేమి ద్రోహ మొనర్చితిని? నీదారికి నే నేమియడ్డుగ నుంటిని? నన్నుఁ జంపు మని నీ వీతనికి బోధింతువా?

విజ——చంపు మని నేను బోధింపలేదు. ఆతఁడు మిమ్ముఁ జంపఁగలిగిన యెడల నాపైని——

కో——ఛీ! నోరు మూసికొనుము. నీవుచావఁదగినవాఁడవే!

వసం——అయ్యా! ఆతనిని క్షమియింపుము!

చం——విజయసారథీ! ఇట్టిచిక్కులు రాఁగ నివారణము చేయఁదగిననీవే మ మ్మిట్టి యాపదలలోఁ బ్రవేశింపఁ బెట్టితివా? ఈవిశ్వాసహై న్యము నీకుఁ దగునా?

విజ——రాజకుటుంబమం దిప్పటికి నాకు విశ్వాసమే?

కో——(కత్తిదూసి) ఆఁ! ఆఁ! ఏమంటివి? ఏమంటివి? రాజకుటుంబమందు నీ కిప్పటికి విశ్వాసమేనా? నేను రాజకుటుంబములోనివాఁడను గాక పోవుటచేత నన్నుఁ జంపుటలో విశ్వాసహైన్యము లేదని సూచించుచుంటివా? బాలిశాధమా! (నఱుకఁబోవును.)

చం——అబ్బాయీ! శాంతింపుము.

వసం—అయ్యా! రక్షింపవలయును.

కో—మహారాజ్ఞీ! వసంతుఁడని పేరుపెట్టుకొనిన వాఁడెవఁడో వచ్చినంత మాత్రముననే యధములైన సేవకులకు సహితమునాయం దెంతగౌరవమున్నదో చూచితివా? నన్ను వారు వధించుటకుఁ గూడ యత్నించుచున్నట్లు స్పష్ట మైనదా? గౌరవహీనునై ప్రాణాపాయదశ నొందుచు, నేను నీయింట నిం కెన్నాళ్లుండవలయును? నీబాంధవము నా కక్కఱలేదు. నీరాజ్యము నాకక్కఱ లేదు. నాయిష్టానుసారముగ నేఁ బోయెదను.

(పోఁబోవును)

చం—నాయనా! కోపపడకుము. వసంతుఁ డనునామము ధరించి యేనిర్భాగ్యుఁడైన వచ్చినయెడల నింత మునుఁగు నని యెఱిఁగియుండియే యట్టులానతిచ్చితిని. (అపవారించి) ఈసమయమున నీ విట్టు లాచరింపఁ దగదు. యుద్ధానంతరము రాజ్యమా యల్లరిగనున్నది. పైరాజ్యభారమా మీఁదఁ బడెను. రాజ్యాపేక్షచే దొంగలు ముచ్చులు వేషధారణ మొనర్చుకొని వచ్చుచున్నారు. ముఖ్యుఁడైన సేనాధిపతియా పరిభవింపఁబడి మరణయాత్రోన్ముఖుఁడై యున్నాఁడు. ఎదుటిసామ్మపైఁ గుంపటివలె సార్వభౌముఁడు మనయసందర్భచర్య నంతయుఁ జూచి యున్నాఁడు. ఇట్టి యసాధ్యావసరమున బుద్ధిమంతుఁడ వైననీ వేమి! అనాలోచనముగ నీప్రయత్న మేమి? తప్పు కాదా? నాయనా! ఏమియు మాటలాడకుము.

వసం—(చంద్రికవద్దకువచ్చి) అమ్మా! నేను వసంతుఁడను. నీవు రాజపత్ని వనుమాట యెంతయథార్థమో నేను నీసుతుఁడ ననుమాట యంతయథార్థము. అభిమానపుత్త్రుఁ డని, యౌరసుఁ డని, యధికారతారతమ్య మని,యన్యోన్యకలహారంభ మగునని, జన

నాశన మగునని, ధనవ్యయ మగునని, రాజ్య మమితాందోళనా ధీన మగునని, మీరు గుజగుజలుపోయి డిల్లపడి యేమియుఁ దోఁచక, నిలువుగ్రుడ్లు వైచుకొని, నాలుకలు గఱచుకొని, యింతయిబ్బందిపడనక్కఱలేదు. దానికొఱకపేక్షించి వచ్చినవాఁడను గాను. నిశ్చయముగ నీరాజ్యమును గోరి రాలేదు. ఆకోకిలాపాదములతోడు.

కో—(తనలో) హరిహరీ! ప్రాణనాథా! నీపాదములనే గతిగనమ్మియున్న నన్నిట్టిమాట లాడఁదగునా?

చం—(తనలో) ఇంత సేపటినుండియుఁ గొంతదూరమున నుంటచే దీని మాట బాగుగ గుర్తింపలేకుంటిని. ఇప్పు డిది నాకతిసమీపస్థయగుటచే దీనికంఠధ్వని బాగుగా నానవాలు పట్టుచున్నాను. నాభర్తకంఠరవముగూడ నిట్టిదే. ఏమియుభేదములేదు. కనులు మూసికొనిన నాతఁడే మాట లాడినట్లు నాకుఁ బొడకట్టుచున్నది. (ప్రకాశముగ) అబ్బాయీ! కోకిల యని మీ రంద ఱింత సేపటినుండియు సంభాషించుకొనఁగ నేను వినుచు నూరకుంటిని. ఇప్పు డిది కోకిలాపాదములతో డనినది. నాయనా! కోకిల యెవ్వతెయోనాకు స్పష్టముగఁ జెప్పుము.

వసం—అమ్మా! న న్నడుగుము! నేను జెప్పెదను. ఆతని కేమి తెలియును?

కో—(తనలో) ఆత్మస్వరూపనిర్ణయ మసాధ్యము కాదా? (ప్రకాశముగ) కోకిలాస్వరూపాదులు నీకన్నులఁ గట్టినట్లుండ వేఱ వర్ణింపనేల? కాని, రాజ్య మక్కఱలేనివిరాగిశిఖామణివి కాంతారములం దుండక కాంతలయంతఃపురములం దేల దూరితివి?

వసం—నాప్రాణనాయిక యగుకోకిలను బురముల వెదకితిని. వనముల వెదకితిని. ఎచ్చటను గానఁబడ దయ్యెను. ఇఁక నాకు వెదుకు

టకు దేహశక్తి లేదు. చేతిలో సాధనములు లేవు. నారాజ్యమును జేరి నే నుండినయెడల నాకు సేవకు లుండరా? ధనము కావలసినంత యుండదా? తత్సాహాయ్యమునఁ బ్రపంచ మంతయు నేను గోకిలను గాలింపఁ గల ననియును, దానిని జూచు భాగ్య మప్పటికైన నాకుఁ గలుగకపోయినయెడల స్వదేశములోఁ దల్లిసన్నిధిని మరణము నొంది పితృపితామహాదు లేమట్టిలోఁ గలిసిరో దానిలో నేనుఁ గలియఁ దలఁచి యిక్కడకు వచ్చితిని. నాకు రాజ్య మక్కఱలేదు. ఐశ్వర్య మక్కఱలేదు. ప్రాపంచికవస్తు వేదైనను నాకుఁ గోకిలతరువాతిదే. హా! కోకిలా! కోకిలా!

కో—(తనలో) హృదయమా! అత్యానందమున నవశత నొందుచుంటివా?

చం—బుద్ధిమతీ! నీవు వసంతు నొకసారి చూచితి నని చెప్పితివి కాదా?

బు—ఔను.

చం—నీ వతని నానవాలు పట్టఁగలవా?

బు—ఏమో! చూచెదను. (వసంతుని సమీపించి) అమ్మా! ఇదేపోలుగు; లావు. అమ్మా! ఆఁడుదాని కంతయెత్తైనను దుండునా?

చం—పాలముమాట కేమి? ఆముక్కునకు నాముక్కున కేమైనభేదమున్నదా? చూడు! ఈ వ్రేళ్లు ముంజేతు లచ్చముగఁ దండ్రివి సుమా! ఆహా! ఈకర్ణములను జూడనే లేదు. ఇవినాచెవులకుఁ బ్రతిబింబములుగ లేవా?

బు—సామ్య మున్నట్లే నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

కో—తోఁచదా? ఇప్పు డందఱు పండితులే.

గీ. జాతకముఁ జూపి జాతక ♦ స్వామిలిం
మొదనఁ గాలజ్ఞుఁ డిగిలించు ♦ నిద్దిస్త్రీన

గుటకు హేతువు లేవన్న ◆ గుటకఁద్రిప్ప
కేకరువుపెట్టు శ్లోకాల ◆ నెన్ని యతఁడు.

(తనలో) వసంతా!

గీ. కల్లతలకట్టుత్రాళ్లు! చె ◆ క్కిళ్ల వ్రేలు
దొంగగుబ్బలపైనున్న ◆ కొంగు జార
సర్దుకొననైన లేవు; నీ ◆ చానతనము
కంటె నామగరూపె బిం ◆ కముగ నుండె.

(ప్రకాశముగ) అమ్మా! మీకందఱ కీవెట్టితన మేల?

గీ. ఇతనిఁ బదియాఱువర్షము ◆ లతఁడు తనదు
బడిలో నుంచె; నతఁడె చె ◆ ప్పంగఁదగువ
సంతుఁ డితఁ డౌను కాఁడొ; యీ ◆ వంత యేల?
గొల్లఁ డెఱుఁగకయుండునే ◆ గొఱ్ఱెగుఱుతు?

చం——ఈవృద్ధరా జేమో తల వంచుకొని మాటలాడక యున్నాఁడు.

మో——(తనలో)

గీ. పంచపక్ష్యుపాసన గల్గు ◆ వానిఁబోలె
కనుల నిట్టట్టు చిట్టించు ◆ కొనుచు లోన
నేదొ గొణగుకొంచును వ్రేళ్ళ ◆ లిటు గణించు
కొనుచు వెఱ్ఱిచూపున నవ్వు ◆ కొనుచు నుండె.

చం——అబ్బాయీ! ఈతని నేఁ బల్కరించిన బాగుగ నుండదు. నీ వడుగుము.

కో——నీపుత్త్రునిచేతనే యడిగింపుము.

చం——(వసంతునివంకఁ దిరిగి) నీవే యడుగుము.

వసం——"నేను నేనేనా?" యని నే నాతని నడిగిన నన్నుఁ జూచి యాతఁ డేమనుకొనును. ఎవరికి సందేహ మైన వా రడుగవలయును గదా?

కో—నీయథార్థత్వమును స్థిరపఱచుకొని మాసందేహమును బోఁగొ ట్టుభారము నీమీఁదనే యున్న దని నీ వెఱుఁగవా?

వసం—సరే! అడిగెదను. అయ్యా! అయ్యా! పలుకఁ డేమి! అయ్యా! (బిగ్గఱగనఱచును.)

రుద్ర—ఎవఁడవు నీవు?

వసం—నే నెవఁడనో తెలిసికొనఁగోరియే మీ రందఱు నన్ను నిన్నడుగ మనినారు.

రుద్ర—నిన్ను నీవే యెఱుఁగవపుడు నేను నిన్నెఱుఁగు టెట్లు?

వసం—నన్ను నే నెఱుఁగుదును. మీరు నన్ను నమ్మకున్నారు. మీరు నన్నెఱుఁగుదురు కావున, నమ్మకము గలుగఁజేయుటకుఁ గోరు చున్నాను.

రుద్ర—నేను నిన్నెఱుఁగుదునా? (దగ్గఱగఁ జూచును.)

వసం—ఎఱుఁగరా? నేను వసంతుఁడను గానా? మీకారాగృహమునఁ జిరకాలము నివసింప లేదా?

రుద్ర—ఓరీ! ఓరీ! తస్కరుఁడా! అధముఁడా! చండాలుఁడా! నాకూఁతు రేదీ? నాయొక్క పుత్త్రిక యేదీ? (వసంతునిపైఁబడి) నా కిప్పు డు దానిఁ గనఁబఱుపుము. లేదేని నీగొంతుకనులిమెదను. జా గ్రత్త! మహాప్రభూ! తరువాతఁ దిరిగి కట్టవచ్చునుగాని, యుర దండముల నొక్కసారి విప్పింపుఁడు. హా, కోకిలా! హా! కోకి లా! (ఏడ్చును.)

మో—మహారాజా! శాంతింపుఁడు. శాంతింపుఁడు.

(ఇద్దఱను వేఱుచేయును.)

రుద్ర—మహాప్రభూ! మహాప్రభూ! నేను వెనుకఁ జక్రవర్తిని. ఇప్పుడు పేరులేనియధముఁడను. నారాజ్యమును మీరు గ్రహించితి ర నుచింతచే నీళ్లు మనవిచేసికొనుట లేదు. నాకు న్యాయ మ్మొ

నర్ప మీారు కర్తలు; సర్వాధికారులు. ఈదుర్మార్గుఁడు నాకో కిలను హరించినాఁడు. వానిని శిక్షించి నాకూఁతును నా కిప్పించి న్యాయము సేయవలయును. నేను మీాకు సాష్టాంగపడుచున్నాను. హా! కోకిలా! హా! కోకిలా!

(ఏడ్చుచు సాష్టాంగపడును.)

కో—(ప్రకాశముగ) అయ్యా! లెండు. లెండు. (తనలో) హా! తండ్రీ! నే నెంత ఘోరపాపము చేసితిని. నీవు నాకు నమస్కరింపఁగ నే నూరకుండవలసి వచ్చెనుగదా! హా! కోకిలా! యని నీ వేడ్వఁగ నీతోపాటు నేను బిగ్గఱగ నేడ్చుటకు వీలులేక కన్నులలోఁ జీలలు గ్రుచ్చుకొంటిని. కోకిలా! కోకిలా!, యని నీ వాలాపింపఁగఁ 'ఆఁ, యనుటకైన నోఁచుకొనలేక నోటనిప్పులు వోసుకొంటిని. (తిరిగి ప్రకాశముగ) అయ్యా! లెండు! లెండు! ఏమి లేవకున్నారు! అమ్మా! చూడు! చూడు!

చం—(చూచి) అయ్యో! మూర్ఛాగతుఁ డయ్యెను.

కో—తండ్రిప్రాణమున కాపదరాఁగఁ గొడుకు మగతనమే యాఁడుతనముగఁ గరఁగిపోవలసియుండఁగా నాఁడుపడుచు పైఁబై మగతన మెగిరిపోయి యాఁడుతనముగ మాఱు టాశ్చర్యమేమి? చీ! చీ! ఇఁక నా కీయనవసరవేషమేల? తీసివాఱవైతును. (తీసి లోని స్త్రీవేషముననిలిచి) హా! తండ్రీ! హా! తండ్రీ! (పెద్దపెట్టున నేడ్చును.)

చం—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది! ఏమిది! బుద్ధిమతీ! ఇది యేమి? ఇంద్రజాలమా? స్వప్నమా? కనుకట్టా? హా! ఏమిది!

బు—ఇది యేమియుఁ గాదు. ఇదియే కోకిల యని స్పష్టమగుచున్నది.

చం—మాఅబ్బాయి యేఁడీ?

మో—అబ్బాయియే అమ్మాయిగా మాఱినది. కాలమహిమము.

వసం—(తనలో) హా! హృదయమా! ఇప్పటికైన నాలుక కేడమిచ్చెద వా? హా! కోకిలా!

గీ. ఎప్పుడు కన్నులం బడుదువొ ♦ యెప్పుడు నిన్నుఁ
కౌఁగిలింతునొ యని చిర ♦ కాల మేను
తహతహను బొందఁ బ్రారబ్ధ ♦ తంత్రమునను
జేరవలసె ని న్నిట్టిదు ♦ స్థ్సితిని నేను.

కో—తండ్రీ! ఇంకను లేవకుంటివేమి? రాజ్యవిహీనుఁడ వై, యాశత్రురాష్ట్రములో నురికంబముల ప్రదేశమున మరణశిక్షను బొంద నుద్యుక్తుఁడవై కఠినాత్మక యైనకూఁతుకొఱకేడ్చి యేడ్చి మొఱఁడువాఱిపోయితివా తండ్రీ! (ఏడ్చును.) నామూలమున నీ కెంతప్రారబ్ధము తటస్థించెను! తండ్రీ! తండ్రీ! తండ్రీ! (ఏడ్చును)

రుద్ర—(లేచి) నన్నుఁ దండ్రీ! యని పిలుచువా రెవ్వరు? కోకిలయేనా? ఏదీ! ఏదీ! (తడవుకొనును.)

కో—నాయనా! నే నిక్కడ నున్నాను. కన్నులు తెఱువుము.

రుద్ర—(తెఱచి) హా! నాతల్లీ! నాతల్లీ! (ఏడ్చును.)

కో—నాయనా! లెమ్ము. (లేచును.)

రుద్ర—అమ్మా! నిశ్చయముగ నీవు నాకూఁతు రైనకోకిలవే కద!

కో—ఔను. నీకూఁతురైనకోకిలను నేనే. వసంతుని చెర విడిపించి యతనితోఁ బారిపోయినపాపాత్మురాలైనకోకిలను నేనే. మోహనుని బాధఁదప్పించుకొని పురుషవేషమున నీరాజ్యమును జేరి యీామెకు బుత్త్రుఁడనై రాజ్యము సేయుచు సిగ్గుమాలియున్న కోకిలను నేనే. ని న్నురిదీయవలసినదని యాజ్ఞ యిచ్చి యిచ్చటి కరదండములతో ని న్నీడ్పించినచండాలినియైన కోకిలను నేనే. నీవు నాకొఱ కేడ్చుచుండినను మూఁగయైయుండినకోకి

లను నేనే. ఏమి చేయఁగలను? రాజవిధి! అవిలంఘ్యమైనరాజ విధి నన్నట్లు చేయించెను. క్షమింపుము. (సాష్టాంగపడును.)

రుద్ర—తల్లీ! లెమ్ము. నీవు విచారింపవలదు. నేను నిన్నుఁ బురుషవేష మునఁ జూచినతోడనే నిన్నుఁ గొంత యానవాలు పట్టితిని గా ని నావిద్యమానస్థితినిబట్టి వెల్లడించిన నేమినేరమో యని భ యపడి యూరకుండవలసి వచ్చెను. తరువాత నట్టె యట్టె యే మో నాకు మతి చెదరుచున్నట్లుండెను. దేహస్మృతి తప్పుచు న్నట్లు కానఁబడెను. ఇప్పుడు నాకు శాంతచిత్తత కలిగినది. ఇఁ క నిక్కడ నేమిచేయవలయును.

కో—కొంచెముపని మాత్రమే యున్నది. ఈసేనాధిపతి నురి దీయించ వలసి యున్నది.

వసం—కోకిలా! నావంకఁ జూడుము. ఆతనిని జంపుట కేమికాని, ముం దు నన్ను బ్రదికింపుము.

కో—నీవసంతత్వ మింకను స్థిరపడలేదు కదా?

వసం—అది నీవలననే స్థిరపడవలసినది కదా.

గీ. రమ్యమాధుర్యమృదుతమా ♦ రవము గల్గు
కోకిల వసంతునికి శోభఁ ♦ గూర్పవలయు;
రమ్యమాధుర్యమృదుతమా ♦ రవము గల్గు
కోకిల వసంతునికి శోభఁ ♦ గూర్చుఁ గాదె?

కో—నీ కనుచిత మగునట్టియు, నేను జూడఁదగనట్టియు, నీయాఁ డు వేసమును దీసివైచినఁగాని నీవసంతతను నేను స్థిరపఱుపఁజా లను.

వసం—మహాప్రసాదము.

గీ. నినుఁ గనఁగ సతిరూపె సా ♦ ధనమయినది
యైన నినుఁ బొందుటకు దాని ♦ నటుల ద్రోతు

జ్ఞానమే ముక్తిసాధన ♦ మైనదైన
దానిఁ ద్రోయవలయు ముక్తి ♦ దళనుగాదె?
(వసంతుఁడు నిష్క్రమించును.)

కో—(నవ్వుచు)

గీ. కొడుకఁగా నుండినపుడు నన్ ♦ బడిబడిగను
గరుణఁ జూచుచుఁ బల్కెడ ♦ గ్గలుదు వీవు
కోడల నయిన వెంటనే ♦ కొఱకొఱలించుఁ
బలుకకుంటివి దూరాన ♦ నిలిచి యత్త!

చం—(నవ్వుచు) అప్పుడే కోడంట్రికి మారంభ మైన దని సంకోచించుచుంటివా? ఈవింతమార్పు లన్నియు నామనసుఁ జెదఱఁ జేసినవి. అమ్మా! నీకంటె నెవ్వరికి నెక్కువ తెలియదు. అది వసంతుఁడేకద.

కో—ఏమియు సందేహింపఁ బనిలేదు. అతఁడు నీపుత్త్రుఁ డగువసంతుఁడు.

చం—నాపుత్త్రుఁ డగువసంతుఁ డైనయెడల నీభర్త యగువసంతుఁడు మాత్రము కాకుండునా?

కో—పెద్ద లెట్లాచరించిన నదియే మాకు సమ్మతము. (అపవారించి) అయినను మాతండ్రిగారియభిప్రాయ మెటు లుండునో?

చం—అన్నయ్యా! నీకూఁతును నాకొడుకునకుఁ జేసికొనవలయు నని యున్నది. నీ యంగీకృతికొఱకుఁ గోరుచుంటిని.

రుద్ర—(నవ్వుచు)

గీ. పెండ్లికొడుకు కూఁతుల నింటఁ ♦ బెట్టుకొంటివి,
వహహా! కట్టిపెట్టితివి వి ♦ య్యంకు నిచట
నన్ని సమకూడెఁగద! యీని ♦ రర్థకంపు
ముసలిగంగిరెద్దుతలయూఁ ♦ పు లిప్పు డేల?

చం—(నవ్వుచు) అన్నయ్యా? ఇది నీవు చెప్పిననీతియేకద! నాపుత్త్రుని నీవు చిరకాలము గట్టినె-చితివి! కాన నాకొడుకుతో వడ్డిగ నీ కూఁతును దీసికొంటిని. ఇఁక వెనుకటిమాటలతోఁ బ్రయోజనము లేదు. నీకూఁతును నాకొడుకున కీయవలయును.

రుద్ర—నీకొడుకునకు నాకూఁతును జేసికొమ్మని నే నిన్నుఁ బ్రార్థింపవలసి యుండ నీ వటు లందు వేల?

చం—అట్లు నీ వనుకొనఁ బని లేదు. మే మందఱము నీ కెప్పుడు విధేయులము కామా? ఈరాజ్యములు రెండును నీవే కావా? మాకు నీకంటెఁ బెద్దది కెవ్వ రున్నారు?

విజ—నాచావుమాట ముందుగఁ జూడక మీపెండ్లిమాటలాడుకొనుచున్నారా?

కో—ఇఁకఁ జూచునది యేమి? ఓరీ! సేవకా! ఆతనిమెడ కత్రాడుఁ గట్టుము. ఛీ! అటు కాదు. ముందు చేతులు వెనుకకు విఱిచి కట్టవలెను. పాదములు రెండు బొట్టనవ్రేళ్లను గలిపి కట్టుము. మెడను త్రాడు ఉచ్చునలె వేసి మొగము గానఁబడకుండ నొక టోపిఁ దగుల్చుము.

చం—మన మందఱ మింతయానందముగ నుండ నీసమయమున నాతనిమాత్ర మేల చంపవలయును?

కో—ఏదోషమునైన సహింపవచ్చుఁ గాని రాజద్రోహమును సహింపఁగూడదు. జనులక్షేమము రాజక్షేమమున నిమిడి యుండును. అట్టిరాజున కపకారము చేయువాఁడు లోకాపకారి. కావున నట్టివానిని క్షమియింపఁ దగదు!

విజ—మోమునకుఁ గుళ్లాయి నింకఁ దగుల్పవలదు. అయ్యా! నాభార్య చిరకాలముక్రిందటనే కాలముచేసినది. ఇంతకాలమునుండి విధురస్థితి నుండియు నీనడుమనే యొకదానిని దెచ్చుకొంటిని.

దానిని గారణాంతరమునఁ బరిణయము కాలేద
వలయు ననుకోర్కె నాకున్నది.

కో—దాని నిచ్చటి కెవ్వరు తీసికొనివత్తురు?

విజ—అచ్చట నున్న జగన్నాథుఁడు.

కో—కానీ.

జగ—(పరుగెత్తి భ్రమరికతో వచ్చును.)

భ్ర—హా! ప్రాణనాథా! ఆకస్మికముగ నీ కెట్టియాపద తటస్థించెను!

విజ—నీవు నాయాపదకొఱకు విచారింప వలదు. ఏతత్క్షణమువఱకుఁ "గోకిలయో కోకిలయో,, యనియేడ్చునీకుఁ గోకిలాదర్శనము కానున్నది. అటుచూడుము!

భ్ర—అమ్మా! అమ్మా! (దరికిఁ బోయి కౌఁగిలించుకొని) అమ్మా! అమ్మా! ఎక్కడనుండి? ఎప్పుడు? ఏలాగు? అరుగో! అరుగో! నీ తండ్రిగారు! అమ్మా! వసంతుఁ డేఁడీ?

కో—నీవు రాలేదని నిశ్చయపఱచుకొనియే నిన్నింతవఱకు స్మరింపనైన లేదు.

భ్ర—అమ్మా!, రాక పోవుట కూడనా?

కో—సరే. నీవు పోయి నీపెనిమిటి నోదార్పుము. ఆతఁ డింకఁజావనై యున్నాఁడు.

భ్ర—అమ్మా! రక్షింపుము. (కాళ్లపైఁ బడును.)

కో—ఆతఁడు చేసినద్రోహ మేదియో నీ వెఱుఁగవుకాన నీ వట్లనుచున్నావు.

భ్ర—అది యేమి?

కో—ఆతఁడు నన్నుఁ జంపుట కొకనికిఁ బ్రోత్సాహ మొనర్చినాఁడు

భ్ర—హరిహరీ! గొప్ప నేరమే చేసినాఁడు. అటులైనఁ జావవలసినదేనా?

కో—ఔఁ!

భ్ర—ఆతని రక్షించుకొన నుపాయాంతర మేదైన నున్నదా?

కో—ఈజను లాతని క్షమింపు మని ప్రార్థించిన క్షమింతును.

భ్ర—ఓమహాజనులారా! నాపతిని రక్షింపరా? ఈతఁ డడవిలో నన్ను రక్షించెను. నేను దాసిని, స్వైరిణిని. అయినను కులాంగననై యీతని వివాహముఁ జేసికొన నిశ్చయించితిని. నారాణియగుకోకిలాదేవి నాకుఁ గానఁబడినతరువాత నిన్ను వివాహముచేసికొందు నని నే నాతనికి వాగ్దానము చేసితిని. స్వామికటాక్షమున నా కామెదర్శనలాభము గలిగెను. మీామహోదారతచే నాకుఁ బతిలాభము కలుగవలయును. రక్షింపుఁడు.

(నేపథ్యమున) ఆతఁడు శిక్షాపాత్రుఁ డయ్యెను. నేరము చేసినవారిని గొందఱను మహానందావసరమున క్షమించి వదలివేయుపూర్వాచారము ననుసరించి యీతని క్షమింపఁదగును.

కో—జనవాక్య మంగీకరింపఁబడినది. సేవకా! విజయసారథిని విడువుము.

(అట్లుచేయును.)

విజ—(అపవారించి) నే నిదివఱకు కొకనిజంపుటయే యాచారముగాఁగలవాఁడను గాని, చంపఁబడు నాచార మున్నవాఁడను గాను. నే నొకరిని రక్షించువాడుక కలవాఁడనే కాని యొకరిచే రక్షింపఁబడువాడుక గలవాఁడను గాను. అట్టి నాకిట్టిగతి కలిగెను.

భ్ర—ఏమియు విచారింపకుము.

విజ—నాకు భయవిచారము లెన్నఁడును లేవు.

భ్ర—అమ్మా! వసంతుఁ డేఁడీ?

కో—అడుగో! (వసంతుఁడు ప్రవేశించును.)

చం—(కౌఁగిలించుకొని) నాయనా! నాయనా! ఎంతకాలమునకు నా కనులఁ బడితివి! ఇంతవాఁడవై యుండ వెడలి, యింతవాఁడవై రాఁగ నిన్ను నేను గుర్తింపలేకపోయినను నిన్నుఁ జూచినతో

డనే నామనసులో నేడిదియో యనిర్వచనీయమైనయానందోళన
ము గలిగినది నాయనా! నీమామగారికి నమస్కరింపుము.

వసం—ముందు నీకు నమస్కరించి.—(నమస్కరించును.)

చం—శీఘ్రముగ వివాహ మగుఁగాక!

వసం—మామగారూ! నమస్కరించుచున్నాను.

రుద్ర—చెల్లెలా! వివాహాశీర్వచనము నీవు చేసితివి కాన శీఘ్రముగ సం
తానవంతుఁడవు కమ్మని నే నాశీర్వదింతును.

చం—నాయనా! అదిగో! చిరవిశ్లేషపరితప్త యగుకోకిల నాశ్వాసిం
పుము.

వసం—ప్రాణప్రియా! దైవకటాక్షమున నిచ్చట నందఱము చేరితిమి.
నేను బుద్ధిలేనివాఁడనై నీయెడ నాచరించినదోషమును నీవు
దయతో మన్నింతువుగాక! (నమస్కరించును.)

కో—లెమ్ము ప్రమాదమున కింత ప్రార్థన మేల?

వసం—అనుగ్రహింపఁబడితిని. అహా! ఎన్నెన్ని చిత్రములు జరిగినవి.

ఆ. వె. కొడుకు కోడలయ్యెఁ; గోడు కయ్యె బానిస;
అమ్మ యత్తయయ్యె; నత్తయమ్మ
యయ్యె; వైరి వియ్య మయ్యెఁ; గోడలు కూఁతు
రయ్యె; బద్ధుఁ డల్లుఁ డయ్యె నహహ!

విజ—హాహాహా! దాసి సంసారిణి యయ్యెను. సేనాధిపతి దాసిమగఁ
డయ్యెను. ఈరెండుమాటలును జెప్ప మఱచినారు.

చం—మీరు మూఁడుజోళ్లుగ వేఱువేఱుగ నిలువఁబడుఁడు.
(అట్లుచేయుదురు.)

చం—మోహనా! ఇది పెంకి దయ్యును మిక్కిలి బుద్ధిమంతురాలు
ఇట్టిదానికి నీవంటిబుద్ధిహీనుఁడు పతిగ నుండుట తగదు. మీ
దాంపత్యము లోకవిరుద్ధముగ నున్నది.

మో—ఎంతమాత్రమును లోకవిరుద్ధత లేదు. ఆలాగున నీలాగునఁగూడ నున్నది.

చం—ఆలా గీలాగున నేమి?

మో—గీ. ఛాందసాచారపుణ్యాని ష్ఠాభరున కొ
కింతపి త్తశరీర యహా ♦ నింతి గలుగఁ
దలఁచు గుడిస్రేవేటులకాళ్ల ♦ కెఱుగుతులువ
కిలమహాపతివ్రత సంభ ♦ వించు సతిగ.

చం—(తనలో) అంతమట్టుతోఁ జాలించుము. (ప్రకాశముగ) అన్నయ్యా! వీరివివాహములు వెంటనే చేయవలయును. ఎవరిది ముందెవరిది వెనుకఁ జేయవలయునో యానతిచ్చెదరుగాక!

రుద్ర—మహారాజవివాహమునకుఁ బూర్వమున సర్వమంగళయుక్తముగ సాలంకారముగఁ గొన్నికన్యాప్రదానములు జరిగించవలయును. గనుక వీరిద్దఱివివాహములును వెంటనే చేయవలయును. తరువాత—మనము వియ్యమొందవలయును.

చం—అన్నయ్యా! సంతోషమే. వివాహము లిప్పుడే కావలయును. అందఱమును లోనికిఁ బోవుదము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిచతుర్థాంకము.

శ్రీ

కోకిల

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—శ్రీపురములోనివీథి.

(ప్రవేశము—కృష్ణశంకరులు)

కృ—ఏమండి! చిరకాలమునుండి వివాహదక్షిణకై కనిపెట్టియున్నమీ కు నేను బాగుగ లభింపఁ జేసితినా?

శం—అయ్యా! సంతోషించితిని. వివాహము బహుశోభావంతముగ జరిగినది.

కృ—పెండ్లికొమరుని జూచితిరా?

శం—లేదు. నాయనా! కాని, మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁ డని తెలిసినది. సంతోషించితిని.

కృ—మామహాదృష్టమున మా కట్టి ప్రభుఁడు లభించెను.

సీ. ఫాలభాగంబు వి ♦ శాల మాటను గొంత
కోలవా టగుమోము ♦ గ్రాలువాఁడు
నొకసారి కని పల్క ♦ నెరుస్వరూపస్వభా
వము లిట్టి కనిపెట్టు ♦ ప్రతిభవాఁడు
నిదిగో! యనుచు నర్థి ♦ కిచ్చెదుపర్యంత
మును నిచ్చెద నటంచు ♦ నననివాఁడు
నెటు పోయి యెటు వచ్చి ♦ యేమైన సరె కాని
యనృతంబు వచియింప ♦ నట్టివాఁడు.

చెదరు లేనివాఁడు ♦ స్మితభాషి మితభాషి
కవితయన్నఁ బ్రీతి ♦ గలుగువాఁడు
బహుకలాన్వితుండు ♦ పరమగంభీరుండు
మాతృభక్తియుతుఁడు ♦ మాప్రభుండు.

శం——మహారాజబాలకగుణాకర్ణనమునఁ గర్ణములు మిగులఁ బవిత్రము లైనవి.

కృ——కథనమున నాజిహ్వాకంటెనా? అదిగో! అటు చూడుము. మననేత్రములు కూడ సాఫల్య మొందవలసి యున్నది. ఊరేగి వధూవరు లిప్పుడే సర్వమంగళోత్సవపరంపరలతోఁ గోటలోఁ బ్రవేశించుచున్నారు. బురుజునొద్ద నిలిచి చూతము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇదివిష్కంభము.

[ప్రదేశము——శ్రీపురమున సభాశాల.]

(ప్రవేశము. విజయసారథి, జగన్నాథుఁడు, చంద్రిక, కోకిల, వసంతుఁడు, రుద్రదేవవర్మ.)

చం——ఆహా! ఇప్పటికిఁ గృతార్థుల మైతిమి. సమస్తవైభవోపేతముగఁ గల్యాణ మైనది. ఇఁక నేమియుఁ జింత లేదు. కాని, నాయనా! (వసంతుని కౌఁగిలించుకొని) నీవు నాపుత్త్రుఁడ వని తెలియక నీ యెడల నే నెంతతొందరపడితినిరా! తండ్రీ! నీమన సెంత నొవ్వఁ జేసితినో?

వసం——అమ్మా! అటు లనెద వేల? నాప్రాణప్రియ యైనకోకిల నాకుఁ బరమశత్రు వని భ్రమసి నేను దానిని బాకునఁ బొడువ లేదా? భ్రమమువలనఁ గలిగినయజ్ఞతయే యింతకు హేతువు. విచారింపవలసినది లేశమును లేదు.

రుద్ర——ఇప్పుడు వెనుకటిమాటలతోఁ బని లేదు. అయినను ప్రస్తావన వచ్చినది కావునఁ జెప్పెదను. తల్లికొడుకులకుఁ గలిగిన వెనుకటి మనఃకాలుష్యమునకును భార్యాభర్తలయొనియీవిపరీతకార్యమునకును మూలకారణ మీవిజయసారథి.

విజ—ఈదెబ్బ నాపై గురిపెట్టితి రేమి? నే నేమి చేసితిని?

రుద్ర—నీవు యుద్ధమునుండి ఇటకు వచ్చినవెంటనే స్త్రీరూపమున నున్న వసంతుఁడు నీతో మాటలాడి నీయొద్ద తనగుట్టును వెల్లడించుకొనినాఁడుగదా?

విజ—ఆ.

రుద్ర—ఈరాజ్యమున నున్న యుద్యోగులలో నీవు పెద్దవాఁడ ననియు, వయసుమీఱినవాఁడ ననియుఁ, దలయూఁచుకొని తిరుగుచుంటివి కదా! కోకిలను జంపు మని నీవు చెప్పినయాలోచనము నీతిబాహ్యముగ నున్నది కాదా? ,,అమ్మా! ఇదుగో! వసంతుఁడ ననుచు నితఁడు వచ్చినాఁడు. అయియుండును. అయినఁ దొందరపడవలదు. నిదానముగ నాలోచింతము.,, అని సుగుణరాశియైన యీమహారాజ్ఞిగారితోఁ జెప్పి మాతాపుత్రులను నీవు గలిపిన యెడల నింతక్షోభము రాకయుండునుగదా!

విజ—ఆఁ! ఆఁ! వసంతుఁ డని వచ్చినవానిని, వసంతుఁ డని చెప్పినవానిని, దెగనఱకు మని దేవిగారియాజ్ఞ యైయుండఁగ—

రుద్ర—అదేమిమాట? అది యొకవంక యని నే నెఱుఁగనా? యథార్థగ్రహణపర్యంత మట్టియాజ్ఞ నుపసంహరింపు మని నీ వీరాణిగారితోఁ జెప్పిన రాజ్యకార్యనైపుణ్యధురంధరయుఁ బుత్రాభిమానవిశేషయు నైనయీమె యంగీకరింపక పోవునా? నీస్వభావము మంచిది కాదు.

గీ. అమితధారాళముగఁ బైకి ♦ నగపడుచును
లోనఁ బరమకుత్సితుఁడైన ♦ వానివెత్తి
పలుకు లాడుచుఁ బైకి లోఁ ♦ బరమకఠిన
వృత్తి గలవాని నిన్నె వీ ♦ క్షించినాఁడ.

విజ—(అపవారించి) జగన్నాథా! వింటివా? సేనాధిపతి కట్టిస్వభావమే శ్రేష్ఠమునుమా! పాగగారకాయవలె మీఁదఁ బడువఱకుఁ గనఁబడకుంటయే పౌరుషలక్షణము.

రుద్ర—వసంతా! నీ వజ్ఞబాలుడవై మాతల్లియొడిలోఁ బాలు ద్రావు చుండ నిన్ను నేఁ దీసికొని వెళ్లితిని. దైవకృపచే నాకూఁతుతో నిన్ను మాయమ్మ కప్పఁజెప్పుట తటస్థపడినది. ఈమెను నీ వెఱిఁగియుండవు. కాని, కర్ణములు పావనము లగున ట్లీమెగుణములు చిరకాలమునుండి వినుచున్నాను.

సీ. శ్రీరామచంద్రపా ♦ దారవిందా క్రాంత
చింతనాసంసక్త ♦ చిత్త యీమె
బహుదీనజనసంఘ ♦ పరిపాలనాలోల
మృదుదయాపూర్ణపక్వ ♦ హృదయ యీమె
వివిధదేశాసీత ♦ విద్వత్కవీశ్వర
సంఘాతశోభితా ♦ స్థానయీమె
దేవగోబ్రాహ్మణా ♦ దిస్తుత్యసంభార
పాలివినిక్షిప్త ♦ భక్తి యీమె
పరమసాధ్వియీమె ♦ బహుకీర్తిభర యీమె
తల్లి యీమె నీకుఁ ♦ దండ్రి యీమె
దైవ మీమె గాఁగఁ ♦ దలఁచి తత్సేవచే
నధికకీర్తి నొందు ♦ మయ్య! వత్స!

వసం—ఎఱిఁగియుండి యనుష్ఠింపఁదలఁచినయంశమున కుపదేశ మనావశ్యక మయ్యును మామగారియుపదేశ మగుటచే గ్రహించి శిరసావహించితిని.

చం—అన్నయ్యా! ఎందుల కిప్పు డీమాటలు?

విజ—(అప) జగన్నాథా! చూచితివా రాజ్ఞీగారిప్రకృతి? స్వస్తోత్రకథనము సహింపలేదు సుమా!

జగ—(అప) ఆశక్తియందు మీయంతవాఁడు లేఁడు.

రుద్ర—చెల్లెలా! ఎందుల కిప్పు డీమాట లనుచున్నా వేమి? దైవానుగ్రహమునఁ గల్యాణోత్సవ మత్యనుకూలముగ జరిగినది. సర్వమనోరథములు ఫలించినవి. ముసలుల మైనమన కింక యుబుసుపోకమాటలతోడనే కదా కాలక్షేపము?

చం——(నవ్వుచు) మనమాటల కేమి? భార్యాభర్తల నిద్దఱను——అదిగో! వీరిశయనగృహము. దివ్యముగ సింగారింపఁబడి యున్నది. చూడుఁడు!

రుద్ర——ఓహో! ఇఁకఁ బవిత్ర లగుసువాసినులమంగళగానాదికృత్యములు జరుగనై యున్నవి కాఁబోలు! నేను బోయెదను.

విజ——జగ——మేముగూడఁ బోయెదము. (నిష్క్రమింతురు.)

చం——నాయనా! నేను బోయి కప్పురపుటారతి నొక్కసువాసినిచే నిటకుఁ బంపెదను. అప్పుడు నీవు భార్యాసహితుఁడవై లోనికి రమ్ము. (పోవును.)

వసం——(కోకిలనుగౌఁగిలించుకొని)

గీ. తలఁచి తలఁచి పందొమ్మిదేఁ ♦ డులకు నొక్క-
మాఱు నిన్ను ముద్దుఁ గొనఁగఁ ♦ గోరి మూతి
నీకుఁ బొడుగుసేయఁ గటిక ♦ యినుపకణిక
లడ్డుపడె నిప్పు డడ్డేది ♦ యగును మూతు.

ప్రాణప్రియా! మనవివాహముతో సమస్తమనోరథములు ఫలించినవి. ఇఁకఁ గోరఁదగినదియే లేదు. ఐన నిట్లు కోరెదను.

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక ♦ తనరుఁగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ ♦ పాయుఁగాక
కవిత రాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక
నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుఁగాక.

(సువాసినియొకతె కప్పురపుటారతితోఁ బ్రవేశించి)

సువా——తథాస్తు! తథాస్తు!!

(అందఱునిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకముతో సర్వమును
సంపూర్ణము.

(శ్రీ) (శ్రీ) (శ్రీ)

